

ክፍል ሁለት

የኦርየንታል (የተዋሕዶ) ኦርቶዶክስ አብያተ

ክርስቲያናት ታሪክ

ምዕራፍ ፩

የእስክንድርያ (የግብጽ ፡ የኮፕት) ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን
ታሪክ

በቤተ ክርስቲያን ታሪክ እንደምንመለከተው የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን እምነት ተከታይ በሆኑ በቢዛንታይን (በቀስጥንጥንያ) ነገሥታትና የእስልምና እምነት ተከታይ በሆኑ ቅኝ ገዥዎች ቀንበር ሥር ለብዙ ዘመናት በመግቀጭ ምክንያት የምእመናኖቿ ቁጥር በጣም ተቀንሶና አንሶ የምትገኘው የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን በ451 ዓ.ም እስከተደረገችው እስከ ኬልቂዶን ጉባኤ ድረስ ከሌሎች የዓለም አብያተ ክርስቲያናት በይበልጥ ለክርስትና መጠናከርና መስፋፋት ከፍተኛ አስተዋጽኦ አድርጋለች ። ይኸውም በቅዱስ ማርቆስ ተመሥርታ በክርስቲያኑ ዓለም መጀመሪያ የነበረችውን ዝነኛዋን የእስክንድርያ መንፈሳዊ ትምህርት ቤት ከፍታ በማስተማር ታላላቅ የቤተ ክርስቲያን አባቶችንና ሊቃውንትን አፍርታለች ።

ግብጽ ውስጥ ኒትራንና አስቂጥስ በተባሉት በዓባይ ወንዝ ዳር በሚገኙት በረሐማ ቦታዎች በነ አባ እንጦንስ ፡ ላዙሚስ ፡ መቃርስና አሞንዮስ አማካይነት የብሕትውናን ኑሮ በመመሥረት በዓለም ለሚገኙ ገዳማት መመሪያ የሆነ መሠረት ጥላለች ።

የወንጌል መልእክተኞቿንም ወደ ኑብያ ፡ ኢትዮጵያ ፡ ፔንዳሆሊስ (ሊብያ) ፡ ዓረቢያ ፡ ሕንድ ወዘተ. ልካ በትጋት በመስበክና በማስተማር ለክርስትና መስፋፋት ጥራለች ። መናፍቃንም በተነሡ ቁጥር በቅዱሳት መጻሕፍት ትምህርት መሠረት በመንፈስ ቅዱስ መሪነት ቀጥተኛ

እምነታችንን የወሰኑትን የኒቅያን፣ የቀስጥንጥንያንና የኤፌሶንን ጉባኤዎች በሊቀ መንበርነት የመሩ የእስክንድርያ ፓትርያርኮች ናቸው።

እላይ እንደተመለከትነው የግብጽ ክርስቲያናት በቢዛንታይን ነገሥታት፣ እስልምናን በሚከተሉ ዓረቦች፣ ቱርኮች ወዘተ. የቅኝ አገዛዝ ቀንበር/ሥር በመውደቅ ለዘመናት ከፍተኛ ልመከራና ሥቃይ ቢቀበሉም፣ የካህናቶቻቸውና የምእመናኖቻቸው ቁጥር እየቀነሰ ቢሄድም ቅሉ፣ ካህናቱ ለዘመናት ቀጥተኛ እምነታቸውን በመጠበቅ ምእመናንን በትጋት ሲያስተምሩ፣ ሲንከባከቡና ሲያጽናኑ ኖረዋል። አሁንም በተጠናከረ ሁኔታ ምእመናንን በመንከባከብ ላይ ናቸው። በሃያኛው መቶ ዘመን የተነሡ የግብጽ ገዥዎች በሀገሪቱ ለሚኖሩ የተለያዩ ሃይማኖት ተከታዮች መጠነኛ የእምልኮ ነጻነት ስለሰጡ ዛሬ የግብጽ ቤተ ክርስቲያን መንፈሳዊ ኮሌጅና ማሠልጠኛዎችን ከፍታ ካህናትን በብዛትና በጥራት ታሠለጥና ለች። ሠልጥነው በሚወጡትም ምሁራን አማካይነት ምእመናንን በትጋት ስለምታስተምርና ስለምትንከባከብ የምእመናኖቿ ቁጥር በመጠኑም ቢሆን እየጨመረ መጥቷል። በአጠቃላይ የኮፕቶች አንድነትና ህልውና ተጠብቆ የኖረውና ያለው በተዋሕዶ እምነታቸው በመጽናት በቤተ ክርስቲያናቸው መሪነት አምልኮአቸውን እየፈጸሙ በመኖራቸው ነው።

የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ከሀገሯ ውጭ በሱዳን፣ በኩየት፣ በደቡብ አፍሪካ፣ በኬንያ ወዘተ. አብያተ ክርስቲያናት መሥርታ ወንጌልን ታስተምራለች።

ከዚህ በታች ስለ እስክንድርያ (ኮፕት) ቤተ ክርስቲያን አመሠራረት፣ ከቤተ ክርስቲያኒቱ ጋር የተቋራኙትንና ሊወሱ የሚገቡትን ዋና ዋና ነጥቦች (ክፍሎች) እንመለከታለን። እነሱም፡

ሀ) ቅዱስ ዮሴፍ ከሄሮድስ በመሸሽ እመቤታችንንና ጌታን ይዞ ወደ ግብጽ ያደረገው ስደት

ግብጽ ውስጥ ክርስትና በወንጌላዊው ማርቆስ ከመሰበኳ ብዙ ንመታት ቀደም ብሎ በማቴዎስ ወንጌል ምዕራፍ 2 ቁጥር 13-15 በተጻፈው መሠረት ቅዱስ ዮሴፍ ጌታንና እመቤታችንን ይዞ ከሄሮድስ ግዛት ውጭ ወደነበረችው ወደ ግብጽ በተሰደደበት ወቅት የግብጽ

ክርስቲያኖች ጥንታውያን አባቶቻቸውና እናቶቻቸው ጌታንና እመቤታችንን ተቀብለው የማስተናገድ ዕድል ማግኘታቸውን እንደ ታላቅ ቡሬኬ ይቈጥሩታል ። እንዲሁም ቅዱስ ዮሴፍ ፡ እመቤታችንና ጌታ በጉዞ ላይ ላሉ ባረፉባቸውና ግብጽ ውስጥ በኖሩባቸው ቦታዎች ላይ የቅዱስ ሰርግዮስን ፡ የእመቤታችንን ወዘተ. እብያተ ክርስቲያናት በመሥራትና ገዳማት በመመሥረት ለነሱ ያላቸውን የአክብሮት ስሜት ገልጸዋል ። እመቤታችን ፡ ጌታና ዮሴፍ ግብጽ የሰነበቱበት (የተቀመጡበት) ካይሮ ውስጥ ማታሪሕ በሚባለው መንደር የሚገኘው የድንግል ማርያም ዛፍ በመባል የሚጠራው የሾላ (የሲካሞር) ዛፍ ባለበት አካባቢ ነው ይባላል ። ይህ የሲካሞር ዛፍ በዚያው ቦታ እስከዛሬ ድረስ አለ ። ዛፉ ይህን ያህል ዘመን ሊቈይ የቻለውም በየጊዜው ያረጀው ሲገረሰስ ከሥሩ ሌላ በመውጣት በመተካቱና ምእመናንም በሚያደርጉት እንክብካቤ ነው ይባላል ።

ቅዱስ ዮሴፍ ፡ ጌታና እመቤታችን ወደ ግብጽ ሲጓዙ በነበሩበት ወቅት በመንገዳቸው ከአጋጠሙአቸው የተለያዩ (ብዙ) አደጋዎች እንዴት እንደዳኑ የሚነገሩ አፈ ታሪኮች አሉ ። ከነሱም ሁለቱ የሚከተሉት ናቸው ። የመጀመሪያው አፈ ታሪክ ዮሴፍና እመቤታችን ሕፃኑን ጌታን ይዘው ሲጓዙ በመንገድ ቀማኞች ደርሰው ለመቀማት አቆሙአቸው ። ከቀማኞች አንዱ መንገደኞችን ገድሎ የያዟትን ጥሪት ለመውሰድ ሲከጅል ዲስማስ (ጥጦስ) የተባለው ቀማኛ ለሕፃኑ ለጌታ ሕይወት በመራራት በጌታም ላይ ሆነ በዮሴፍና በእመቤታችን በማርያም ላይ ቀማኞች እጃቸውን እንዳይሰነዝሩ ከልክሎ የሚበሉት ከሰጣቸው በኋላ መንገዳቸውን በሰላም እንዲቀጥሉ አደረጋቸው ። ይህም ዲስማስ የተባለው ቀማኛ ከጊዜ በኋላ በጌታ ቀኝ በኩል ተሰቅሎ ሳለ “ጌታ ሆይ በመንግሥትህ በመጣህ ጊዜ አስበኝ” (ሉቃ. 23:32) ብሎ በመለመን ከአዳም ቀድሞ መንግሥተ ሰማያት የገባው ነው ይባላል ። ሁለተኛው አፈ ታሪክ ደግሞ ዮሴፍ ፡ ጌታና እመቤታችን ሲጓዙ ውለው ስለደከሙና ስለመሸባቸው ሌሊቱን ለማሳለፍ ከአንድ ዋሻ ውስጥ ገብተው ዐረፉ ። ጊዜው ብርድ ስለነበር ቅዝቃዜው ሲያንቀጠቅጣቸው ነበር ። በተለይ የሕፃኑን በብርድ መኮራመት የተመለከተች ሽረሪት ትንሽ ሙቀት

ይሰጠዋል ብላ የዋሻውን መግቢያ በር በድሯ ዘጋችው ። ጌታን ይዘው ለመግደል በሄሮድስ ከታዘዙት ወታደሮች ጥቂቶቹ ይከታተሉአቸው ስለነበረ እነዮሴፍ ሲመሽባቸው ሌሊቱን ለማሳለፍ ከአንዱ ዋሻ ውስጥ ገብተው ዐርፈው እናገኛቸዋለን በማለት በአካባቢው የነበሩትን ዋሻዎች ሲያስሱ መንገደኞቹ ወደዐረፉበት ዋሻ ደርሰው አንዱ ወታደር ለመፈተሽ ዘው ብሎ ሊገባ ሲል ፡ ጓደኛው ሞኝ ነህ እንዴ! የዋሻው በር በሸረሪት ድር ተተብትቦ እያየኸው ለምን ትደክማለህ? በቅርብ ጊዜ ሰው ቢገባበት ኖሮ ድሩ ይበጣጠስ ነበረ ስላለው ፡ እውነቱን ነው እኮ ብሎ ሳይገባ ተመለሰ ። በዚህ አኳኋን በሸረሪቲቱ ድር ምክንያት የጌታ ሕይወት ከሞት ተረፈ ይባላል ።

ጌታ የግብጽን ምድር ከረገጠበት ጊዜ ጀምሮ በየመቅደሶቹ የነበሩት ጣዖታት ሊያመልካቸው በተሰበሰበው ሕዝብ ፊት እየወደቁ ተሰባብረዋል ። በተለይ ሕፃኑ ኢየሱስ ሔሊዮ ፖሊስ እተባለው የአሕዛብ መቅደስ ሲገባ እመቅደሱ ውስጥ የነበሩት 365 ጣዖታት ሊያመልካቸው በተሰበሰበው ሕዝብ ፊት በተአምር ተንኮታኩተው ሲሰባበሩ የተመለከተው ሕዝብ በክርስቶስ አምኖ ክርስትናን እንደተቀበለ ይተረካል ።

ከሄሮድስ ዕረፍት በኋላ የጌታ መልአክ በግብጽ ለዮሴፍ በሕልም ተገልጾ ወደ አስራኤል እንዲመለሱ ነገረው ። በነቢያት ናዝሬዊ ይባላል የተባለው ይፈጸም ዘንድ ጌታ ናዝሬት በተባለች የገሊላ ከተማ ሄዶ ኖረ (ማቴ.2:19-23) ።

ሦስቱ እንግዶች ግብጽ ውስጥ እስከ ሄሮድስ ሞት ድረስ መሰንበታቸው እንጂ ፡ የቂዩበት ጊዜ ልክ አልተገለጸም ። ሆኖም አንዳንድ ሊቃውንት ስድስት ወራት ቂዩ ሲሉ ፡ ሌሎች ደግሞ ከሁለት እስከ ስድስት ዓመት ቂዩተዋል ይላሉ ። የኢትዮጵያ ሊቃውንት ግን ሦስት ዓመት ከመንፈቅ ቂዩ ይላሉ ።

ለ) በእስክንድርያ የክርስትና አመሠራረት

የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን መሥራች ፡ የመጀመሪያው ፓትርያርክና ሰማዕት ወንጌላዊው ማርቆስ ነው ። ቅዱስ ማርቆስ ከአይሁድ ወገን እግዚአብሔርን ከሚፈሩና ሀብታም ከነበሩ ከማርያምና ከአሪስቶፑሎስ ሰሜን አፍሪካ በጥንታዊቲቱ ፔንዳሦሊስ ፡ በዛሬዬቱ ሊቢያ ውስጥ

በነበረች ቀሬና በምትባለው ከተማ ተወለደ ። እነሱም እዚያ ሲኖሩ ሽፍቶች ከተማዋን ሲዘርፉ የነሱም ሀብት ስለተወሰደ በመደኸየታቸው ምክንያት ወደ ኢየሩሳሌም ተሰደው ኑሮአቸውን በዚያ አደረጉ ። ኢየሩሳሌም ሳሉ ልጃቸው ማርቆስ ከፍ ያለ ትምህርት እንዲቀስም አድርገዋል ። እሱም በእብራይስጥ (በአረማይስጥ) እዚያ ይሰጡ ከነበሩት ከፍተኛ ትምህርቶች በተጨማሪ የግሪክና የላቲን ቋንቋዎችንም በሚገባ አጥንቷል ። ለመጀመሪያ ጊዜ የክርስትናን ትምህርት የተማረ ከአጎቱ ከበርናባስ ነበር (ቆላ.4:10) ። ከቅዱስ ጴጥሮስና ከቅዱስ ጳውሎስም ተምሯል ። ጌታ ሰባ ሁለቱን አርድእት ሲመርጥ ከተመረጡት አንዱ ማርቆስ ስለነበር ከጌታም ተምሯል (ሉቃ.10:1-12) ። በስሙ የሚጠራውን ወንጌል የጻፈም ማርቆስ ነው ። ፓፒያስ የተባለው የኢራክሊስ ጳጳስ (60-130 ዓ.ም) ማርቆስ ከቅዱስ ጴጥሮስ የሰማውን ፡ ቃል በቃል በወንጌሉ መጻፉን መስክሯል ።

ጌታ ከደቀመዛሙርቱ ጋር የፋሲካን ራት የበላበት ፣ ከጌታ ስቅለት በኋላ ሐዋርያት ተሰብስበው የተቀመጡበት ፣ ለጳንጠቆስጤ ዕለት ለሐዋርያት መንፈስ ቅዱስ የወረደላቸው በዚሁ ከሠላሳ ስድስቱ ቅዱሳት አንስት አንዷ በነበረችው በማርቆስ እናት በማርያም ቤት ነበር ። በዚህ አኳኋን የማርቆስ እናት ቤት ለጌታና ለሐዋርያት የመሰብሰቢያና የመጽሐፍ አዳራሽ (ቦታ) ስለነበር ሊቃውንት የመጀመሪያው ቤተ ክርስቲያን ነበር ይላሉ (ማር.14:13-15 ፣ ዮሐ.20:19፣ ዮሐዋ.1:13 ፣ 2:1፣12:12)።

ጌታ “...እንግዲህ ሂዱና አሕዛብን ሁሉ በአብ በወልድና በመንፈስ ቅዱስ ስም እያጠመቃችሁ ፣ ያዘዝኋችሁንም ሁሉ እንዲጠብቁ እያስተማራችኋቸው ደቀ መዛሙርት አድርጓቸው ፣ እነሆም እስከ ዓለም ፍጻሜ ድረስ ሁልጊዜ ከናንተ ጋር ነኝ” (ማቴ.28:18-20) ብሎ ባዘዛቸው መሠረት ሐዋርያት በዓለም ዙሪያ የወንጌልን መልእክት ማዳረስ እንደጀመሩ በመጀመሪያው የጳውሎስ የስብከት ጉዞ ወቅት ጳውሎስና በርናባስ ማርቆስን አስከትለው የማስተማር ተግባራቸውን ለማከናወን ሲጓዙ ማርቆስ ጽንፍልያ ላይ ጥሏቸው (ከድቶአቸው) ወደ ኢየሩሳሌም ተመለሰ (ዮሐዋ. 12:25:13:13)። እነሱም መጀመሪያውን የስብከት ጉዞ አከናውነው በ50 ዓ.ም ኢየሩሳሌም ውስጥ ከተደረገችው የሐዋርያት ጉባኤ ፍጻሜ በኋላ (ዮሐዋ.15:1 30) ሁለተኛውን ጉዞ ለመጀመር ሲነሡ በርናባስ

የእኅቱን ልጅ ማርቆስን እንዲያስከትሉ ቢጠይቀው ቀደም ሲል ጽንፍልያ ውስጥ ጥሏቸው ወደ ኢየሩሳሌም ተመልሶ ስለነበር በዚያ ምክንያት የተቀየመው ጳውሎስ አናስከትለውም በማለቱ በርናባስና ጳውሎስ በመቀያየም ተለያይተው የሰብከት ተግባራቸውን በየፊናቸው ቀጠሉ ። ይኸውም በርናባስ ምንም እንኳ ቀደም ሲል የወጣትነትና የወላጆቹ ናፍቆት ስሜት አስገድዶት ለሰብከተ ወንጌል ባይተባበርም ለወደፊት እንደ እኛ በዕድሜ ሲበስልና መንፈስ ቅዱስ ሲመራው ለክርስትና መስፋፋት ከፍተኛ አስተዋጽኦ ሊያደርግ ይችል ይሆናል ብሎ በማሰብ ማርቆስን አስከትሎ ወደ ቆጵሮስ ሲጓዝ ፤ ጳውሎስ ደግሞ ሲላስን አስከትሎ ወደ ሶርያና ቂልቅያ የሰብከት ጉዞውን ቀጠለ (የሐዋ.15:36-41) ።

ማርቆስም ቆጵሮስ ውስጥ ከበርናባስ ጋር ወንጌልን ሰበከ ። ቀጥሎም በመንፈስ ቅዱስ መሪነትና ትእዛዝ ወደ ትውልድ ሀገሩ ወደ ፔንዳሆሊስ ሄዱ ሲሰብክ ከቄሃ በኋላ በ55 ዓ.ም ግድም የአሕዛብና የአይሁድ ሊቃውንት መናሃሪያና የዕውቀት መፍለቂያ ፣ እንዲሁም ለሮማ ግዛት በታላቅነቷ ከሮም ቀጥላ ሁለተኛ ከተማ ወደነበረችው ወደ እስክንድርያ ሄደ ። እዚያም ከደረሰበት ጊዜ ጀምሮ የፈጸማቸው የማስተማርና የአገልግሎት ተግባሮች ታሪክ ባጭሩ እንደሚከተለው ነው ።

ማርቆስ እስክንድርያ ከተማ ደርሶ ሲዘዋወር የጫማው ማሰሪያ ጠፍሮ ስለተበጠሰበት አንድ ወደተባለ አይሁዳዊ ጫማ ሰፊ ሱቅ ገብቶ እንዲሰፋለት ተነጋገረ ። ተሰፍቶ እስኪያልቅ ድረስ ተቀምጦ ሳለ አንድ የጫማውን ቆዳ በወሰፈ ሲበላ ወሰፈው በድንገት እጁን ክፉኛ ስለወጋው ኤስታዎስ ብሎ ጮኸ ። ኤስታዎስም አንድ አምላክ ማለት ነው። ማርቆስም አንድ አንድ አምላክ በማለቱ ተደስቶ የአንድን ቁስል አፈር በምራቁ ለውሶ በመቀባት በተአምር አዳነለት ። ጫማውን ሰፍቶ እስኪጨርስ ድረስም ስለ እግዚአብሔር አብ ፣ ዓለምን (ሕዝቦችን) በደሙ ከኃጢአት ሊያነጻ ስለመጣው የባሕርይ ልጁ ስለ ኢየሱስ ክርስቶስና በአጠቃላይ የክርስትናን ትምህርት አስተምሮ በክርስቶስ አሳመነው ። በዚህ አኳኋን አንድ በማርቆስ ሰብከት እስክንድርያ ውስጥ ክርስትናን በመቀበል የመጀመሪያው ሰው ሆነ ። እሱም በማርቆስ ትምህርት ልቡ ስለተነካና ስለተደሰተ ወደ ቤቱ ወሰዶ አብሮት እንዲሰነብት አደረገ ። እዚያም ሆኖ ማርቆስ የአንድን ቤተሰቦች አስተምሮ ሁሉንም አጠመቃ

ቸው ። በዚህ አኳኋን በታላቅ ትጋት ለአንያኑ ጐረቤቶችና በአጠቃላይ ለከተማዋ ኑሐሪ ሕዝብ ወንጌልን እየሰበከ በክርስቶስ አሳምኖ በማጥመቁ ብዙዎች ክርስቲያኖች ሆኑ ። በነዚህም በማርቆስ ትጋት ወደ ክርስትና በተመለሱት ምእመናን የመጀመሪያዋ የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ተመሠረተች ። ነገር ግን የክርስቲያኖች ቍጥር በፍጥነት እያደገ (እየጨመረ) መሄዱን የተመለከቱ የጣዖት ካህናት ይህ ማርቆስ የተባለው የኢየሱስ ደቀ መዝሙር ጣዖቶቻችንን ያለተከታይ (ያለአምላኪ) በማስቀረት አምልኮአችንንና መተዳደሪያችንን ቀስ በቀስ ሊያጠፋብን ነው በማለት እሱን ለመግደል በየስፍራው መደለት ጀመሩ ። ማርቆስም ይህንኑ በሕይወቱ ላይ የተጠነሰሰውንና የተሸረበውን አድማ ከምእመናን እንደሰማ ለራሱ ሞት ምንም ሳይሰጋ ከራሱ ሕልፈት በኋላ ክርስቲያኖች ያለመንፈሳዊ አባት ፡ መሪና አጽናኝ ተበታትነው እንዳይቀሩ በማሰብ አንያኑን የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ጳጳስ አድርጎ ሾመው ። ከሥሩ ሆነው በማገልገል ለሚረዱትም ዐሥራ ሁለት ቀሳውስትና ሰባት ዲያቆናት ማዕርገ ክህነት በመስጠት ሾሞ የቤተ ክርስቲያኒቱን መሠረት አጠናክረ ። በዚህም ነቢዩ ኢሳይያስ በግብጻውያን ለጣዖት ይሰጥ የነበረው ክብር በማርቆስ ጥረት ለእግዚአብሔር የሚሰጥ መሆኑን በመግለጽ “በዚያን ቀን በግብጽ ምድር መካከል ለእግዚአብሔር መሠዊያ ፡ በዳርቻዋም ለእግዚአብሔር ዓምድ ይሆናል” (ኢሳ.19:19) በማለት የተናገረው ትንቢት ተፈጸመ ።

የእስክንድርያን ቤተ ክርስቲያን ካጠናከረ በኋላ ቀደም ሲል የመሠረታትን የፔንዳፖሊስን ቤተ ክርስቲያን ለመጐብኘትና ምእመናንን ለማጽናናት ፤ እንዲሁም በሕይወቱ ላይ አደጋ ለማድረስ ከሚደልቱት ዘንድም ቁጣቸው እስኪበርድ ድረስ ዘወር ብሎ እንዲቈይ ክርስቲያኖች በለመኑት መሠረት ወደ ፔንዳፖሊስ ሄዶ ያስተምር ጀመር ። ቀደም ሲል እንደተመለከትነው ማርቆስ የተባለው ዮሐንስ (ዮሐዋ.13:13) ከበርናባስና ከጳውሎስ ጋር በማስተማር ተግባር ላይ ተሰማርቶ ሳለ መከራውን በመስቀቅና እናቱ ታደርግለት የነበረው እንክብካቤ ውል ስላለው ሳያሰናብቱት ከጽንፍልያ ሾልኮ ወደ ኢየሩሳሌም በመመለሱ በማርቆስ ላይ ቅሬታ አድርጎት የነበረው ጳውሎስ (ዮሐዋ.15:38) ፡ ሮም በእስር ቤት ሳለ ማርቆስ በጋለ መንፈስ እስክንድርያና ፔንዳፖሊስ ውስጥ

ያከናወነውን የሰብከተ ወንጌል ውጤት ሰማ ። ይህም የተከናወነው በመንፈስ ቅዱስ ፈቃድ መሆኑን በመረዳቱ ፣ ለጥቂት ጊዜም ዘወር ብሎ ለመቁየት ከእስክንድርያ መውጣቱን ስለሰማ ያለፈ ቅሬታው አግባብ እንዳልነበር ተገንዝቦ ወደ ሮም ሄዶ እንዲረዳው ጠይቆት ነበር ። በዚህ መሠረት ማርቆስ ከፔንዳ ፖሊስ በ62 ዓ.ም ወደ ሮም ሄዶ ከቅዱስ ጳውሎስና ከቅዱስ ጴጥሮስ ጋር በመሆን አስተምሯል ። ጳውሎስ በእስር ቤት ሳለም በሚገባ አገልግሎታል (ቆላ. 4:10 ፣ 2ጢሞ. 4:11 ፣ ፊልሞ. 1:24 ፣ 1ጴጥ. 5:13)። ለተወሰነ ጊዜ ሮም ከነጳውሎስና ጴጥሮስ ጋር ሲያስተምር በቂየበት ወቅት አቡነ አንያኑ ፣ ካህናቱና ዲያቆናቱ የእስክንድርያን ምእመናን ሲያስተምሩና ሲያገለግሉ ቁዩ ። ጳውሎስና ጴጥሮስ በሰማዕትነት ከዐረፉ በኋላ ማርቆስ ከሮም ተመልሶ እስክንድርያ ሲደርስ ቀደም ሲል የሾማቸው ካህናትና አስተምሮ ወደ ክርስትና የመለሳቸው ምእመናን እስክንድርያ ውስጥ በሜዲትራንያን (በታላቁ) ባሕር አጠገብ ቤተ ክርስቲያን ሠርተው ቁዩት ። ይህም ቤተ ክርስቲያን በአቡነ ክርስቶዱሎስ ፓትርያርክነት ዘመን በ1047 ዓ.ም የእስክንድርያ መንበረ ፓትርያርክ ወደ ካይሮ እስከተዛወረበት ጊዜ ድረስ የግብጽ ቤተ ክርስቲያን መንበረ ፓትርያርክ ሆኖ ኖሯል ።

ከሮም ወደ እስክንድርያ ከመመለሱ በፊት እላይ እንደተመለከትነው ከጌታ ደቀ መዝሙር ከቅዱስ ጴጥሮስ ያገኘውን (የተማረውን) ትምህርት መሠረት በማድረግ በስሙ የሚጠራውን ወንጌል ከጴጥሮስ ዕረፍት በኋላ በ65 ዓ.ም ግድም ሮም ውስጥ ጽፎ እዚያው ለሚኖሩ ክርስቲያኖች የክርስቶስን አዳኝነት መረጃ ፣ ከደረሰባቸው ሥቃይና ስደት መጽናኛና የእምነት መመሪያ እንዲሆናቸው ሰጠ ። እሱም ወደ እስክንድርያ ሲመለስ የዚህኑ ወንጌል ቅጅ ይዞ እንደነበርና ዓለማቀፋዊ መግባቢያ በነበረው በጽርዕ ቋንቋ ስለተዘጋጀ እስክንድርያም ውስጥ ለማስተማሪያ እንደተጠቀመበት ይታመናል ። አንዳንድ ሊቃውንት ደግሞ ወንጌሉን እስክንድርያ ውስጥ ጽፎ ሮም ለሚኖሩ ክርስቲያኖች ላከላቸው ያላሉ ።

ከሮም ወደ እስክንድርያ ከመመለሱ በፊትና ከተመለሰም በኋላ በማርቆስና በተከታዮቹ በነአቡነ አንያኑ ትጋት እስክንድርያ ውስጥ የክርስትና እምነት እየተስፋፋ ሄደ ። በክርስትና መስፋፋት ምክንያት

ልባቸው (አንጀታቸው) ያረረ ካህናት ጣዖት ቀደም ሲል ማርቆስን ለማጥፋት የነበራቸው ፍላጎት እንደገና ስላገረሸባቸው እሱን ለመግደል ቈርጠው ተነሡ ። ይህንን ሕገወጥ ዓላማቸውን በተግባር ላይ ለማዋል በማሰብ ለጣዖት አምላኪው ሕዝብ በማርቆስ የሚመሩት ክርስቲያኖች ጣዖቶቻችንን (አምላኮቻችንን) በኃይል በማውደም የጣዖት አምልኮን ለማጥፋት ቈርጠው ተነሥተውብናል የሚል ወሬ ነዙ (አናፈሱ) ። በሮም ቄሣር ተወክሎ የግብጽ ገዥ የነበረውም የጥፋት ተልእኮአቸውን (ዓላማቸውን) በመደገፍ ውስጥ ውስጡን አደፋፈራቸው ። ጣዖት አምላኪው ሕዝብም እንዳለፈው ጊዜ አሁንስ ዘወር በማለት አያመልጠንም ብሎ ማርቆስን በሕገ ወጥ መንገድ ለመግደል ሲያደባ እንደአጋጣሚ በ68 ዓ.ም ሴፌፒስ የተባለው ጣዖትና የፋሲካ በዓላት በአንድ ቀን በዋሉበት ዕለት ክርስቲያኖች ባውካሊስ በተባለው ቦታ በነበረው ቤተ ክርስቲያናቸው የፋሲካን በዓል ሲያከብሩ የሴፌፒስን በዓል የሚያከብረው ጣዖት አምላኪ ሕዝብ በድንገት ክርስቲያኖች ወደተሰበሰቡበት ቤተ ክርስቲያን ግልብጥ ብሎ በመሄድ ማርቆስን ያዘው ። ወዲያውም አንገቱን በገመድ አስረው በከተማይቱ (በእስክንድርያ ከተማ) መንገዶች በበሬ በመጉተት ካሠቃዩት በኋላ ነፍሱ ወጣች ። አሠቃይተው የገደሉት አላረካቸው ስላለ ወዲያው አስከሬኑን ለማቃጠል ሲሞክሩ (ሲዘጋጁ) ነጉድንድና ዝናብ ያዘለ ከባድ አውሎ ነፋስ ተነሥቶ ስለወረወራቸው ጥቂቶች ሲሞቱ ብዙዎች በመቁሰላቸው የተረፉት ተደናግጠው እግሬ አውጭኝ በማለት ወደየቤታቸው ሸሹ ። በዚያን ጊዜ ክርስቲያኖች አስከሬኑን አንሥተው ባውካሊስ በነበረው ቤተ ክርስቲያን ውስጥ አሳረፉት ። በዚህ አኳኋን ወንጌላዊው ማርቆስ በቅዱስ ጴጥሮስ በመሾም የእስክንድርያን ቤተ ክርስቲያን መሥርቶና የመጀመሪያው ፓትርያርክ ሆኖ በትጋት ሲያገለግል ከቂየ በኋላ በ68 ዓ.ም በሰማዕትነት ዐረፈ ። ወዲያው አቡነ አንያኑ በመንበሩ ተተክቶ የማርቆስን ፈለግ በመከተል የክርስትናን ትምህርት ማስፋፋቱን ቀጠለ ።

በዘጠንኛው መቶ ዘመን የቬኑስ ነጋዴዎች የቅዱስ ማርቆስን አጽም ሰርቀው ወስደው ቬኑስ በሚገኘው በማርቆስ ካቴድራል ውስጥ አስቀምጠውት ሲኖር በእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ጥያቄ መሠረት የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን መሪ ፖፕ ጳውሎስ 6ኛ ለእስክንድርያው የኮፕት ፓትርያርክ ለአቡነ ቄርሎስ 6ኛ እንዲሰጥ አደረገ ። በእስክንድርያ ክርስትና

የተሰበከችበትና ወንጌላዊው ማርቆስ በሰማዕትነት ያረፈበት የአንድ ሺህ ዘመኝ መቶኛው ዓመት በዓል ላይ ፕሬዚዳንት ናስር ፣ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ፣ የኦርዮንታል ፣ የግሪክ ኦርቶዶክስ ፣ የካቶሊክና የፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያናት ተወካዮች በተገኙበት በ1968 ዓ.ም በድምቀት በተከበረበት ወቅት የቅዱስ ማርቆስ አጽም ወደ ግብጽ ተመልሶ ካይሮ ውስጥ በስሙ አዲስ በተሠራው ሃያ ሺህ ምእመናን ሊያስተናግድ በሚችለው በታላቁ ካቴድራል ውስጥ በክብር ዐርፏል ። በዚያው በ1968 ዓ.ም በሚያዝያ ወር በሕማማት መጀመሪያ ከሰኞ ዕለት ጀምሮ ዘይቱን በተባለው ካይሮ ውስጥ የድንግል ማርያም ዛፍ ከሚገኝበት ቦታ አካባቢ በሚገኘው በስሟ በሚጠራው ቤተ ክርስቲያን እመቤታችን ለአያሌ ጊዜ መሸት ሲል እየተገለጠች ለብዙ ሕዝብ ታይታለች ። ብዙ በሽተኞችም ተፈውሰዋል ።

ቅዱስ ማርቆስ ግብጽ ውስጥ ስላከናወነው የስብከተ ወንጌል ተግባር የኢትዮጵያ ሊቃውንት በትርጓሜ ወንጌል ውስጥ እንደሚከተለው ይተርካሉ “ማርቆስ በገጸ አንበሳ ይመሰላል ። አንበሳ ኑሮው ከሰው ርቆ በምድረ በዳ ነው ። ከዚያ ሆኖ ጣሕሩን ባሰማ ጊዜ እንስሳት ይገሠጻሉ ፤ አራዊት ይደነግጣሉ ። ማርቆስም ከትምህርት ምድረበዳ በምትሆን በግብጽ ቀዳሚሁ ለወንጌላ እግዚእን ኢየሱስ ክርስቶስ ብሎ ባስተማረ ጊዜ ምእመናን ተገሥጸዋል ፤ አጋንንት ፣ መናፍቃን ደንግፀዋልና ፤ ዳግመኛም አንበሳ ለላህም ጌታው ነው ፤ ይሰብረዋል ። እሱም ከግብጽ አምልኮተ ላህምን አጥፍቷልና ። ከትምህርት ምድረበዳነቷንም ከዚህ ይናገራሉ ፡ ቀድሞ ሙሴ አሮን ጳላም እለ ኤርምያስ ወርደው ቢያስተምሯት አልተቀበለችም ፤ ፍጹም ጥቅሟ በማርቆስ ነውና ።”

ሐ) የስደት ዘመኖች (ዘመነ ሰማዕታት) በግብጽ ።

ቅድስት ቤተ ክርስቲያን ስለ ቀጥተኛው እምነቷ

የተጋደለችበት ዘመን

የሮማ መንግሥት ቀደም ሲል በግዛቱ ለሚኖሩ ለተለያዩ እምነት ተከታዮች የማምለክ ነጻነት ሰጥቶ ነበር ። በተለይ አይሁድ ኃይለኞችና አዋኪዎች ስለነበሩ ሙሉ የአምልኮ ነጻነት ነበራቸው ። ክርስትና የተጀመረች ከአይሁድ አምልኮ አካባቢ ነበር ። ሐዋርያትም በቤተ

መቅደስና በምኩራብ እምልኮአቸውን ያፈጽሙ ነበር ። ስለዚህ በዚያን ጊዜ (በመጀመሪያ) በክርስቲያኖች ላይ ከአይሁድም ሆነ ከአሕዛብ መሰናክል አልተፈጠረባቸውም ነበር ። ምክንያቱም አይሁድ በእምነት መሰሎቻችን ናቸው ፤ ሮማውያንም ክርስቲያኖች እቤተ መቅደስ አካባቢ የሚፈጽሙትን እምልኮ በማየት የአይሁድ እምነት ተከታዮች ናቸው ብለው ያምኑ ነበር ። በዚህ አኳኋን በመጀመሪያው ወቅት በአይሁድ ጥላ ሥር ክርስትና ሰላም አግኝታ ነበር ። ነገር ግን ጳውሎስና መሰሎቹ ክርስትና የአይሁድ እምነት ቅርንጫፍ አለመሆኗን በይፋ በማስተማራቸውና ከአሕዛብም ወገን ብዙዎችን ወደ ክርስትና በመመለስ ብዙ ተከታዮች በማግኘቷ ፤ እንዲሁም አይሁድ ክርስቲያኖች ኢየሱስ ክርስቶስ የአብ የባሕርይ ልጅ ነው ብለው እሱን በማምለካቸው ፤ አሕዛብ ደግሞ ክርስቲያኖች የአይሁድን እምነት ወይም ጣዖት እምልኮን ባለመከተላቸው ፤ አይሁድና ሮማውያን ክርስትናን ማሳደድ ጀመሩ ።

ቀደም ሲል የተመለከትነው በቅዱስ ማርቆስ ላይ የተፈጸመው ሕገ ወጥ ፡ ግፍን የተሞላና አስቃቂ ድርጊት (እርምጃ) በሮማው ቄሣር (ንጉሠ ነገሥት) ተወክለው ግብጽን ያስተዳድሩ በነበሩት ገዥዎች ትእዛዝ አልነበረም ። ያ ሕገወጥ ድርጊት የተፈጸመው በክርስትና መስፋፋት ከፍተኛ ጥላቻና ሥጋት ባደረባቸው ካህናት ጣዖት አነሳሽነት በደም ፍላት በተነሣው ጣዖት እምላኪ ሕዝብ መሆኑ ግልጽ ነው ። ሆኖም ገዥዎችም ቢሆኑ የክርስቲያኖችን መደምሰስ ይሹ ስለነበር ያለመንግሥት ትእዛዝ በገዛ ፈቃዱ የግድያ ወንጀል በፈጸመው ሕዝብና ቅስቀሳ ባካሄዱት መሪዎቹ ላይ አንዳችም ሕጋዊ እርምጃ አልወሰዱም ።

የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ከቅዱስ ማርቆስ ዕረፍት ጀምሮ በሮሙ ቄሣር በሴፕቲሚየስ ሴቬሩስ የታወጀው ስደት እስከ ተጀመረበት ጊዜ ድረስ በነ አቡነ አንያኑ ፡ በቀሌምንጦስ ዘእስክንድርያ ፡ በድሜጥሮስና በመሳሰሉት ካህናት ጥረት የክርስትናን ትምህርት ከሞላ ጉደል በሰላም ስታስፋፋ ቂይታለች ።

ከንጉሥ ዳክዮስ ቀደም ብሎ የተነሣው ንጉሥ አሌክሳንደር ለክርስቲያኖች በመራራት ከብዙ የሮማ አማልክት (ጣዖታት) መካከል ኢየሱስ የሚል ጣዖት አስቀምጦ እንደሌሎቹ ዜጎቹ ከሌሎች ጣዖታት ጋር አብራችሁ እምልኩት ቢላቸው ፡ የኛ እምላክ በሰው እጅ የተሠራ ጣዖት

ሳይሆን የሁሉ ፈጣሪ ሕያው አምላክ ነው ። አምልኮም የሚገባው እሱ ብቻ ነው በማለት አልተቀበሉትም ። የሮማ መንግሥት ምንም እንኳ ለዜጎቹ የእምነት ነጻነት የመስጠት ባህል ቢኖረውም ክርስቲያኖች ሌሎችን አማልክት አቃለው በመቃወማቸው በነሱ ላይ የተሰነዘረው ስደት እየከፋ ሄደ ።

በዚያን ጊዜ በየሀገሩ የሚኖሩ ክርስቲያኖች ሁሉ በገዥዎችና በጣዖት አምላኪው ሕዝብ ዘንድ እንደ ሃይማኖት ቢስ (ሃይማኖት የለሽ) ፣ ግብረ ገብነት እንደሌላቸው ፣ ሀገርን ፣ ሕዝብንና መንግሥትን እንደሚ ክዱ ሆነው ይቈጠሩ ነበር ። ይኸውም የሮም ነገሥታት አምልኮን ሲሉ ፣ ክርስቲያኖች የምናመልክ ፈጣሪያችንን እግዚአብሔርን ብቻ ነው ። ነገሥታቱ ግን ገዥዎቻችን ስለሆናችሁ ከልብ በመውደድ እናከብራችኋለን ፤ እንታዘዛችኋለንም ስላሉ እንደወንጀለኞች ተቈጠሩ ። ስለዚህ ነገሥታትንና ጣዖታትን አለማምለካቸው እንደ አደገኛ ወንጀለኞች አስቈጠራቸው ። ስላማዊነታቸውንም ለማስረዳት ቢሞክሩ ሰሚ አጡ ። ጣዖት ጠራቢዎች ከፍ ያለ ገንዘብ የሚያጋብሱበት ሥራቸው እንዳይቋረጥባቸው በማሰብ (የሐዋ. 19 ፡ 21—41) ፣ የአይሁድም አለቆች ሕዝባቸው ወደ ክርስትና እምነት ጭልጥ ብሎ እንዳይሄድ በመፍራት ክርስቲያኖችን እንደ ደመኛ ጠላት ይመለከቷቸው ነበር ።

እንዲሁም በሮም ግዛት ውስጥ ረጋብ ፣ ቸንፈር ፣ የጎርፍ ማጥለቅለቅ ፣ የመሬት መንቀጥቀጥና እነዚህን የመሳሰሉ አደጋዎች በተከሰቱ ቊጥር በከሐዲዎች ክርስቲያኖች ምክንያት አማልክቶቻችን ተቈጥተው ያወረዱ ብን መቅሰፍቶችና ቅጣቶች ናቸው ብለው በማመን ክርስቲያኖችን ለማጥፋት ከመሞከር ቸል አላሉም ነበር ።

በዚያን ወቅት ብዙ የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት (አፖሎጂስቶች) ለክርስትና ጠበቃ በመሆን ከላይ የተጠቀሱት ክሶች (ወንጀሎች) ሁሉ መሠረተ ቢስ ውሸት መሆናቸውንና የክርስትናም ትምህርት የሕዝቡን ጠባይ የሚያርም መሆኑን ሽንጣቸውን ገትረው ለጣዖት አምላኪው ሕዝብ ፣ ለአስተዳዳሪዎችና ለነገሥታቱም ጭምር ቢያስረዱ ጆሮ ዳባ ልበስ በማለት ሰምቶ የሚቀበላቸው ጠፋ ። ስለዚህ በዚያን ዘመን ዓለምን ይገዙ በነበሩት በሮማውያን ነገሥታት በሰፊው ግዛታቸው ውስጥ በሚኖሩ ክርስቲያኖች ላይ እንዲፈጸም የተላለፈው አስቃቂ ስደትና

ጭፍጨፋ ከቅኝ ግዛታቸው አንዷ በነበረችው ግብጽ በሚኖሩት ክርስቲያኖች ላይም ተፈጽሟል ።

በግብጽ ክርስቲያኖች ላይ ከተፈጸሙት አሰቃቂ ስደቶች ጥቂቶቹ የሚከተሉት ናቸው ።

1ኛ/ በሴፕቲሚየስ ሴቪሩስ ትእዛዝ የተነሣው ስደት (193- 211 ዓ.ም) ።

በዚሁ በሮም ንጉሠ ነገሥት በሴቪሩስ በ202 ዓ.ም በተላለፈው የስደት ዐዋጅ መሠረት እንደ ኔሮን የስደት ትእዛዝ ሮም ውስጥ በነበሩ ክርስቲያኖች ላይ ብቻ ሳይወሰን በሌሎች የሮማ ግዛቶች ውስጥ በሚኖሩትም ክርስቲያኖች ላይ ተፈጽሟል ። ሆኖም በሌሎች የሮም ግዛቶች ውስጥ ከተፈጸመው ሥቃይና ስደት ይልቅ በግብጽና በካርቱጅ (ሰሜን አፍሪካ) በነበሩ ክርስቲያኖች ላይ የተፈጸመው ሥቃይ ይበልጥ አሰቃቂ ነበር ። ይኸውም በንጉሡ ምስል ሥር ዕጣን በማጤስ እንዲያመልኩት ሲጠየቁ ፈጣሪያችንን እግዚአብሔርን ብቻ እንጂ ፍጡር የሆነ ሰውን አናመልክም ፤ ንጉሡ ግን ገዥያችንና አስተዳዳሪያችን በመሆኑ እናከብረዋለን ። ሃይማኖታችሁን ካዱ ከሚለው ትእዛዝ በስተቀር ትእዛዞቹን ሁሉ በታማኝነት በመፈጸም እንገዛለን አሉ ። ሆኖም ንጉሡን አናመልክም ፤ ለጣዖትም መሥዋዕት አናቀርብም ያሉት ክርስቲያኖች አንገታቸውን በመሰየፍ ደማቸው እንደጐርፍ ፈሰሰ ። እንዲሁም ከፊሎፔ ለተራቡ አውራጆች በመጣል ፣ በመጋዝ በመሰንጠቅ ፣ በእሳት በመቃጠልና በተለያዩ አሰቃቂ ሥቃዮች በሰማዕትነት ዐረፉ ።

በዚሁ የስደት ወቅት ከግብጽ ውጭም በጎል (በፈረንሳይ) የልዮን ኤጲስ ቆጶስ ሔሬኒዮስ (ኢሪኔዎስ) በሰማዕትነት ዐርፏል ። እንዲሁም ንጉሡ በግዛቱ የሚኖር ማንኛውም ሰው ክርስትናን እንዳይቀበል (ክርስቲያን እንዳይሆን) በማለት የደነገገውን ሕግ ቸል በማለት የካርቱጅ ተወላጅ የነበሩት ፔሮፔትዋና የሰንበት ትምህርት ቤት ንደኞቿ ክርስትናን ተቀብለው ተጠመቁ ። የንጉሡ ወኪሎችም የመንግሥት ሕግን መጣሳቸውን ገልጸው ክርስቶስን እንዲክዱና ለጣዖት እንዲሰግዱ ቢጠይቋቸው አምላካችንን አንክድም ፣ በሰው እጅ ለተሠራ ጣዖትም አንሰግድም በማለት በቀጥተኛዋ የክርስትና እምነታቸው ስለጸኑ ፣ ይኸው እንደ ወንጀል ተቋጥሮባቸው በሰማዕትነት ዐረፉ ።

የሆነ ሆኖ ያ አሰቃቂ ስደት የክርስትናን እርምጃ በምንም መንገድ ለመግታትና ለመደምሰስ አልቻለም ። በተለያዩ የሮም ቅኝ ግዛት ሀገሮች

ውስጥ እንደሚኖሩት ክርስቲያኖች ሁሉ የእስክንድርያም ምእመናን ካህናት ቍጥር ከጊዜ ወደ ጊዜ እየበዛ ሄደ ።

2ኛ/ በዳክሶስ ትእዛዝ የተነሣው ስደት (249 — 251) ።

በዳክሶስ ትእዛዝ በመላ የሮም ግዛት ውስጥ የሚኖሩ ክርስቲያኖች ጣዖት እንዲያመልኩና ለማምለካቸውም የማስረጃ ሰርቲፊኬት ከየቀበሌ አቸው እንዲያመጡ ፤ ይህንን ያልፈጸሙ ግን እንዲፈጁ በማለት የታወጀው ስደት ግብጽም ውስጥ በተግባር ላይ ስለዋለ ብዙ ክርስቲያኖች ክርስቶስን አንክድም ፤ ለጣዖትም አንሠዋም ፤ ሠውተዋል የሚል ሰርቲፊኬትም አናወጣም በማለታቸው በሰማዕትነት ዐርፈዋል ። በዚያን ወቅት በሰማዕትነት ካረፉት መካከል የቀጸዶቅያው ተወላጅ ቅዱስ መርቆርዮስ በሮማ ጦር ሠራዊት ውስጥ በአዛዥነት ተመድቦ ሲያገለግል ከቆየ በኋላ ለአርጤምስ ጣዖት መሥዋዕት አላቀርብም ፤ የክርስትና እምነቴንም አልክድም በማለቱ በ250 ዓ.ም ቀጸዶቅያ በምትገኘው ቂሣርያ ውስጥ በመሰየፍ በሰማዕትነት ዐርፋል ። ቤተ ክርስቲያንም የቅዱስነት ማዕርግ ሰጥታ በስሙ ቤተ ክርስቲያን አሳንጸለታለች ።

አንዳንድ ክርስቲያኖች ግን በፊታቸው ከተጋረጠው አስቃቂ ሥቃይ ለማምለጥ ብቻ በማሰብ ለጣዖት በመሠዋት ክርስቶስን ክደዋል ። ሆኖም የስደቱ ጊዜ አልፎ በመካከሉ ጊዜአዊ ሰላም ሲሰፍን በሠሩት ለሕተት በመጸጸት ንስሐ ገብተው ወደ ቀድሞው የክርስትና እምነታቸው እንዲመለሱ የጠየቁትን ሁሉ ቅድስት ቤተ ክርስቲያን ቀደም ሲል በሴፕቲሚየስ ሴቬሩስ ዘመን መንግሥት በተነሣው ስደት ወቅት ተሳስተው ለተጸጸቱት ይቅርታ እንዳደረገች ሁሉ አሁንም ዲዮናስዮስ የተባለው የእስክንድርያው ፓትርያርክ (246—264) ያለ ዳግም ጥምቀት (ጥምቀት አይደገምምና) ንስሐ በመስጠት ተቀብሏቸዋል (ሉቃ. 15 : 11 — 31) ። ሆኖም እንደ ኖቫትያን ይህ የዲዮናስዮስ አቋም ትክክል አይደለም ብለው የቤተ ክርስቲያንን የቀና ድርጊት በመቃወም ከክርስቲያኖች አንድነት የተለዩ (የተገነጠሉት) ዶናቲስትና ሜሌቲያን ይባላሉ ።

3ኛ/ በዲዮቅልጥያኖስ ዘመን መንግሥት የተነሣው ስደት (284 — 305) ።

ዲዮቅልጥያኖስ ለሁለት ዓመታት ያህል እያከታተለ ልዩ ልዩ የሆኑ ጥብቅ ዐዋጆችን በማወጅ ቅዱሳት መጻሕፍትንና አብያተ ክርስቲያናትን

አቃጠል ፡ ለጣዖት መሥዋዕት እናቀርብም ያሉት ካህናትና ምእመናን ደም እንደ ጐርፍ ፈሰሰ ፡ ከአራዊት በማታገል ፡ ለተራቡ አውሬዎች በመጣል ፡ በመጋዝ በመሰንጠቅ ፡ በእሳት በማቃጠል ወዘተ. ክርስቲያኖችን አስፈጃቸው ።

እላይ በተጠቀሱት የስደት ዓመታት ግብጽ ውስጥ በሰማዕትነት ካረፉት መካከል ጥቂቶቹ የሚከተሉት ናቸው ።

(1) ቅድስት ካቴሪኒ ዘእስክንድርያ ፡ ካቴሪኒ የዲዮቅልጥያኖስ ያንድ ክፍል ረዳት ገዥ በነበረው በማክሴንዲዮስ (በመክስምያኖስ) ዘመን መንግሥት ለጣዖት ይቀርብ የነበረውን አምልኮ በመቃወሟና የክርስትና እምነቷን አልክድም በማለት ስለጸናች አንገቷን በሰይፍ በመቆረጥ በሰማዕትነት ዐርፋለች ። አስከሬኗ በመላእክት ተወስዶ ባረፈበት በሲና ተራራ ሙሴ የሚቃጠል ቁጥቋጦ ባየበትና ጳላም ዐሠርቱ ቃላትን ከተቀበለበት ቦታ ላይ በዩስጥንያኖስ ዘመን መንግሥት በ530 ዓ.ም በግሪክ እርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን በስሟ የሚጠራ ታላቅ ገዳም ተሠርቷል ። ንጉሥ ዩስጥንያኖስ ይህንኑ ገዳም በ530 ዓ.ም ከማሠራቱ በፊት ከጥንት ጀምሮ መናንያን በዚሁ ቦታ ይኖሩ እንደነበረ ይተረካል ። በዚሁ ገዳም በሚገኘው ቤተ መጻሕፍት በጥንት ዘመን በእጅ በብራና የተዳፉ ከሦስት ሺህ ሦስት መቶ በላይ የሚሆኑ የቅዱሳት መጻሕፍት ቅጂዎች ይገኛሉ ። ቲቺንድሮፍ የተባለው ምሁር በብሪቲሽ ሙዚየም ያለውን ኮዴክስ ሲናይቲኩስ የተባለውን ጥንታዊ የመጽሐፍ ቅዱስ የእጅ ጽሑፍ በ1859 ዓ.ም ያገኘው እዚሁ ቤተ መጻሕፍት ውስጥ ነው ። በቤተ መጻሕፍቱ ከሚገኙት መጻሕፍት አብዛኞቹን የአሜሪካ ድርጅቶች በማይክሮ ፊልም ቀርጸዋቸዋል ። ይኸውም ተግባር ምናልባት በእሳት ቃጠሎና በመሳሰሉ ድንገተኛ አደጋዎች በመጻሕፍቱ ላይ ጉዳት ቢደርስ በማይክሮ ፊልም የተቀረጸው ለሚቀጥለው ትውልድ ሊተላለፍ ይችላል ። እንዲሁም ምርምር የሚያደርጉ ምሁራንም አሁንም ሆነ ለወደፊት እገዳሙ ድረስ በመጓዝ ሳይንገላቱ በማይክሮ ፊልሞች በመጠቀም የምርምር ተግባራቸውን በቀላሉ ሊያካሂዱ ይችላሉ ።

(2) ግብጻዊው ቅዱስ ሚናስ ፡ የመርዌ ገዥ የነበረው ቅዱስ ሚናስ በዲዮቅልጥያኖስ በታወጀው የስደት ወቅት ለጣዖት አልሰግድም ፡

የክርስትና እምነቱን አልከድም በማለቱ በመሰየፍ በ303 ዓ.ም በሰማዕትነት ዐረፈ ። የግብጽ ቤተ ክርስቲያንም ከታላላቆቹ ሰማዕታት እንደ አንዱ በመቀጠር በስሙ ቤተ ክርስቲያን አሳንጸለታለች ። ከእስክንድርያ ወጣ ብሎ የሚገኘው በስሙ የሚጠራው ገዳምም ከቅርብ ጊዜ በፊት እንደገና ተጠናክሮ ተግባሩን ያከናውናል ። በዚያን ዘመን ሽባዎችና በተለያዩ በሽታዎች የተለከፉ ሰዎች የቅዱስ ሚናስን መቃብር በመንካት ስለተፈወሱ፣ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በቅዱስ ሚናስ አማላጅነት ከአደረባቸው በሽታ ለመፈወስ ከተለያዩ ሀገሮች ብዙ ሰዎች ወደ ቅዱስ ሚናስ ገዳም ይሄዳሉ ። በቅዱስ ሚናስ መቃብር አጠገብ የፈለቀው ጠበል ከግብጽ ውስጥና ውጭ የሄዱ ብዙ ሕሙማንን መፈወሱ ይነገራል ።

(3) የልዳው ቅዱስ ጊዮርጊስ። በክርስቲያኑ ዓለም ታዋቂና ተወዳጅ የሆነው ቅዱስ ጊዮርጊስ ዲዮቅልጥያኖስ በክርስቲያኖች ላይ ያወጀውን ሕገወጥ ትእዛዝ ባለመቀበሉና በክርስትና እምነቱ በመጽናቱ ከግብጽ ውጭ ፍልስጥኤም በምትገኘው ልዳ ውስጥ በሰማዕትነት ዐረፈ ።

የአውሮጳ መንግሥታት ተባብረው ኢየሩሳሌምን ከእስላሞች ነጻ ለማውጣት ጦርነት ባካሄዱበት በመጀመሪያው የመስቀል ጦርነት ወቅት በ1098 ዓ.ም የመስቀል ጦረኞች ከእስላሞች ጋር አንጻኪያ ውስጥ በኃይል ይዋጉ በነበረበት ወቅት ቅዱስ ጊዮርጊስ ከጐናቸው ሆኖ ሲዋጋ ያዩት መሆናቸውን ይተርካሉ ። አባቶቻችን ኢትዮጵያውያን ከፋሽስት ኢጣሊያ ጋር አድዋ ሲዋጉ ቅዱስ ጊዮርጊስ በነጭ ፈረስ ተቀምጦ ከኢትዮጵያ ውያን ጐን በመሰለፍ ጣሊያኖችን የወጋ መሆኑ ይተረካል ። የቅዱስ ጊዮርጊስን ሰማዕትነት የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ተቀብለው በስሙ አብያተ ክርስቲያናት በማነጽ ቢያከብሩትም ቅሉ፡ በተለይ የእንግሊዝና የአየርላንድ ሕዝብና መንግሥት “የሀገራችን ጠባቂ ነው” በማለት ከፍ ባለ ስሜትና ፍቅር ያከብሩታል ።

(4) ዶሚክናና ንደኞቿ ። ስለ ክርስትና እምነታቸው ሰማዕትነት የተቀበሉ ወንዶች ብቻ ሳይሆኑ፡ ብዙ ሴቶችም በሰማዕትነት ዐርፈዋል ። ከነሱም የጥቂቶቹ ገድል (ታሪክ) የሚከተለው ነው ።

ግብጽ የአልቦሮሎስ ክፍለ ሀገር ገዥ የነበረው የሞርኮስ ብቸኛ ልጅ ግብጻዊቷ ልጃገረድ ዶሚክና በዲዮቅልጥያኖስ ትእዛዝ መሠረት አባቷ የክርስትና እምነቱን ክዶ ለጣዖት መስገዱንና መሥዋዕት ማቅረቡን

ስትሰማ በጣም አዘነች ። በማዘን ብቻ ሳትወሰን እያለቀሰች አባቷን ለዚህ ለኃላፊው ምድራዊ ሹመትና ክብር ብለህ ዘለዓለማዊውን ሕይወትና የእግዚአብሔርን ልጅነት ከማጣት ይልቅ ለሠራሽው ኃጢአት ንስሐ ገብተህ የሰማዕትነት አክሊል ብትቀበል ይሻላል ብላ መክረችው ። እሱም ምክሯን በጽዋና አዳምጦ በመቀበል ሕዝብ በብዛት ወደተሰበሰበበት አደባባይ ሄዶ በቀደመ ስሕተቱ የተጸጸተና በክርስትና እምነቱ የጸና መሆኑን ገለጸ ። ንጉሡም ይህንን ሲሰማ ተናዶ ወዲያው እንዲሰየፍ ስላዘዘ በሰማዕትነት ዐረፈ ። ከጥቂት ጊዜ በኋላ ሞርኮስ ወደ ክርስትና እምነቱ የተመለሰ በልጁ በዶሚክስ ምክር መሆኑን ንጉሡ እንደሰማ ዶሚክስና ተይዛ ለጣዖት ካልሰገደች እንደ አባቷ እንድትገደል አዘዘ ። የተላኩትም ወታደሮች እሷን ሲይዙ ፡ አብረዋት የነበሩትን አርባ ደናግል (ልጃገረ ዶች) ንደኞቿን ስለ ከርስትና እምነታቸው ሰማዕትነት ለመቀበል ፈቃደኞች የሆኑ አብረዋት ስለ እምነታቸው እንዲመሰክሩ ጠየቀቻቸው ። እነሱም በአንድ ድምጽ (ሁሉም) በምንም ምክንያት እምነታችንን አንክድም አሏት ። በዚህ አኳኋን ሁሉም ለጣዖት ዕጣን እናጤስም ፤ አንሰግድም ስላሉ በመሰየፍ ከዶሚክስና ጋር በሰማዕትነት ዐረፉ ።

ንግሥት እሌኒ ኢየሩሳሌም ደርሳ (ተሳልማ) በግብጽ በኩል ወደ ቊስጥንጥንያ ስትመለስ አርባ አንዱም ደናግል በተቀበሩበት ቦታ ላይ በዶሚክስ ስም የሚጠራ ቤተ ክርስቲያን አሳንጸለች ። አሁንም ብዙ ክርስቲያኖች ግብጽ ውስጥ በሰሟ ወደታነጸው ቤተ ክርስቲያን እየሄዱ ይላለማሉ ። የዓመት በዓሏንም በግንቦት ወር በደመቀ ሁኔታ ያከብራሉ ።

(5) ዐሥራ ሰባተኛው የእስክንድርያ ፓትርያርክ አቡነ ጴጥሮስ።

አቡነ ጴጥሮስ በዲዮቅልጥያኖስ ባለሟሎች የክርስትና እምነቱን ከዶ ለጣዖት እንዲሠዋና እንዲሰግድ ቢጠየቅ ፡ ስንኳን እራሱ ሊሠዋና ሊሰግድ ይቅርና ምእመናን ሁሉ ከቀጥተኛው የክርስትና እምነታቸው ዝንፍ እንዳይሉ በመንፈሳዊ አባትነቱ በትጋት ስላስተማረ አንገቱን በሰይፍ ተቈርጦ በሰማዕትነት ዐረፈ ። እሱም በዲዮቅልጥያኖስ ትእዛዝ በተነሣው እጅግ አስቃቂ በነበረው ስደት የመጨረሻው ሰማዕት ስለሆነ የግብጽ ቤተ ክርስቲያን “ተፍጻሜ ሰማዕት” ብላ የቅዱስነት ማዕርግ ሰጥታዋለች ።

ለእነዚህና እነዚህን ለመሳሰሉት በመንፈስ ቅዱስ እየተመሩ በየጊዜው ለክርስቲያኖች መልካም ጠባቂና አርአያ በመሆን በግምባር

ቀደምትነት ሰማዕትነት ከተቀበሉት ለጥቂቶቹ ቅድስት ቤተ ክርስቲያን የቅዱስነት ማዕርግ ሰጥታ በሰማቸው አብያተ ክርስቲያናትና ገዳማት አሳንጸ በዓላቸውን በተለያዩ ቀናት ታከብራለች ።

ባጠቃላይ በዲዮቅልጥያኖስ ትእዛዝ በክርስቲያኖች ላይ በተነሣው አስከፊና አሰቃቂ የሰደት ወቅት ላለቁት ሰማዕታት ሁሉ መታሰቢያ እንዲሆን በማሰብ የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ዓመተ ምሕረትን ከክርስቶስ ልደት ጀምሮ በመቀጠር ፈንታ ዲዮቅልጥያኖስ የሮም ንጉሠ ነገሥት ከሆነበት ከ284 ዓ.ም ጀምሮ ዓመተ ምሕረቷ እንዲቈጠር ወስናለች ። ይኸውም ጊዜ “ዘመነ ሰማዕታት” ተብሎ ተሰይሟል ።

ዲዮቅልጥያኖስና መሰሎቹ የአሕዛብ ነገሥታት ክርስትናን ለመደ ምሰስ በክርስቲያኖች ላይ ያወረዱት ስፍር ቀጥሮ የሌለው እልቂት ግቡን ሳይመታላቸው ከንቱ ድካም ሆኖ ቀረ ። በሌላው ወገን ግን የዘመነ ብሉይ አባቶች በእምነታቸው በመጽናት፣ በታላቅ ተጋድሎ ከፍ ያለ መሥዋዕት ነት በመክፈል ታላላቅ ሥራዎችን እንደፈጸሙ ሁሉ (ዕብ. 11:32-40)፣ በዘመነ ሐዲስም በእግዚአብሔር መንፈስ በሚመሩና ፍጹም እምነት በነበራቸው የወንጌል መልእክተኞች የተሰበከችው ክርስትና አስደናቂ በሆነና በተፋጠነ ሁኔታ በየሀገሩ በመሰራጨት ብዙ አማኞችን አፈራች ። እንዲሁም የሰደቱ ዘመን እንደተፈጸመ ክርስትና በታላቁ ቂስጦንጢኖስ ነጻነቷን ከተጎናጸፈች በኋላ አሕዛብን ማስተማር ብቻ ሳይሆን ማሳደድና መፍጀት፣ እንደ ሰራፒስ የመሳሰሉ አብያተ ጣዖታትን ማፍረስና አንዳንዶችንም ወደ አብያተ ክርስቲያናትነት መለወጥ ጀመረች ። ዝነኛዋ የአሕዛብ የጌዎ ፕላቶን የፍልስፍና መምህር ሂፓትያ የተባለች ዪቱ እስክንድርያ ውስጥ በነበረው ሙሴዬም በተባለው የአሕዛብ የትምህርት ማዕከልና ቤተ መጻሕፍት አስተምራ ስትመለስ በ415 ዓ.ም መነኩሳትና ምዕመናን በድንጋይ ቀጥቅጠው ገደሏት ። ቂየት ብሎ ደግሞ በተለይም ከኬልቂዶን ጉባኤ ጀምሮ አንዱ የክርስቲያን ወገን ሌላውን የክርስቲያን ወገን ማሳደድ ጀመረ ። ይህም በክርስቲያኖች መካከል የተጀመረው አስከፊ ፍጅት ለረጅም ዘመናት ቀጠለ ።

መ) የእስክንድርያ መንፈሳዊ ትምህርት ቤት ያፈራቻቸው መንፈሳውያን አባቶችና መምህራን

ከክርስቶስ ልደት በፊት ጀምሮ እስክንድርያ ውስጥ ሙሴዬም

የተባለው ከፍተኛ የግሪክ (የአሕዛብ) ትምህርት ቤትና የአይሁድም ት/ቤቶች ስለነበሩ ይህችው ከተማ የአሕዛብና የአይሁድ ሊቃውንት (ፈላስፎች) መፍለቂያ ፣ መናሃሪያና የዕውቀት (የትምህርት) ማዕከል ነበረች ።

እስክንድርያ ውስጥ ይኖሩ የነበሩት አይሁድ ቋንቋቸውን (ዕብራይስጥን) ስለረሱ ዳግማዊ ፕቶሎሚ (በጥሊሞስ) የተባለው የግብጽ ንጉሥ ከክርስቶስ ልደት በፊት በ3ኛው መቶ ዘመን በሰባ የአይሁድ ሊቃውንት ብሉይ ኪዳንን ከዕብራይስጥ በዚያን ጊዜ የዓለም ቋንቋ ወደ ነበረው ወደ ጽርዕ(ግሪክኛ) አስተረጎሙላቸው ። ይኸውም የብሉይ ኪዳን ትርጉም ሴፕቱዋጀንት ይባላል ።

በዘመኑ ክርስትናም የእስክንድርያ መንፈሳዊ ት/ቤት በቅዱስ ማርቆስ ተመሥርታ ከአይሁድና ከአሕዛብ ወገን ክርስትናን ለተቀበሉ መሃይምናንና በዓለማዊው ትምህርት ከፍተኛ ዕውቀት የነበራቸው ሰዎች(ንኡስ ክርስቲያን) የክርስትናን መሠረተ እምነት በሚገባ ተረድተው እንዲጠመቁ የሚረዳ የሰንበት ትምህርት መስጫ(ማስተማሪያ) ሆና ቂየች ። በሁለተኛው መቶ ዘመን መጨረሻ ላይ ግን በፓንዴኖስና በጓደኞቹ ተጠናክራ በመቋቋሟ በክርስቲያኑ ዓለም ከፍ ያለ ዝናን አትርፋ ነበር ። ይህቺው ትምህርት ቤት መንፈሳዊ ትምህርትን በከፍተኛ ደረጃ በማቅረብ የወንጌልን ትምህርት በዓለም ያሰራጩ ዝነኛ ሊቃውንትንና የቤተ ክርስቲያን አባቶችን በማፍራት ፣ ብዙ ምእመናንንም በማስተማር ለክርስትና መስፋፋት ከፍ ያለ አስተዋጽኦ አድርጋለች። ስለዚህ ከአሕዛብና ከአይሁድ ወገን ክርስትናን ከተቀበሉት መካከል ከፊሎሹ በዕውቀት የበሰሉ ምሁራን ስለነበሩ የነሱን መንፈሳዊ ትምህርት ፍላጎት ለማርካት ፣ የቤተ ክርስቲያን መሪዎችንና የወንጌል መልእክተኞችን በከፍተኛ ደረጃ ለማሠልጠን በማቀድ የትምህርት አሰጣጡ ደረጃ ከፍ ከፍ እያለ በመሄዱ በክርስቲያኑ ዓለም መጀመሪያዋ ከፍተኛ መንፈሳዊ ትምህርት ቤት ለመሆን በቃች ። ሆኖም በዘመኑ ለንኡስ ክርስቲያን የመሠረተ ሃይማኖት ትምህርት መስጫ የሆኑ ትምህርት ቤቶች ክርስትና በተሰበከችባቸው ሀገሮች ተከፍተው ነበር ። ነገር ግን ለወደፊት በሶርያ(በያዕቆባዊት) አርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ ሰፊ አድርገን እንደምንመለከተው በከፍተኛ መንፈሳዊ ትምህርት አሰጣጥ የእስክንድርያን ትምህርት

ቤት ልትወዳደር የቻለችው የቅዱሳት መጻሕፍትን የአንድምታ ትርጓሜ በመቃወም የነጠላ(የቃል በቃል) ትርጉምን የምትከተለው የአንጻሪያ መንፈሳዊ ትምህርት ቤት ብቻ ነበረች ።

የእስክንድርያ ትምህርት ቤት ዋነኛ ዓላማዋ ከነበረው ከመንፈሳዊው ትምህርት በተጨማሪ እንደ ሎጂክስ ፡ ፊሎዞፊ ፡ ሪቶሪክ ፡ ታሪክ ፡ ሳይንስ ፡ አስትሮኖሚ ፡ ሒሳብ የመሳሰሉ ዓላማዊ ትምህርቶችንም ትሰጥ(ታስተምር) ነበር ። ምሥጢራቸው የረቀቁ የቅዱሳት መጻሕፍትን ትምህርቶች ፍች ለመረዳት የእስክንድርያ ትምህርት ቤት የቅዱሳት መጻሕፍት የነጠላ ትርጉም ከበስተጀርባው ምሥጢራዊ ፍች አለው በማለት አንድምታ(አሊጎሪክ ፡ ቲፖሎጂ) በተባለው የአተረጓጎም መንገድ(ስልት) ተጠቀም ነበር ። የአሊጎሪክ ትርጓሜ ስልት የተጀመረው በግሪክ ፈላስፎች ነበር ይባላል ።

ከአይሁድም ሊቃውንት መካከል ፊሊኦ ዘእስክንድርያና መሰሎቹ ብሉይ ኪዳንን በአሊጎሪክ መንገድ ተርጉመዋል ። ከክርስቲያኖችም ቀሌምንጦስ ዘእስክንድርያና የመሳሰሉት ቅዱሳት መጻሕፍትን በአሊጎሪክ ስልት ተርጉመዋል ። ሐዋርያው ጳውሎስም በመልእክታቱ አንዳንድ ቦታዎች ውስጥ በአሊጎሪክ አተረጓጎም ተጠቅሟል(ገላ.4:24 ፤ 1 ቆሮ.9:9)።

የእስክንድርያ ትምህርት ቤት ለክርስቲያኑ ዓለም እስከ አምስተኛው መቶ ዘመን መጨረሻ አካባቢ ድረስ መንፈሳዊ ትምህርትን በስፋትና በጥልቀት ስትሰጥ ከቂየች በኋላ የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ለመጀመሪያ ጊዜ በእምነት ምክንያት ለሁለት ከተከፈሉበት ከኬልቄዶን ጉባኤ ጀምሮ እየተዳከመች ሄደች ። እንድትዳከምና እንድትጠፋ ያደረጉአትም ያን ጊዜ ግብጽን በቅኝ ገዥነት ያስተዳድሩ የነበሩት የሁለት ባሕርይ እምነት ተከታዮች የቢዛንታይን(የቀስጥንጥንያ) ነገሥታት ናቸው ። እነሱም የተዋሕዶ እምነት ተከታይ የነበሩ ኮፕቶችን ከማሳደድና ከመጨፍጨፍ ተግባራቸው በተጨማሪ ትምህርት ቤቷን ዘግተው በውስጧ የነበሩትን መጻሕፍት ዘርፈው ወደ ቀስጥንጥንያ ወሰዱ ። የኮፕት ቤተ ክርስቲያን መሪዎችም ከዘረፉ የተረፉትን መጻሕፍት ሰብስበው ትምህርት ቤቷን ዋዲኤል ናትሩም በሚባለው በረሐማ ቦታ ወደሚገኘው የቅዱስ መቃርስ ገዳም በማዛወር መጠነኛ ትምህርት

እንድትሰጥ አድርገው ነበር ። ሆኖም እስከ ሰባተኛው መቶ ዘመን መጀመሪያ ድረስ ውሱን በሆነ ሁኔታ መንፈሳዊ ትምህርትን ስትሰጥ ቈይታ በገዳሙ አካባቢ ከነበሩ ዘላኖች በመነኩሳቱ ላይ ይሰነዘር በነበረው ዝርፊያና ግድያ ምክንያት ቀስ በቀስ ደብዛዋ ጠፋ ።

እላይ እንደተመለከትነው እስክንድርያ ውስጥ ትምህርት ቤቷ ከተዘጋችበት ከአምስተኛው እስከ ዐሥራ ዘጠንኛው መቶ ዘመን ድረስ የግብጽ ካህናት መንፈሳዊ ዕውቀት ተዳክሞ ከቂየ(ክኖረ) በኋላ በአምላክ ፈቃድና እርዳታ በእስክንድርያው ፓትርያርክ በአቡነ ቄርሎስ አምስተኛ በ1893 ዓ.ም ትምህርት ቤቷ እንደገና በተጠናከረ ሁኔታ በመንፈሳዊ ኮሌጅ ደረጃ ካይሮ ውስጥ ተከፍታ ካህናትንና መምህራንን በማስተማርና በማሰልጠን ላይ ትገኛለች ።

ቀደም ሲል እንደተመለከትነው ይህች ትምህርት ቤት ከመዘጋቷ በፊት በመንፈሳዊ ትምህርት ካፈራቻቸው አያሌ የቤተ ክርስቲያን አባቶችና መምህራን መካከል ቅዱስ አትናቴዎስ ፣ የእስክንድርያው ቀሌምንጦስና ቄርሎስ ፣ ጎርጎርዮስ ዘእንዚናዙ ፣ ባስልዮስ ዘቂሣርያ ወዘተ. ይገኙባቸዋል ።

ከመጀመሪያው የትምህርት ቤቷ መሥራች ከወንጌላዊው ማርቆስ ቀጥሎ አቲናጎራስ ፣ ጁስቱስ ፣ ኤውማኒአስ ፣ ማርያኑስ ፣ ፓንዴኖስ ፣ ቀሌምንጦስ ዘእስክንድርያ ፣ መናፍቄ አርጌንስ ፣ ቴዎዋኖስቱስ ፣ ፒኤሪዮስ ፣ ዐይነ ሰውሩ ዲዲሞስ ፣ ጴጥሮስ ወዘተ. በተከታታይ የትምህርት ቤቷ መሪና አስተማሪ በመሆን በትጋት አገልግለዋል ። ከነሱም መካከል ፓንዴኖስና ቀሌምንጦስ ዘእስክንድርያ ትምህርት ቤቷን ከመምራት ተግባራቸው በተጨማሪ በኅብረት ሂኤሮግሊፊክ የተባለውን ጥንታዊውን የግብጽ ሥዕል መሳይ ፊደል የተካ አዲስ ፊደል አዘጋጁ ። ይኸውም ሃያ ሁለት በሚሆኑ በግሪክ ፊደል በመጠቀም የሀገሬው ተወላጅ ሕዝብ የሚጠቀምበት ለጽሕፈትና ለንባብ የቀናና አመች የሆነ አዲስ የቅብጥ ቋንቋ ፊደል በማዘጋጀት ታላቅ አስተዋጽኦ አድርገዋል ። ምትክ ያልተገኘላቸውን ሰባት ድምጽ ሰጭ የሆኑ የራሳቸውን ጥንታውያን ፊደላትም ከሃያ ሁለቱ የግሪክ ፊደላት ጋር ጨምረው አስገብተዋል ። እንዲሁም ብሉይና ሐዲስ ኪዳንን ካህናትና ምእመናን አንበው በቀላሉ ለመረዳት እንዲችሉ በማሰብ ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ ቅብጥ የተረጎሙ እነሱ ናቸው ። የቅብጥ ቋንቋ የተለያዩ ዲያሌክቶች(የ

ጎሣ ቋንቋዎች) አሉት ። ከእነሱም ዋናዎቹ ቦሔሪክ የተባለው የታሕታይ ግብጽ ዲያሌክትና ሳሂዲክ የተባለው የላዕላይ ግብጽ ዲያሌክት ናቸው ። መጽሐፍ ቅዱስ የተተረጎመውም በነዚህ በሁለቱ ዲያሌክቶች ነው ።

ግብጾች ለብዙ ዘመናት በቅብጥ ቋንቋ ሲነጋገሩ ፣ ሲጽፉና የዕለት ከዕለት ተግባራቸውን ሲፈጽሙ ከኖሩ በኋላ ሀገራቸው በዐረቦች እጅ ስለወደቀች ከ706 ዓ.ም ጀምሮ ማንኛውም ዜጋ በዓረብኛ እንዲነጋገርና እንዲጽፍ ፣ የመንግሥት ሥራዎችም በዓረብኛ ብቻ እንዲከናወኑ ተደረገ።

ስለዚህ ቅብጥ ቀስ በቀስ እየተዳከመ በመሄዱ ከዐሥራ ሦስተኛው መቶ ዘመን ጀምሮ የሥርዓተ ቅዳሴ መፈጸሚያ ብቻ ሆኖ ቀረ ። ሕዝቡም በስፋት በዓረብኛ መናገር ፣ መማርና መጻፍ ስለጀመረ ከጊዜ በኋላ የቅብጥ ቋንቋ እየተረሳ ሄደ ። አሁንም በግብጽ ቤተ ክርስቲያን ሥርዓተ ቅዳሴ የሚፈጸመው ቦሔሪክ በተባለው የቅብጥ ዲያሌክት ነው ። ሆኖም የቤተ ክርስቲያኒቱን መገልገያ መጻሕፍት ይዘትና ፍች ምእመናን በቀላሉ ለመረዳት እንዲችሉ በማሰብ አብዛኞቹ በቅብጥና በዓረብኛ ጎን ለጎን ተጽፈው የተዘጋጁ ናቸው ። የሥርዓተ ቅዳሴው አፈጻጸምም በገዳማት ወደ ሦስት ሰዓት ያህል ሲፈጅ ፣ በከተማና በገጠር በሚገኙ አብያተ ክርስቲያናት ግን የሚፈጀው አጠር ያለ ጊዜ ነው ።

ሠ) የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ከሀገሯ ውጭ ክርስትናን ለማስፋፋት ያደረገችው የስብከተ ወንጌል እንቅስቃሴ

ከታሪክ እንደምንመለከተው ክርስትና በጌታና በሐዋርያት ከተሰበ ከችበት ጊዜ ጀምሮ የወንጌል መልእክተኞች (ሐዋርያት) በመላ ዓለም በአደረጉትና አሁንም በሚያደርጉት ስብከት እየተስፋፋች የመጣች ሃይማኖት ናት ።

በወንጌላዊው ማርቆስ ስብከት ክርስትናን የተቀበሉ ኮፕቶችም ወዲያው በተራቸው (በበኩላቸው) የወንጌል መልእክተኞችን በመላክ ከግብጽ ውጭ ከሚኖረው ከሌላው ሀገር ሕዝብ ጥቂቱን በትጋት አስተምረው ወደ ክርስቶስ መልሰዋል ።

በሚዲትራንያን ባሕር ዳር የምትገኘው እስክንድርያ የጥንታዊው ዓለም ሕዝብ ማለት የአሕዛብና የአይሁድ መናሃሪያና መተላለፊያ የንግድ ማዕከል ስለነበረች የተለያዩ ሀገር ነጋዴዎች ይጉበፏት ነበር ። ቀደም

ሲል እንደተመለከትነው ከፍተኛ መንፈሳዊና ዓለማዊ ትምህርት ለመቅ ሰም ከተለያዩ ሀገሮች የሄዱ ደቀ መዛሙርትም እስክንድርያ ውስጥ በነበረችው መንፈሳዊ ትምህርት ቤት ተምረዋል ። እላይ በተጠቀሱትና በሌሎችም የተለያዩ ምክንያቶች የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ከዓለም ሕዝብ ጋር ግንኙነት በማድረግ የወንጌል መልእክተኞቿን ወደተለያዩ ሀገሮች በመላክ ክርስትናን አስተምራለች ። ክርስትናን ከሰበከችባቸውም ሀገሮች አብዛኞቹ የሚከተሉት ናቸው ።

1) ቀሬና (ፔንዳፖሊስ ፡ ሊብያ) ።

በሐዋርያት ሥራ 2:10 የቀሬና ተወላጅ የነበሩ አይሁድ የፋሲካን በዓል ለማክበር በመሄዳቸው ለጳጳስ ስላታደሰ ሲያስተምር ኢየሩሳሌም እንደነበሩ ተገልጿል ። ሆኖም የክርስትና ትምህርት ለመጀመሪያ ጊዜ የሮም ቅኝ ግዛት በነበረችው ቀሬና ውስጥ በይፋ የተሰበከችው በቅዱስ ማርቆስና በረዳቶቹ ግብጻውያን የወንጌል መልእክተኞች መሆኑ ይነገራል ። የቀሬናው ተወላጅ ሲኔሲዩስም (370 - 414) በእስክንድርያ መንፈሳዊ ትምህርት ቤት ትምህርቱን ካጠናቀቀ በኋላ በእስክንድርያ ፓትርያርክ በቴዎፍሎስ በ410 ዓ.ም የቀሬና ኤጲስ ቆጶስ ሆኖ በመሾም በሀገሪቱ ክርስትናን አስፋፍቷል ። በ325 ዓ.ም በተደረገችው በመጀመሪያ የኒቅያ ጉባኤ ለመካሄድ የተሰበሰቡት አባቶችም የቀሬና ሀገረ ስብከት በእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ሥር እንዲሆን ወስነዋል ። ከዚህ በላይ ከተጠቀሰው ታሪክና ውሳኔ የምንገነዘበው ከሰሜን አፍሪካ ሀገሮች ቀሬና በእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ስብከት ክርስትናን ስትቀበል ፡ እነ ጦርጥልያኖስን ፡ ኪፕሪያኖስንና አውግስጢኖስን ያፈራች ካርቴጆ (ሰሜን አፍሪካ) ግን ክርስትናን የተቀበለችው በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ስብከት መሆኑን ነው ። በ16ኛው መቶ ዘመን ቱርኮች ቀሬናን ከዓረቦች በጦር ኃይል ነጥቀው ይዘው እዚያ ይኖሩ ከነበሩ ኮፕቶች እስልምናን ያልተቀበሉትን ሁሉ እስከፈጁአቸው ድረስ የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ጳጳሳትን እየሾሙት ትልክ ነበር ። ሆኖም ከ1972 ዓ.ም ጀምሮ የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ትሪፖሊና ቤንጋዚ ውስጥ ሁለት አብያተ ክርስቲያናት ከፍታ እዚያ ለሚኖሩ ጥቂት ምእመናኖቿ መንፈሳዊ አገልግሎትን ታበረክታለች ።

2) ኑብያ (ሱዳን) ።

የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን በግብጽ ደቡባዊ ወሰን በኩል በምትገኘው በኑብያ የክርስትናን ትምህርት በማስተማር ብዙዎችን ወደ ክርስቶስ መልሳለች ። ወደ ኑብያ ከተላኩትም አንዱና ከ551 ዓ.ም ጀምሮ በትጋቱ ያስተማረው አባ ዩልያኖስ ነበር ። እንዲሁም ከወንጌል መልእክተኞች ከፊሎቹ በግብጽ ቤተ ክርስቲያን ላይ በየጊዜው ከተነሡት ሰዶቶች እየሸሹ ኑብያ የገቡ ኮፕቶች እንደነበሩ ይተረካል ። በአባ እንጦንስ የተመሠረተውም የብሕትውና ኑሮ በአምስተኛው መቶ ዘመን ወደ ኑብያ ተዛምቶ ስለደረሰ ገዳማት ተመሥርተው ነበር።

የቢዛንታይን ንጉሥ ቀዳማዊ ዩስጢንያኖስም (527-565) በሥሩ በሚተዳደሩ የቅኝ ግዛቶች ውስጥ የሚኖሩ አሕዛብ ሁሉ ክርስትናን እንዲቀበሉ ያወጀው ትእዛዝ ኑብያም ውስጥ ከአሕዛብ ወገን ብዙዎቹ በግብጽ ቤተ ክርስቲያን የተጀመረውን የክርስትና እምነት እንዲቀበሉ ረድቷል ። በኬልቄዶን ጉባኤ ከተደረገው መለያየት በኋላ በቊስጥንጥንያ ቤተ ክርስቲያንና በንጉሡ የሚደገፉት የሁለት ባሕርይን እምነት ተቀብለው እስክንድርያ የሚኖሩት መለካውያን (የቢዛንታይን ንጉሥ ታማኝ ደጋፊዎች) የተባሉት ክርስቲያኖች በኮፕት ቤተ ክርስቲያን ላይ ታላቅ ተጽእኖ ያደርጉ ነበር ። ሆኖም የተዋሕዶን እምነት ተከታዮች በጎቡዕ ትደግፍ በነበረችው በእቴጌ ቴዎዶራ እርዳታና ድጋፍ የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን በኑብያ ለሚኖሩ የተዋሕዶ እምነት ተከታይ ክርስቲያኖች በ559 ዓ.ም ለዋናዋ ከተማ ለናፓታ ሎንጊኑስ ለተባለው ካህን የጳጳስና ማዕርግ በመስጠት ሾማለች ። እሱም ረዳቶቹ ከነበሩት ካህናት ጋር ኑብያ ውስጥ ክርስትናን በትጋት አስተምሯል ። ቀስ በቀስም ብዙ አብያተ ክርስቲያናት ታነጹ ፤ ገዳማትም ተመሠረቱ ፤ ከነዚህም አንዱ ታላቁ የቅዱስ ስምዖን ገዳም ነበር ። በዚህ አኳኋን የኑብያ ሕዝብ ክርስትናን ተቀብሎ ሲኖር ግብጽን ከወረሩአት የቱርክ እስላሞች ጋር እየተዋጋ ነጻነቱንና እምነቱን ጠብቆ ከቂየ በኋላ ሳላዲን በላከው የግብጽ ጦር በዐሥራ ሦስተኛው መቶ ዘመን ሰሜናዊው የሀገሪቱ ክፍል በእስላሞች እጅ ወደቀ ። የቀረው ክፍለ ሀገር ሕዝብ ግን በጀግንነት ሲከላከል ከቂየ በኋላ በዐሥራ አምስተኛው መቶ ዘመን በመሸነፋቸው የፖለቲካና የሃይማኖት ነጻነታቸውን ተገፈፉ ። ሆኖም ከቱርክ መንግሥት በክርስቲያኖች ላይ በወረደው ሥቃይና ጭፍጨፋ ምክንያት

ክርስትና ከምድረ ኑብያ ለጊዜው የጠፋች ብትመስልም አንድያውን እንደ ሊብያ ክርስቲያኖች አልተደመሰሰችም ። ለዚሁም ማስረጃ በዘመናችን የኮፕት ፡ የካቶሊክና የፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያናት በሱዳን (በደቡብ ሱዳን) ውስጥ አብያተ ክርስቲያናትን መሥርተው ወንጌልን በስፋት በመስበክ ላይ ናቸው ።

3) ኢትዮጵያ ።

በታሪክ እንደምንመለከተው ዋና መናገሻ ከተማው አክሱም የነበረው የኢትዮጵያ ሕዝብ ከክርስቶስ ልደት በፊት ሕገ ኦሪትን ተቀብሎ ሲኖር ፡ ከክርስቶስ ልደት በኋላ በ35 ዓ.ም ደግሞ ከፊልጶስ በተማረው የሕንደኬ ጃንደረባና (በጅሮንድና) በወንጌላዊው ማቴዎስ አማካይነት የክርስትናን ዜና ሰምቷል (የሐዋ.8:26-40)። ሆኖም ከ35-330 ዓ.ም ድረስ የኢትዮጵያ ሕዝብ ከኦሪት እምነቱ ጋር ስለ ክርስትና ሰምቶና ጥምቀትን ተቀብሎ ከቂየ በኋላ የክርስትና እምነት በይፋና በስፋት ሊሰበክ የተቻለው በ330 ዓ.ም የእስክንድርያው ፓትርያርክ ቅዱስ አትናቴዎስ ለፍሬምናጦስ (ለሰላማ ፡ ለከግቴ ብርሃን) ማዕርገ ጽጽስና ሰጥቶ ወደኢትዮጵያ ከላከው በኋላ ነው ። በስብከትና አብያተ ክርስቲያናትን በመመሥረት የሚረዱት ግብጻውያን ካህናትም ከአቡነ ሰላማ ጋር አብሮ እንደላከ ይታመናል ።

ምንም እንኳ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን መልእክተኞቿን ልካ በኬልቂዶን ጉባኤ ላይ ባትካፈልም ፡ በቅዱስ ዲዮስቆሮስ የተወከለችው የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን የምትቀበለውን ቀጥተኛውን የተዋሕዶ እምነት ተቀብላ በተግባር ላይ አውላለች ።

4) እስያ ።

የሮሙ ፖፕ ጎርጎርዮስ ዐሥራ ሦስተኛ በ1582 ዓ.ም የምዕራብ ቤተ ክርስቲያን የምትከተለውን የቀን አቈጣጠር (መቀጠሪያ) ከማውጣቱ በፊት ፡ በኒቅያ ጉባኤ ጸድቆ መላ የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ይጠቀሙበት የነበረውንና ዛሬም (አሁንም) የተዋሕዶ አብያተ ክርስቲያናት የሚጠቀሙበትን እንደ ፋሲካ ያሉትን በዓላት ለመወሰን የሚያስችል የቀን መቀጠሪያ የቀመረው የእስክንድርያ ፓትርያርክ ቀዳማዊ ዲሜጥ

ሮስ ፓንዴኖስ የተባለውን ምሁር በ180 ዓ.ም ወደ ሕንድ በወንጌል መልእክተኛነት ላከው ። እሱም ቀደም ሲል በሐዋርያው ቶማስ የተጀመረውን የክርስትና ትምህርት ደቡብ ሕንድ ውስጥ አስተምሯል ። እንዲሁም የማቴዎስን ወንጌል ቅጅ አግኝቶ ይዞ መመለሱ ይነገራል ። የተላከበትን የሐዋርያነት ተግባር ፈጽሞ ሲመለስ እግረ መንገዱን ዓረቢያ ፌሊክስ (ሰሜን የመን) አርፎ ክርስትናን መስበኩ ይነገራል ።

በስድስተኛው መቶ ዘመን ወደ ሕንድ የተጓዘው ኮዝማስ ኢንዲኮፕ ሌውስቱስ የተባለው እስክንድርያዊ የጅኦግራፊ ምሁርና ነጋዴ ወደ ሕንድ በመርከብ በተጓዘበት ወቅት በፋርስ ባሕረ ሰላጤ ፡ በሳኮትራ ደሴቶች ወዘተ. ብዙ አብያተ ክርስቲያናትንና ምእመናንን የሚያገለግሉና የሚመሩ ጳጳሳት ማየቱን ገልጿል ። ሕንድም ውስጥ በሐዋርያው ቶማስ የተመሠረተችው ቤተ ክርስቲያን አባላት የሆኑ ብዙ ክርስቲያኖችን ማየቱን ገልጿል ።

5) አውሮጳ ፡

ምንም እንኳ የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን የወንጌል መልእክተኞችን በቀጥታ ልካ አውሮጳ ውስጥ ባታስተምርም ቅሉ ፡ የእስክንድርያው ፓትርያርክ ቅዱስ አትናቴዎስ በአርዮሳውያን ተጽእኖ በደረሰበት በሁለተኛው የስድቱ ወቅት ወደ ሮም ተሰዶ ከ339 እስከ 346 ዓ.ም ድረስ ከሮሙ ፖፕ ቀዳማዊ ጁልዮስ ዘንድ በእንግድነት በቂየበት ወቅት ፡ እንዲሁም ፈረንሳይ በምትገኝ ትሬቪን ከተባለች ከተማ በሰነበተበት ጊዜ በእነ አባ እንጦንስ ፡ አሞንዮስ ፡ መቃርስ ፡ ጳኩሚስ ወዘተ. ግብጽ ውስጥ የተመሠረተውን የብሕትውና (የምነና) ኑሮ ለካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን መሪዎችና አባላት አስረድቷል ። በዚሁ ትምህርት መሠረት በአውሮጳ የብሕትውና ኑሮ በጥቂት ጊዜ ውስጥ ሊስፋፋና ሥር ሊሰድ ችለ ። ከአውሮጳ ወደ ግብጽ ሄደው የብሕትውናን ኑሮ ካጠኑና ከተለማመዱ በኋላ ወደ ሀገራቸው ተመልሰው ስለ ብሕትውና ኑሮና ሕግ ከጻፉትና ከመሠረቱት አንዱ ዮሐንስ ካሲያን (360-435) የተባለው መነኩሴ ነበር። እሱም ይህንኑ የብሕትውና ኑሮ የመሠረተ በትውልድ ሀገሩ በፈረንሳይ ውስጥ ማርሴይ አካባቢ ነበር ።

ከዲዮቅልጥያኖስ ረዳት ከንጉሥ መክሰምያኖስ ሠራዊት ጋር በነርስነት ከሀገሩ ከግብጽ ወደ ስዊዘርላንድ የሄደችው (የዘመተችው)

ቪሬና በክርስቲያንነታቸው ምክንያት ብዙዎች ሲፈጁ ራሷን ከሞት ያተረፋትን አምላክ በማመስገን በቀሪው የሕይወት ዘመኗ እሱን ለማገልገል ስለወሰነች ፡ መኖሪያዋን ጀኔቫ አካባቢ አድርጋ ሕዝቡን ስትረዳና ወንጌልን ስታስተምር ቂይታ ዙሪክ ከተማ ውስጥ ዐረፈች ። በተቀበረች በት ቦታ ላይም በሰሟ ቤተ ክርስቲያን ታንጾላታል ። በእሷ የተረዱና ክርስትናን የተማሩ ሰዎች ዝርያዎች እስከ ዛሬ ድረስ ያከብሯታል ።

ረ) የመነኩሳት ሕይወትና የገዳማት ሥርዓት

ምንም እንኳን የምነና ኑሮ ከክርስቶስ ልደት በፊት በተለያዩ እምነት ተከታዮች የተጀመረ ቢሆንም በክርስትና ትምህርት መሠረትነት የሚካሄደው የብሕትውና (የምነና) ኑሮ የተጀመረው (የተመሠረተው) በግብጻዊው በአባ እንጦንስ ነው ። ይኸው ግብጽ ውስጥ በአባ እንጦንስ የተጀመረው የብሕትውና ኑሮ የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ለመላው የክርስቲያኑ ዓለም ያበረከተችው መንፈሳዊ ሥጦታ (በረከት) ነው ። የብሕትውና ኑሮ እንደማንኛውም ንቅናቄ ሁሉ በግብጽ በረሐዎችና ከግብጽም ውጭ ባሉ ሀገሮች እየተስፋፋ የሄደው ቀስ በቀስ ነው ።

የእስክንድርያው ፓትርያርክ ቅዱስ አትናቴዎስ በጻፈው በአባ እንጦንስ የሕይወት ታሪክ መሠረት መጀመሪያው የምንኩስና መሥራችና አባት ቅዱስ እንጦንስ (251-356) ነው ። ምንም እንኳን የብሕትውና ኑሮ የተመሠረተው በአባ እንጦንስ ቢሆንም ትንሽ ቀደም ብሎ በንጉሥ ዳክዮስ ትእዛዝ በክርስቲያኖች ላይ በታወጀው ስደት ምክንያት ግብጻዊው መናኝ አባ ጳውሊና (ጳውሎስና) መሰሎቹ ዓለም በቃን በማለት በየጊዜው ወደ ግብጽ በረሐዎች እየተሰደዱ ከሰው ሳይገናኙ በተለያዩ ዋሻዎች ይኖሩ ነበር ። አባ እንጦንስ ምነና በጀመረበት ወቅት ግብጽ በረሐ ውስጥ ከአባ ጳውሊ ጋር ከተጓናኙ ከጥቂት ጊዜ በኋላ አባ ጳውሊ ማረፉ ይነገራል ።

የአባ እንጦንስ ዓላማ ከሰው ርቆ መንኰሶ በብሕትውና ለመኖር ቢሆንም ቅሉ ፡ ብዙ ታምራትን ስለሠራ አብዛኛው ሕዝብ እሱን አይቶ ለማድነቅና ከአደረበት በሽታ በእሱ ጸሎት ለመፈወስ ፤ ጥቂቱ ደግሞ በእሱ አካባቢ በብሕትውና ለመኖር በመሻት ወደነበረበት ቦታ ተከትለውት ስለሄዱ ከነአባ ጳውሊ የብቸኝነት ምነና ኑሮ የተለየና ለክርስቲያኑ

ዓለም ከፍ ያለ አስተዋጽኦ ያደረገ ነው ። ሆኖም ከሰው ርቆ (ተገልሎ) ለብቻ ወደ አምላኩ እየጸለየ በምናኔ በመኖር የራሱንና የሰው ልጆችን ሁሉ ድገነት ለማግኘት የመሠረተውን የብሕትውና ኑሮ ራሱ በተግባር የገለጸው የአባ እንጦንስ ታሪክ ባጭሩ እንደሚከተለው ነው ።

አባ እንጦንስ ግብጽ ውስጥ በምትገኝ ቆማ በተባለች መንደር ውስጥ ደጋግ ከነበሩ ሀብታም ቤተ ሰቦች በ251 ዓ.ም ተወለደ ። ከወላጆቹም ዕረፍት በኋላ ዕድሜው 20 ዓመት ሲሆን አንድ ቀን እቤተ ክርስቲያን ለአምልኮ ሄዶ ሳለ በማቴዎስ {19:21 የተጻፈው ሲነበብ ሰምቶ ልቡ ስለተነካና የንባቡ መልእክትም የወደፊት ሕይወቱን የሚመለከት ሆኖ ስላገኘው ወዲያው የነበረውን ሀብት ሸጦ ለድኸች ከመጸወተ በኋላ ዓለም በቃኝ ብሎ መነሥ ። በግብጽ በረሐ በብሕትውና ተወስኖ ለሰማንያ አምስት ዓመታት በጾም ፡ በጸሎት ፡ አጋንንትን በመዋጋትና የተለያዩ ታምራትን በመፈጸም ፡ የእጅ ሥራዎችን በመሥራት ወዘተ. አምላኩን እያገለገለ ኖረ ። የሕይወት ታሪኩን የጻፈለት የእስክንድርያው ፓትርያርክ ቅዱስ አትናቴዎስም አባ እንጦንስ ወደነበረበት ገዳም ሄዶ ለተወሰነ ጊዜ አብሮት በመቄየት ሥርዓተ ምንኩስናን ተምሯል ። ታላቁ ቄስጦን ጢኖስም በጸሎቱ እንዲያስበው ለአባ እንጦንስ የልመና ደብዳቤ መላኩ ይነገራል ።

አባ እንጦንስ የምነና ኑሮውን ከጀመረበት ጊዜ አንሥቶ እስከ ዐረፈበት ጊዜ ድረስ በነበረው ወቅት ከሚኖርበት ዋሻ (ቦታ) ሁለት ጊዜ ወጥቶ ከምእመናን ጋር ለጥቂት ጊዜ እየቄየ ወደ በአቱ ተመልሷል ። ይኸውም መጀመሪያ የወጣው በንጉሥ መክሰምያኖስ ትእዛዝ ስደትና ሥቃይ የደረሰባቸውን ክርስቲያኖች ለማጽናናት በ311 ዓ.ም ሲሆን ፤ ሁለተኛ ጊዜ የወጣው ደግሞ አርዮሳውያን በአትናቴዎስ ላይ በተነሡበት ወቅት ለአትናቴዎስና ለኒቅያ ጉባኤ ውሳኔዎች ያለውን ጽኑ ድጋፍ ለመግለጽ በ338 ዓ.ም ነበር ።

የቅዱስ እንጦንስን የብሕትውናና የብቃት ዝና ከሰሙ ክርስቲያኖች መካከል አንዳንዶቹ እሱ ወደሚኖርበት በረሐ ሄደው በአካባቢው በሚገኙ ዋሻዎች ውስጥ በየግላቸው የምነናን ኑሮ ይኖሩ ጀመር ። ምንም እንኳን ኑሮአቸው ለየግል ቢሆንም የአባ እንጦንስ ተከታይ የነበሩ ባሕታውያን ተራርቀው ከመኖር ይልቅ እሱ በሚኖርበት ዋሻ አካባቢ

ስብስብ ብለው መኖራቸው አልፎ አልፎ በአውራጃዎችና በዘላን ዘራፊዎች በገዳማቱና በራሳቸው ላይ ከሚደርሱባቸው አደጋዎች በመከላከል ለመዳን አስችሏቸዋል ። ከመከላከላቸውም አቅመ ደካማ የሆኑትን ፣ የታመሙትን ወዘተ. ለመርዳትና ለማስታመም ረድቷል ።

አባ እንጦንስ በራእይ በእግዚአብሔር መልአክ በታዘዘው መሠረት የመነኩሳቱ ልብስ ነጭ ፈረጅያና (ቀሚስና) ቆብ ፣ መታጠቂያቸው ከቆዳ የተሠራ ሰቅ እንዲሆን ወስኖ ሲሠራበት ኖሯል ። አሁን ግብጻውያን መነኩሳት የሚለብሱት ጥቁር ፈረጅያና (ቀሚስና) ቆብ ግን በ979 ዓ.ም በሱልጣን አልሐኪም ትእዛዝና ተጽእኖ በግዳጅ የተጀመረ ነው ይባላል ።

እንዲሁም መነኩሳቱ በየግላቸው ሆነው ሲጸልዩ ፣ ሲጸሙ ፣ ሲሠሩ ወዘተ. ከሰነቡ በኋላ ከቅዳሜ እኩለ ሌሊት ጀምረው እስከ እሑድ ምሽት ድረስ ቅዱስ እንጦንስ ከሚኖርበት ዋሻ ዙሪያ ተሰብስበው ከሱ ጋር የማኅበር ጸሎትና አምልኮ ይፈጽሙ ነበር ።

ይህ ዓይነቱ የብሕትውና ኑሮ ምንም እንኳ የአባ እንጦንስ ደቀ መዝሙር አባ ጳጅሚስ ዘግየት ብሎ እንደመሠረተው ያለ የተሟላ የአንድነት (የማኅበራዊ) ኑሮ ባይሆንም ወደ አንድነቱ ኑሮ የተጠጋ ነበር።

ቀስ በቀስ የምነና ኑሮ ዛሬ የቅዱስ እንጦንስ ገዳም በሚገኝበት ቦታ አካባቢ እየተስፋፋ ሄደ ።

ሌላው የመነኩሳት የአንድነት ኑሮ የተመሠረተው የቅዱስ እንጦን ስና የአባ ፓላኤሞን (ጳላሞን) ደቀ መዝሙር በነበረው በአባ ጳጅሚስ (290-346) ነበር ። አባ ጳጅሚስ ግብጽ ውስጥ ኤስና በተባለች መንደር ከአረማውያን ወገን ከነበሩ ቤተሰቦች በ290 ዓ.ም ተወልዶ ካደገ በኋላ በቄስጦንጦኖስ ዘመን ለወታደርነት ተመልምሎ አገልግሏል ። በውትድርና አገልግሎት ላይ ሳለ በተመለከተው በክርስቲያኖች ጀግንነት ፣ ቸርነት ፣ እንግዳ ተቀባይነት ወዘተ. ተስቦ (ልቡ ተነክቶ) ስለነበር የአገልግሎት ግዳጁን እንደፈጸመ በ313 ዓ.ም ወደ ሲቪልነት ተመልሶ ሲኖር የክርስትናን ትምህርት ተቀብሎ ተጠመቀ ። ከዚያም በኋላ የአባ እንጦንስ ደቀ መዝሙር ወደነበረው አባ ፓላኤሞን ወደተባለው መኖኝ ዘንድ ሄዶ ስለ ብሕትውና ኑሮና ሥርዓት ሲማር ከቂየ በኋላ በ320 ዓ.ም በዓባይ ወንዝ አጠገብ ከሚገኘው ታቤኒስ ከተባለው ቦታ ገዳም መሠረተ። በብሕትውና ለመኖር ወደ ገዳሙ ሄደው ለተሰበሰቡት መነኩሳት

በማኅበር እንዲኖሩ የሚረዱና መነኩሳት ሊመሩባቸው የሚገቡ ሕጎችን አወጣላቸው ። አባ ጳቴሚስ በመሠረተው ማኅበራዊ በሆነው የምኒና ኑሮ ለመሳተፍ ብዙ ሰዎች ስለሄዱ በሕይወት ሳለ ዘጠኝ የወንድና ሁለት የሴት ገዳማት መሥርቶ ባዘጋጃቸው የመነኩሳት ሕጎች መሠረት ይተዳደሩ ነበር ። በዚህ አኳኋን አባ ጳቴሚስ በ346 ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት ሲለይ ብዙ ገዳማት ተመሥርተው በውስጣቸውም ቊጥራቸው የበዛ መነኩሳት በብሕትውና ይኖሩ ነበር ። አባ ጳቴሚስ የመሠረተው የማኅበራዊ የብሕትውና ኑሮ መንገድ ከታቤኒስ ወደ ሌሎች ገዳማት ተዛምቶ በተግባር ላይ ውሏል ። እንዲሁም ያዘጋጀው ሥርዓተ መነኩሳት በታላቁ ባስልዮስ ፣ በቤኒዲክትና በካስያን ጽሑፎች (ሥራዎች) ላይ ታላቅ ተጽእኖ አድርጓል ። የዚህም በአባ ጳቴሚስ የተዘጋጀው ሕግ ዋነኛ ቅጅ ሲጠፋ ወደ ላቲን የተተረጎመው እስከዛሬ ድረስ አለ ። በሕጉ ውስጥ ከተጠቀሱትም ዋና ዋናዎቹና ጥቂቶቹ የሚከተሉት ናቸው ።

በማኅበራዊ ብሕትውና ኑሮ የሚኖረው እያንዳንዱ መነኩሴ በየዕለቱ ቀንና ሌሊት ሊሠራቸው (ሊፈጽማቸው) የሚገቡ ተግባሮች ተዘርዝረዋል ። ይኸውም መነኩሳት ጥዋትና ማታ አብረው እንዲጸልዩ ፣ በአንድነት እንዲሠሩ ፣ ቅዱሳት መጻሕፍትን እንዲያጠኑና በቁም ጽሕፈት እንዲጽፉ ፣ ገቢና ወጫቸው አንድ ላይ እንዲሆን ፣ በአንድነት እንዲመገቡ ፣ ልብሳቸው አንድ ዐይነት እንዲሆንና እነዚህን የመሳሰሉትን ማኅበራዊ ኑሮ ነክ ሕጎች አወጣላቸው ። በዚህ አኳኋን መነኩሳቱ የዕለት ምግባቸውን የሚያገኙት እየሠሩ ነበር ። እነዚህን ሕጎች በመተላለፍ በማያከብሩ መነኩሳት ላይ የሚወሰዱት ለዘብ (ቀለል) ያሉ የቅጣት ዓይነቶችም ተዘጋጅተዋል ። እንዲሁም ማንኛውም እውነተኛ መነኩሴ ሊፈጽማቸው ከሚገቡ ተግባሮች ዋና ዋናዎቹ የድንግልና ኑሮ ፣ ንጽሕና ፣ እግዚአብሔርን በመላ ልብ ማፍቀርና ማምለክ ፣ ድህነት ፣ ታዛዥነት ወዘተ. ናቸው ።

ቀደም ሲል በአባ እንጦንስ ከተመሠረተው ከመጀመሪያው ከብቸኝነት የብሕትውና ኑሮ ይህ በአባ ጳቴሚስ የተዘጋጀው የማኅበራዊ የብሕትውና ኑሮ ያሳየው ታላቁ ለውጥ መነኩሳት ከዋናው ከአምልኮተ እግዚአብሔር ተግባራቸው በተጨማሪ የተለያዩ ሥራዎችን በትጋት እንዲሠሩና እንዲማሩ የሚያዝዘው ሕግ ነው ።

ማንኛውም ሰው በብሕትውና ለመኖር ወደ ገዳማቱ ሲሄድ እዚያ እንደደረሰ በአባልነት አይቀበሉትም ነበር ። ከአንድ እስከ ሦስት ዓመታት ለሚሆን ጊዜ የሰውየው ጠባይ ከተመረመረና ፈቃደኛነቱ ከተረጋገጠ በኋላ ሥርዓተ ምንክስና ተፈጽሞለት የገዳሙ አባል የመሆን እድል (ፈቃድ) ያገኛል ።

በገዳሙ አበምኔት (አስተዳዳሪ) ከሚሰጠው የዕለት ተዕለት የእጅ (የጉልበት) ሥራ በተጨማሪ ማንበብና መጻፍ እንዲማር ይደረጋል ። ከዳዊት መዝሙሮች አንዳንድ ክፍሎችንና በሐዲስ ኪዳን ውስጥ ከሚገኙ መጻሕፍት ጥቂቶችን ክፍሎች በቃሉ እንዲያጠና ይደረጋል ። በዚህ አኳኋን አባ ጳውሎስ በመሠረተው የማኅበራዊ የብሕትውና ኑሮ ውስጥ መሃደምነት ፈጽሞ ጠፍቶ ነበር ። እንዲሁም በየሀገሩ ከብዙ ዘመናት በፊት ለመነኩሳት ፣ ለምእመናንና ለልጆቻቸው ማስተማሪያ በገዳማት ከተመሠረቱት ትምህርት ቤቶች ቀስ በቀስ ጥቂቶቹ ዘመናዊ ዩኒቨርሲቲዎች ለመሆን በቅተዋል ።

እላይ እንደተመለከትነው ማንኛውም መናኻ መነኩሴ ዓለም በቃኝ ብሎ ሀገሩንና (ቀየውንና) ዘመድ አዝማዱን ትቶ ከመጣለት ከመንፈሳዊው ተግባሩ በተጨማሪ የሰው እጅ እንዳያይ የሚረዳውን የዕለት ጉርሱን የዓመት ልብሱን ለማግኘት ጠንክሮ መሥራትና አእምሮውንም በትምህርት ማነጽ የተቀደሰ ተግባሩና ግዴታው መሆኑ በአባ ጳውሎስ የምንክስና ሕግ (ሥርዓት) ውስጥ ተብራርቶ ተገልጿል ። በዚህ መሠረት መነኩሳቱ ተሸጠው ለኑሮአቸው መደገፊያ የሚሆኑ ቅርጫት ፣ የሰሌን ምንጣፍ ፣ ገመድና ሌሎችንም የተለያዩ ዕቃዎችን ይሠሩ ነበር ። እንዲሁም እንደየሥጦታቸውና ችሎታቸው በግብርና ማለት ዓባይን እየጠለፉ በመስኖ ተግባር ላይ በማዋል ፣ የተለያዩ እህል ፣ አትክልትና ፍራፍሬ በማምረት ፣ እንስሳትን በማርባት ፣ በዳቦ ጋገራ ፣ በወጥ ሥራ ፣ በሸማ ሥራ ፣ በስፌት ፣ በመፍጨት ፣ በግመል ነጅነት ፣ በአናጺነት ፣ በቤት ሥራ ፣ በብረት ቅጥቀጣ ፣ የዘመኑ የሕትመት መሣሪያዎች ባልተፈለሰፉ በት ወቅት የተለያዩ መጻሕፍትን በብራና በቁም ጽሕፈት እየጻፉ በማራባት ወዘተ. ላይ ተሠማርተው በትጋት ይሠሩ ነበር ። ዛሬም በቅዱስ መቃርስ ገዳም መንፈሳዊ ነክ የሆኑ መጻሕፍትንና መጽሔቶችን የሚያትም ዘመናዊ ማተሚያ ቤት አላቸው ።

በገዳማቱ ክልል ውስጥ የመነኩሳቱ መኖሪያዎች፣ የጸሎት ቤቶች፣ የመሰብሰቢያ አዳራሾች፣ የዕቃና የእህል ማስቀመጫ መጋዘኖች፣ የምግብ ማዘጋጃ ማድ ቤቶች፣ የመመገቢያ ቤቶች፣ ሆስፒታሎች፣ ወፍጮ ቤቶች፣ ዳቦ ቤቶች፣ የአልባሳትና የቤተ ክርስቲያን መገልገያ ዕቃዎች (የንዋየ ቅድሳት) ማስቀመጫ ዕቃ ቤቶች ወዘተ. ይገኙ ነበር። ከገዳሙ ውጭም የመቃብር ቦታዎች፣ የውኃ ጉድጓዶች፣ የእትክልትና የእርሻ ቦታዎች ወዘተ. ይገኙ ነበር።

ለምነና የሄዱ መነኩሳት ጠባይ በሚገባ ተጠብቆ እንዲኖር፣ ኑሮአቸው ሥርዓትን የተከተለ እንዲሆን ወዘተ. በማድረግ ገዳማቱን የሚያስተዳድሩ አበምኔቶች ከመነኩሳቱ መካከል ብቁ የሆኑት እየተመረጡ ያስተዳድሩ ነበር። መነኩሳቱም በዓመት ሁለት ጊዜ አጠቃላይ ስብሰባ (ጉባኤ) እያደረጉ ሥነ ሥርዓት፣ አስተዳደር ወዘተ. ነክ በሆኑና በተለያዩ ጉዳዮች ላይ ይወያዩና በገዳማቱ የተከናወኑትን ተግባሮች የሚገልጽ ዝርዝር ሪፖርትም ያዳምጡ ነበር። በነዚህም ጉባኤዎች የተለያዩ ገምቢ የሆኑ ውሳኔዎች ይተላለፉ ነበር። በመጨረሻም ሥጋ እንደመልበላቸው መጠን በጥቂቶቹ መካከል አልፎ አልፎ ግጭት መፈጠሩ ስለማይቀር ከመነኩሳቱ የበደሉና የተበደሉ ይቅር ለእግዚአብሔር በመባባል በመካከላቸው የሰላም መንፈስን ካሰፈኑ በኋላ የጉባኤው ፍጻሜ ይሆን ነበር።

በገዳማቱ ውስጥ በብዛት ይኖሩ ከነበሩት ግብጻውያን መነኩሳት በተጨማሪ ጥቂት ግሪካውያን፣ ሮማውያን፣ ቀጵዶቃውያን፣ ሊብያውያን፣ ሶርያውያን፣ ኑብያውያን፣ ኢትዮጵያውያን ወዘተ. መነኩሳት ነበሩ። ለምሳሌ አቡነ ጢሞቴዎስ ፓትርያርክ በነበረበት ወቅት ግብጽ ውስጥ ጌታውን በማወክ ስላስቸገረ ተባሮ በስርቆት፣ በዝርፊያና በግድያ ተግባር ተሰማርቶ ጎብረተሰቡን ሲያውክ የነበረው ሙሴ ጸሊም አስከፊ ተግባሩን ርግፍ አድርጎ በመተው ወደ ገዳመ አስቈጥሶ ሄዶ ከአባ መቃርስ እየተማረና የአበምኔትነት ተግባሩን እያከናወነ በብሕትውና ኖረ። እሱም ገዳሙን ሊዘርፉና ሊያጠፉ በሄዱ ዘላኖች ከሰባት መነኩሳት ጋር በሰማዕትነት ስላረፈ የግብጽ ቤተ ክርስቲያን የቅዱስነት ማዕርግ ሰጥታዋለች። በዚህ አኳኋን የዓለም አብያተ ክርስቲያናት አባቶች (መነኩሳት) በግብጽ በረሐ በሚገኙት ገዳማት ውስጥ ሥርዓተ ምንኩስ

ናን ራሳቸው ሊማሩና ገዳማትን በየሀገሮቻቸው ሊመሠርቱ ችለዋል ። ብዙ ምእመናንም በዋሻ የሚኖሩ የበቁ ባሕታውያን የሚፈጽሟቸውን ታምራት አይተው ለማድነቅና በጸሎታቸውም ካደረገባቸው ደዌ ለመፈወስ ወደሚኖሩባቸው ገዳማት (ዋሻዎች) በብዛት ይጉርፉ ነበር ። በዚህ የብሕትውና ኑሮ ለመሳተፍ ወደ ገዳማቱ ይሄድ የነበረው ተራው ምእመን ብቻ ሳይሆን ታላላቅ ሰዎችና የነገሥታትም ወገኖች ጭምር ነበሩ ። ለምሳሌ የእስክንድርያው ፓትርያርክ ቅዱስ አትናቴዎስ ከአባ እንጦንስ ዘንድ ለተወሰነ ጊዜ በመቄየት ሥርዓተ ምንኩስናን ተምሯል ። እንዲሁም የቊስጥንጥንያው ፓትርያርክ ቅዱስ ዮሐንስ አፈወርቅ ቲቢያድ በተባለው አባ ጳጳሚስ በመሠረተው ገዳም ውስጥ ከ373 እስከ 381 ዓ.ም ድረስ በብሕትውና ቈይቷል ። ጀሮምና (342-420) ሩፊኖስ (345-410) ከኢጣልያ ወደ ግብጽ ሄደው ከገዳማቱ ውስጥ ለተወሰነ ጊዜ በብሕትውና ኖረዋል ።

ቅዱስ (ታላቁ) ባስልዮስ (330-379) በግብጽ ገዳማት በብሕትውና ከቄየ በኋላ ወደ ቊስጥንጥንያ ሄዶ በአባ ጳጳሚስ የብሕትውና ሕግ (ሥርዓት) መሠረት ለመጀመሪያ ጊዜ በቢዛንታይን ገዳማትን መሥርቷል። ይኸውም በግብጽ ገዳማት ውስጥ ከቄየ በኋላ ከ360 ዓ.ም ጀምሮ በታናሿ እስያ የምነናን ኑሮ በመመሥረት ያስፋፋው ቅዱስ ባስልዮስ በተለይ የግሪክና የሩሲያ ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት የሚገለገሉበትን የገዳማት (የመነኩሳት) መተዳደሪያ ሕግ አዘጋጀላቸው ። ሕጉም መነኩሳት በየቀኑ ሊፈጽሟቸው ከሚገቡ አምልኮቶች ፡ የጉልበት ሥራዎች ወዘተ. በተጨማሪ የሙት ልጆችን ፡ በልዩ ልዩ በሽታ የሚሠቃዩ ሰዎችን ወዘተ. መነኩሳት እንዴት መርዳት እንደሚገባቸው ይገልጻል ።

እንዲሁም እላይ እንደተመለከትነው ዮሐንስ ካስያን (360-435) ቲቢያድና ኒትራን በሚገኙት ገዳማት ለሰባት ዓመታት ያህል በብሕትውና ከቄየ በኋላ ወደ ጎል (ፈረንሳይ) ተመልሶ በ415 ዓ.ም ጎል ውስጥ ማርሴ አጠገብ ሁለት ገዳማትን መሥርቷል ። ቀጥሎም ግብጽ በብሕትውና በቄየበት ወቅት የተመለከተውንና ያጠናውን መሠረት በማድረግ ሁለት የመነኩሳት መተዳደሪያ ሕጎችን (ሥርዓተ መነኩሳትን) የያዙ መጻሕፍት ጽፏል ።

ባጠቃላይ በማኅበራዊ ኑሮ ላይ ተመሥርቶ ጥራት ባለው መልክ ሳይከብድ ወይም ሳይቀል ለሁሉም እንደሚስማማ ሆኖ በአባ ጳጵሚስ የተዘጋጀው ሥርዓተ መነኩሳት በዓለም አብያተ ክርስቲያናት ዘንድ ተቀባይነትን በማግኘቱ ብዙዎቹ ገዳማት እየመሠረቱ በዚሁ የመነኩሳት መተዳደሪያ ሕግ ተጠቅመውበታል ። አሁንም በመጠቀም ላይ ናቸው ።

ሆኖም በአባ ጳጵሚስ የተዘጋጀው ሥርዓተ መነኩሳት በተግባር ላይ በዋለበት ሀገር ግብጽ ውስጥ በአምስተኛው መቶ ዘመን በአትሪቢስ ገዳም አበምኔት በአባ ሲኖዳ (ሺኖዳ) ተለውጦ በጣም ከባድ የሆነ ሥርዓተ መነኩሳት (የገዳማት መተዳደሪያ ሕግ) ተዘጋጀ ። አባ ሺኖዳ በ370 ዓ.ም በአጎቱ በአባ ፕሎል በተመሠረተው ነጭ ገዳም (ጸአዳ ገዳም) ገብቶ በብሕትውና ከቂየ በኋላ በ388 ዓ.ም በአጎቱ እግር በመተካት የዚሁ ገዳም አበምኔት ሆኖ በውስጡ የሚኖሩ (የነበሩ) ቅጥራቸው የበዛ ወንድ መነኩሳትና ሴት መነኩሳይት ያስተዳድር ጀመር ።

በአባ ጳጵሚስ የተዘጋጀው ሥርዓተ መነኩሳት ሰብአዊ መብትን የሚጠብቅና ለዘብ ያለ በመሆኑ በመላው ዓለም ተቀባይነትን ሲያገኝ ፣ የአባ ሺኖዳ ሥርዓተ መነኩሳት (ሕግ) ግን በጣም ጥብቅና ጭካኔ የተሞላበት ስለነበርና ከሀገሪቱ ውጭም ተቀባይነትን ስላላገኘ ብሔራዊ የገዳማት ሕግ ሆኖ በግብጽ ውስጥ ብቻ ተወስኖ ቀረ ። ለምሳሌ ጥቃቅን ስሕተቶች የፈጸመ መነኩሴ በምክርና በተግሣጽ በመታለፍ ፈንታ በአባ ሺኖዳ ሥርዓተ መነኩሳት መሠረት ይገረፍና በጽኑ እስራት ይማቅቅ ነበር ። በብሕትውና ለመኖር ወደ ገዳሙ የሚሄዱትንም ከጊዜ በኋላ አንታዘዝም በማለት እንዳያውኩ በገዳሙ መተዳደሪያ ሕግ መሠረት ለመኖር በፈቃደኝነት ወደው የገቡ መሆናቸውን የሚያረጋግጥ የግዴታ ውል በቅድሚያ እንዲፈርሙ ያደርጓቸው ነበር ።

ቀደም ሲል እንደተመለከትነው በእስክንድርያው ፓትርያርክ በአቡነ ቴዎፍሎስ አሳሳቢነት በንጉሥ ቴዎዶስዮስ ትእዛዝ ሴራፔውም በመባል የታወቀው የአሕዛብ ቤተ መቅደስ ወደ ቤተ ክርስቲያንነት ሲለወጥ አባ ሺኖዳም ትእዛዙ ተፋጥኖ በተግባር ላይ እንዲውል ረድቷል ። ዝነኛዋ አረማዊት መምህርት ሂፓትያ በ415 ዓ.ም በክርስቲያኖች ስትገደል አባ ሺኖዳም በገዳማቱ የሕንጻ ሸክላ ቀለም ዓይነት በተለየሙት ነጭ ገዳምና ቀይ ገዳም በተባሉት ገዳማት በአበምኔትነት ያስተዳድራ

ቸው የነበሩትን መነኩሳት አስከትሎ ወደ ላዕላይ ግብጽ በመሄድ ብዙ የጥንት የአረማውያን ሐውልቶችንና ቤተ መቅደሶችን አውድሟል። እንዲሁም አባ ሺኖዳ የእስክንድርያውን ፓትርያርክ ቅዱስ ቄርሎስን በመከተል በ431 ዓ.ም ኤፌሶን ውስጥ በተደረገችው በሦስተኛው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ላይ ተካፍሎ የንስጥሮስን የኑፋቄ ትምህርት ተቃውሟል።

በ451 ዓ.ም በተደረገችው በኬልቄዶን ጉባኤ የእስክንድርያ (የኮፕት) ቤተ ክርስቲያን የካቶሊክንና የግሪክ ኦርቶዶክስን አብያተ ክርስቲያናት አውግዛ ከለየች በኋላ በግብጽ ገዳማት ውስጥ የብሕትውና ኑሮ ከዓለማቀፋዊነት ወደ ብሔራዊነት (ጠባብ ብሔርተኝነት) እየተለወጠ ሄደ።

የግብጽ ቤተ ክርስቲያን በየጊዜው በደረሱባት ችግሮችና ጭቆናዎች ሳትፈታ መንፈስ ጠንካሮች በሆኑት መነኩሳቶቿ አጽናኝነት በተዋሕዶ እምነታቸው ጸንተው የኖሩትንና አሁንም ያሉትን ምእመናን በማገልገል ላይ ትገኛለች። ከገዳማቱም አብዛኞቹ ቢወድሙም ቅሉ እስከዛሬ ድረስ በምዕራባዊው በረሐማ ቦታ በኒትራን ሸለቆ አራት ገዳማት፣ በምሥራቃዊው በረሐማ ቦታ ደግሞ በመናኙ በአባ ጳውሊ ዘእስክንድርያና በአባ እንጦንስ ስም የሚጠሩ ሁለት ገዳማት አሉ። እንዲሁም በምዕራቡ በረሐማ ክፍል የእመቤታችን ገዳም ይገኛል። በእነዚህም ገዳማት በትምህርታቸው የገፉ ግብጻውያን መነኩሳት በብሕትውና ይኖራሉ።

ከሴቶችም ምንኩስናን የጀመረችና የሴት ገዳም በወንድሟ እንዲሠራ ያደረገች የአባ ጳውሊስ እህት ማርያም ናት። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ሲያያዝ በመጣው መሠረት አሁን ካይሮ አካባቢ አምስት የሴት ገዳማት ይገኛሉ።

በዚህ አኳኋን በአባ እንጦንስና በተከታዮቹ የተመሠረተው የብሕትውና ኑሮ በግብጽና በመላው ዓለም በመካሄድ ለክርስትና መጠናከርና መስፋፋት ከፍተኛ አስተዋጽኦ አድርጓል፤ አሁንም በማድረግ ላይ ነው።

ሰ)ከ325 እስከ 451 ዓ.ም ድረስ የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤዎች (ሲኖዶሶች) በተደረጉባቸው ወቅቶች በአብያተ

ክርስቲያናት መካከል የተከሰቱ የማይታረቁ የሃይማኖት ልዩነቶች። እንዲሁም በሃያኛው መቶ ዘመን ይፋ (አፈሌል) ባልሆነ መንገድ ያደረጉአቸው ግንኙነቶች

በቤተ ክርስቲያን ታሪክ እንደምንመለከተው በዓለም አብያተ ክርስቲያናት አባቶች (ጳጳሳት) ኅብረት ከፍተኛ የሆኑ የመሠረተ ሃይማኖት ትምህርቶች በቅዱሳት መጻሕፍት መሠረትነት በጉባኤ የተወሰኑባቸው፤ መናፍቃን የተወገዙባቸው፤ በመጨረሻም አንድ የነበረችቱ ቤተ ክርስቲያን በእምነትና በፖለቲካ (በማዕርግ) ነክ ምክንያቶች በአሳዛኝ ሁኔታ እርስ በእርሷ ተወጋግዞ በሁለት ኅራ የተከፋፈለችበት ወቅት ከ325 እስከ 451 ዓ.ም ድረስ በነበረው ጊዜ ነው።

የቤተ ክርስቲያን አባላትና መሪዎች ከነበሩት ካህናት መካከል በጣም ጥቂቶቹ በየጊዜው ቅዱሳት መጻሕፍት ከሚያስምሩት ውጭ የሆኑ የኑፋቄ ትምህርቶችን በምእመናን ዘንድ ሲነዙ፣ ከአሳሳች ተግባሮቻቸው እንዲታቀቡ ከሐቀኛ የቤተ ክርስቲያን ልጆችና መሪዎች የተሰጧቸውን ምክሮችና ማስጠንቀቂያዎች አንቀበልም በማለታቸው በ325 ዓ.ም በኒቅያ፣ በ381 ዓ.ም በቀስጥንጥንያ፣ በ431 ዓ.ም በኤፌሶን በተደረጉት የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤዎች ላይ የኑፋቄ ትምህርታቸው በተጨማሪ ማስረጃ የቅዱሳት መጻሕፍትን ትምህርት የሚቃረኑ መሆናቸው ከተረጋገጠ በኋላ አርዮስ፣ መቅዶንዮስ፣ አቡሊናርዮስና ንስጥሮስ ከነግብረአበሮቻቸው እየተወገዙ ከቤተ ክርስቲያን አባልነታቸው ተወግደዋል።

የተዋሕዶ እምነትን የሚከተሉት አምስቱ የኦርዮንታል ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት ምንም እንኳ የኬልቄዶንን ጉባኤ ውሳኔዎች በጥብቅ በመቃወምና በማውገዝ ባይቀበሉም፣ በመናፍቄ በአውጣኪ ላይ በተላለፈው ውግዘት ላይ ብቻ ይስማማሉ። የኬልቄዶንን ጉባኤ ውሳኔዎች የተቀበሉት ግሪኮችና ካቶሊኮች አምስቱ የኦርዮንታል አብያተ ክርስቲያናት የሚቀበሉት አውጣኪ “እግዚአብሔር ወልድ ከመቤታችን ከድንግል ማርያም ሰውነትን በነሣ ጊዜ እምላክነቱ ሰውነቱን ስለዋጠው ረቀቀ” በማለት ያስተማረውን የሞኖፊሲዝም ኑፋቄ ነው የሚሉትን ሐሰት የተሞላ ውንጀላ አይቀበሉትም። እላይ እንደተመለከትነው የእስክንድርያና መስሎቿ የተዋሕዶ አብያተ ክርስቲያናት የአውጣኪን የኑፋቄ

ትምህርት አውግዘዋል። እነሱም የሚያምኑት “ክርስቶስ ሰው የሆነ አምላክ መሆኑን፣ መለኮትና ትስብእትም ያለመለየት፣ ያለመቀላቀል፣ ያለመለወጥ ስለ ተዋሐዱ አንድ አካል ፣ አንድ ባሕርይ፣ አንድ ፈቃድ፣ አንድ ግብር ነው” ብለው ነው።

በመጀመሪያዎቹ ሦስቱ ጉባኤዎች የተወሰኑትን በመላ የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ተቀብለው ለእምነታቸው መሠረት በማድረግ እስከዛሬ ድረስ ይጠቀሙባቸዋል። በነዚህም ጉባኤዎች ላይ አብዛኛውን ጊዜ የመሪነቱን ቦታ ይዘው ከፍተኛ የሰላም ሚና የተጫወቱት እነ እለእስክንድሮስ፣ አትናቴዎስ፣ ቄርሎስ ዘእስክንድርያና የመሳሰሉት የእስክንድርያ መንፈሳዊ ትምህርት ቤት ምሩቃንና የኮፕት ፓትርያርኮች ነበሩ። እንዲሁም በቊስጥንጥንያው ፓትርያርክ በፍላብያናስና በመናፍቄ በአውጣኪ መካከል የተነሣውን የእምነት ነክ ችግር እንዲመረምር በአውጣኪ ወዳጅ በንጉሠ ጃንደረባ በክሪሳፊዮስ ግፊት በዳግማዊ ቴዎዶስዮስ ትእዛዝ በ449 ዓ.ም ኤፌሶን ውስጥ ለተደረገችዋ ጉባኤ ሊቀ መንበር ቅዱስ ዲዮስቆሮስ ነበር።

ይህ ዓይነቱ የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን መሪዎች የፈጸሙት የተሳካ የመሪነት ተግባርና በመንፈሳዊ ትምህርትም የእስክንድርያ መንፈሳዊ ትምህርት ቤት ለዓለም አብያተ ክርስቲያናት ካህናት ያበረከተ ችው ታላቅ አስተዋጽኦ የግሪክ ኦርቶዶክስንና የካቶሊክን አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች ስላላስደሰተ (ስላስቀና) በአራተኛው የኬልቄዶን ጉባኤ ከቢዛንታይን ንጉሥ ከመርቅያን ጋር በመመሳጠር የሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች በመንግስት ድጋፍ በእስክንድርያው ፓትርያርክ በቅዱስ ዲዮስቆሮስ ላይ በግፍ ተነሥተው አሠቃይተው ገደሉት። የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያንም ከዚያን ጊዜ ጀምሮ “ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ሁለት ባሕርያት አሉት” በማለት የሚያምኑትን ሁለቱን አብያተ ክርስቲያናት አውግዛ ለየቻቸው።

የቢዛንታይን ንጉሥ ሙሉ ድጋፍ በነበራቸው በኬልቄዶን ጉባኤ ተካፋዮች ሕገ-ወጥ ውሳኔ መሠረት ቅዱስ ዲዮስቆሮስ በሰደት በደሴተ ጋንግራ ተሠቃይቶ ከሞተ በኋላ የቢዛንታይን መንግሥት ደጋፊና በተፈጥሮው ፈሪና ድንጉጽ የነበረው አቡነ ፕሮቴሪዮስ (452-457) ያለ ኮፕት ካህናት ፈቃድ በንጉሡና በቊስጥንጥንያ ቤተ ክርስቲያን ትእዛዝ

(ተጽእኖ) የእስክንድርያ ፓትርያርክ ሆኖ ተሾመ። በተቃራኒው የተዋሕዶን እምነት የሚከተሉ የኮፕት ካህናትና ምእመናን ግን በተዋሕዶ እምነቱ የጸና ነው፤ በመንፈሳዊ አባትነት ይመራናል፤ ያስተምረናል፤ ወዘተ. ብለው ያመኑበትን የግብጽ ተወላጅ የነበረውን አቡነ ጢሞቴዎስ አኢሉሩስን ወዲያው መርጠው በንጉሡ ለተሾመው ለፕሮቴሪየስ ተቃራኒ ፓትርያርክ አድርገው ሾሙ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የእስክንድርያ (የግብጽ) ቤተ ክርስቲያን መለካውያን (የንጉሥ ደጋፊዎች ፣ ወገኖች) በተባሉ፤ የኬልቄዶንን ውሳኔ በሚከተሉ፤ ሥረ መሠረታቸው ቊስጥንጥንያ በሆነው የግሪክ ተወላጆችና የኬልቄዶንን ጉባኤ ውሳኔ በመቃወም የተዋሕዶን እምነት በሚከተሉት የግብጽ ተወላጆች (ኮፕቶች) በሚመሩ በሁለት ፓትርያርኮች ተከፈለች።

ግብጽን በቅኝ ይገዙ የነበሩ የቢዛንታይን ነገሥታትም የሁለት ባሕርይን እምነት የሚከተሉትን መለካውያንን በመደገፍ፤ የተዋሕዶን እምነት የሚከተሉትን በኮፕት ካህናትና ምእመናን ተመርጠው የተሾሙትን እንደ ጴጥሮስ ሞንጎስ የመሳሰሉትን ፓትርያርኮች በመጨቆንና በማሠቃየት የኮፕትን መንበረ ፓትርያርክ ለመደምሰስ በየጊዜው የተደረገው ሕገ-ወጥ ሙከራ ካህናትና ምእመናን ባደረጉት ተጋድሎ ሳይሳካላቸው ቀርቷል። ስለዚህ የሁለት ባሕርይና የተዋሕዶ እምነት ተከታዮች ሁለት መንበረ ፓትርያርኮች እስከ ዛሬ ድረስ ግብጽ ውስጥ የየራሳቸውን መንፈሳዊ ተግባሮች በማከናወን ላይ ይገኛሉ።

የቢዛንታይን መንግሥት እላይ በተመለከተናቸው ዓይነት የተለያዩ ተጽእኖዎች የኮፕትን ካህናትና ምእመናን አስገድዶ ወደ ሁለት ባሕርይ እምነት ለመመለስ አልቻለም። ኮፕቶችም የጠባብ ብሔረተኝነት ስሜታቸው እየተጠናከረ ስለሄደ በቅኝ ገዢቸው በቢዛንታይን መንግሥት ፣ በግሪክ ኦርቶዶክስና በካቶሊክ አብያተ ክርስቲያናት ላይ የነበራቸው ጥላቻ እየከረረ ሄደ። እንዲሁም በአብያተ ክርስቲያናትና በመንግሥት መካከል እንደገና ሰላምን አስፍኖ ለመግዛት በማሰብ በቢዛንታይን ነገሥታት በንጉሥ ዜኖ (ዘይኑን)፣ በንጉሥ አናስታስዮስና በቀዳማዊ ዩስጢንያኖስ በተከታታይ የኬልቄዶንን ጉባኤ ውሳኔ አሻሽሎ ሁለቱን በእምነት የተለያዩ አብያተ ክርስቲያናት አንድ የሚያደርጉ የዕርቅ ድርድሮችን ለማከናወን ሞክረው በኮፕቶች አለመስማማት ምክንያት

ሳይሳካላቸው ቀረ።

በሌላው ወገን ደግሞ የኬልቄዶን ጉባኤ እምነት ነክ ከሆኑ ጉዳዮች ባሻገር ፖለቲካ ነክ ለሆኑ ጥቅሞችም ማስከበሪያ ሆን ተብሎ የታቀደ ስለነበር በኒቅያ ጉባኤ በስድስተኛው አንቀጽ የአብያተ ክርስቲያናቱ መሪዎች የማዕርግ ተራ የሮም፣ የእስክንድርያ፣ የአንጾኪያ (የኢየሩሳሌም) የኤፌሶን የነበረው በግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን መሪዎችና በንጉሡ በመርቅያን ተጽእኖ ተሸሮ፣ በኬልቄዶን ጉባኤ ጸድቆ በወጣው በሃያ ስምንተኛው ሕግ ላይ መናገሻ ከተማ ለሆነችው ለቊስጥንጥንያ (ለአዲሲቱ ሮም) ቤተ ክርስቲያን ፓትርያርክ የአንደኛነቱን ማዕርግ በመስጠት ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ፖፕ ጋር አስተካክሎታል። የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን መሪ በሽምግልና ብቻ ከመቅደሙ በስተቀር የሁለቱም አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች በማዕርግ (በክብር) እኩል መሆናቸው ተወስኗል። ሆኖም የሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች “ሁለት ባሕርይ” በሚለው ኑፋቄና የእስክንድርያው (የኮፕት) ፓትርያርክ እንዲሠቃይ በማድረጉ ላይ በአንድ ልብ መካሪና በአንድ ቃል ተናጋሪ በመሆን ቢስማሙም ቅሉ፣ የክብር ጉዳይ ስለሆነ በሃያ ስምንተኛው የኬልቄዶን ጉባኤ ውሳኔ ላይ ግን አልተስማሙም። የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በጥብቅ በመቃወም አልተቀበለችውም። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የሮምና የቊስጥንጥንያ አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች “እኔ እበልጣለሁ”፣ “የለም እኔ እንጂ አንተ አትበልጥም” በመባባል ሲፎካከሩ ኖረዋል። አሁንም ከቀደመ አቋማቸው ዝንፍ አላሉም።

በዚህ አኳኗን የእስክንድርያ (የኮፕት) ቤተ ክርስቲያን በሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት መሪዎችና ያን ጊዜ ግብጽንም ይገዙ ከነበሩት ከቢዛንታይን ነገሥታት በተደጋጋሚ በተሰነዘሩባት ጭቆናዎች ምክንያት የቀደመ የመሪነትና የሁለተኛነት የማዕርግ ቦታዋን ከማጣቷም በላይ የምእመናኖቿ ቊስጥር እየቀነሰ ሄደ።

እላይ በተመለከትነው መሠረት የእስክንድርያና መሰሎቿ የኦርየን ታል ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት የሚቀበሉት የመጀመሪያዎችን የሦስቱን ጉባኤዎች ውሳኔ ብቻ ሲሆን፣ የኬልቄዶንንና ከዚያም በኋላ በግሪክ ኦርቶዶክስና በካቶሊክ አብያተ ክርስቲያናት በየጊዜው የተደረጉትን ጉባኤዎች ውሳኔ አይቀበሉም። የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን

ከመጀመሪያዎቹ ከሦስቱ ጉባዔዎች በተጨማሪ የአራት ጉባኤዎችን በድምሩ የሰባት ጉባኤዎችን ውሳኔ ስትቀበል፤ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ደግሞ ከሰባቱ ጉባኤዎች በተጨማሪ ዐሥራ አራት ጉባኤዎችን በድምሩ የሃያ አንድ ጉባኤዎችን ውሳኔ ትቀበላለች።

ምንም እንኳን ሁለቱ ወገኖች በኬልቂዶን ጉባኤ ከተወጋገዙ በኋላ ለአያሌ ዘመናት የጎረጥ እየተያዩ ቢኖሩም፤ አምስቱ የእርዮንታል ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናትና የግሪክ ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት ካህናት ከ1948 ዓ.ም ጀምሮ አባላት በሆኑበት በዓለም አብያተ ክርስቲያናት ንቅናቄ የመቀራረብ (የመተባበር) መርሆ መሠረት በ1964 ዓ.ም ዴንማርክ፤ በ1967 ዓ.ም ኢንግላንድ፤ በ1970 ዓ.ም ስዊዘርላንድ፤ በ1971 ዓ.ም ኢትዮጵያ ውስጥ ይፋ (አፌሴል) ባልሆነ መንገድ እየተሰበሰቡ በመወያየት ሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት በሚቀራረቡበት ሁኔታ ላይ ተነጋግረዋል።

እንዲሁም እንደ ዮሐንስ ሃያ ሦስተኛና ጳውሎስ ስድስተኛ የመሳሰሉት የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ፖፖች በክርስቲያኖች መካከል ለዘመናት ሰፍኖና ሥር ሰዶ የኖረው የጸብ ግድግዳ ፈርሶ፤ ክርስቲያኖች ሁሉ በሰላምና በወንድማማችነት መንፈስ የክርስትና ተግባራቸውን እየፈጸሙ እንዲኖሩ ያላቸውን ከልብ የመነጨ የዕርቅ ስሜትና እቅድ በ1963 ዓ.ም በተደረገው በሁለተኛው የቫቲካን ጉባኤና በየጊዜው ገልጠዋል።

የእርዮንታል ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናትና የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ካህናት እላይ በተመለከትናቸው የመቀራረብ ዓላማዎች መሠረት ይፋ (አፌሴል) ባልሆነ መንገድ በ1971 ዓ.ም፤ በ1973 ዓ.ም ፣ በ1976 ዓ.ም፤ በ1978 ዓ.ም ፣ በ1989 ዓ.ም ሺየና ውስጥ እየተሰበሰቡ ተወያይተዋል።

የእግዚአብሔር እርዳታ ከተጨመረበት በቅርብ ጊዜ ውስጥ አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ በየጊዜው እየተፈጠረ በመካከላቸው የኖረውን አፍራሽ የጠብ መሰናክል አቃልለው፤ በክርስቶስ ያላቸውን የወንድማማችነት መንፈስ አጽንተውና ተባብረው መንፈሳዊ ተግባራቸውን በማከናወን በሰላምና በፍቅር ሊኖሩ እንደሚችሉ ይታመናል።

ወደፊት በስፋት እንደምንመለከተው ባለንበት በሃያኛው መቶ ዘመን ተጀምሮ በመካሄድ ላይ ያለው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት

ንቅናቄ (ጉባኤ) ዋና ዓላማም በክርስቲያኖች መካከል ዕርቀ ሰላም እንዲሰፍንና የወንጌልን ትምህርት በጋራ እየተረዳዱ በዓለም ለማዳረስ ነው ። የዚህ ጉባኤ አባል ካልሆኑት ጥቂት አብያተ ክርስቲያናት መካከል ዋነኛዋ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ስለሆነች በቅርብ ጊዜ ውስጥ ሙሉ አባል እንደምትሆንና የጉባኤው ዓላማም ባፋጣኝ ግቡን እንደሚመታ ይታመናል ።

ሸ) የኬልቄዶንን ጉባኤ ውሳኔ አንቀበልም ያሉትን የኮፕትን (የግብጽን) ካህናትና ምእመናንን በማስገደድ ወደ ሁለት ባሕርይ የኑፋቄ እምነት ለመመለስ የተሳነው የቢዛንታይን መንግሥት፣ በሚከተሉት ለስለስ ባሉ የዕርቅ ሰነዶች (ፎርሙላዎች) አማካይነት ሁለቱን አብያተ ክርስቲያናት በእምነት አንድ ለማድረግ ሞክሮ ሳይሳካለት መቅረቱ

1) በግሪክ ኦርቶዶክስና በኦርየንታል (በተዋሕዶ) ኦርቶዶክስ እምነት ተከታይ አብያተ ክርስቲያናት መካከል ዕርቅና ሰላምን አስፍኖ በሰላም ለመግዛት እንዲያመች ፣ በቢዛንታይን ነገሥታት ጉትጎታ በተደጋጋሚ ተሞክሮ ሳይሳካ የቀረው ሄኖቲኮን (እንደገና አንድ የሚያደርግ ሰነድ) የተባለው ንቅናቄ።

በኬልቄዶን ጉባኤ ወቅት ለሁለት የተከፈሉትን አብያተ ክርስቲያናት በሁለቱም ወገኖች ዘንድ ተቀባይነት የሚኖረው ፣ የኬልቄዶንን ጉባኤ ውሳኔ ሽሮ ወይም አሻሽሎ ሊተካ በሚችል መሠረተ ሃይማኖት አስማምቶ ኮፕቶች አንገዛም በማለት የሚያነሡትን አመጽ በማስታገሥ በሰላም ለመግዛት ያቀደው የቢዛንታይን ንጉሥ ዜኖ (ዘይኑን) (474-491) ነበር። እሱም የሁለት ባሕርይ እምነት ተከታይ የነበረው የቊስጥንጥን ያው ፓትርያርክ አካኪዮስና የተዋሕዶ እምነት ተከታይ የነበረው የእስክንድርያው ፓትርያርክ ጴጥሮስ ሞንጉስ ሁለቱን አብያተ ክርስቲያናት ሊያስማሙና ሰላምን ሊፈጥሩ የሚችሉ የመሠረተ ሃይማኖት ትምህርቶች (ፎርሙላዎች፣ ሰነዶች) እንዲያዘጋጁ ጠየቃቸው ። እነሱም በንጉሡ ጥያቄ (ዓላማ) በመስማማት በ482 ዓ.ም የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ከኬልቄዶን ጉባኤ በፊት የነበራቸውን የአንድነት መንፈስ የሚያንጸባርቁና በሁለቱም ወገኖች ተቀባይነት ሊኖራቸው የሚችሉ

ትምህርቶችን አዘጋጅተው ለንጉሥ ዜኖ እንዲያጸድቀው አቀረቡለት ። የተዘጋጀውም ጽሑፍ ሄኖቲኮን ይባላል ። በዚህም ሰነድ ውስጥ የመጽመሪያዎቹ የሦስቱ (የኒቅያ፣ የቀሴጥንጥንያና የኤፌሶን) ጉባኤ ውሳኔዎች ቀጥተኛነትና ጠቃሚነት ተወስቷል ። መናፍቃኑ አርዮስ፣ ንስጥሮስና አውጣኪ ተወግዘዋል ። ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ የእግዚአብሔር አብ የባሕርይ ልጅ መሆኑ ተወስቷል ። ሆኖም ድኅረ ዓለም ከመቤታችን ከቅድስት ድንግል ማርያም መወለዱ ቢወሳም በተዋሕዶ አንድ ባሕርይ ወይም ሁለት ባሕርይ የሚለው ወሳኝ የመሠረተ ሃይማኖት ቃል አልተወሳም። የኬልቄዶን ጉባኤም አልተወገዘችም ። በዚህ አኳኋን የሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች ያለፈውን ልዩነትና ጠብ ርግፍ አድርገው ትተው በዕርቅ ሰላምን አስፍነው መንፈሳዊ ተግባራቸውን እያከናወኑ ለመኖር በማሰብ ያደረጉት ውይይት የሮማ ካቶሊክን ቤተ ክርስቲያን አላስደሰታትም ነበር ። ምንም እንኳን በሁለቱ ፓትርያርኮች የተዘጋጀው የዕርቅ ሰነድ በንጉሥ ዜኖ ቢጸድቅም ፡ በጽሑፉ ዝግጅት የሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት ካህናትና ምእመናን ተወካዮች ስላልተካፈሉበት በሁለቱም አብያተ ክርስቲያናት ካህናትና ምእመናን ዘንድ ተቀባይነትን አላገኘም ። ምክንያቱም ግሪኮች የክርስትና እምነት በሦስቱ ጉባኤዎች ውሳኔ ብቻ መወሰኑ ለተዋሕዶዎች ያደላል ሲሉ ፡ ተዋሕዶዎች (ኮፕቶች) ደግሞ የኬልቄዶን ጉባኤ በይፋ ባለመወገዱ ለሁለት ባሕርይ እምነት ተከታዮች ያደላል በማለት በሁለቱም ፓትርያርኮች የተዘጋጀው ሰነድ ለሁለቱም ወገን ካህናትና ምእመናን አልተዋጠላቸውም ነበር ። አንዲሁም በዚሁ ዝግጅት የተከፋው የሮሙ ፖፕ ፊሊክስ በ484 ዓ.ም ሮም ውስጥ ሲኖዶስ ጠርቶ በኬልቄዶን ጉባኤ ውሳኔ ግብር አበሩ የሆነችውን የቀሴጥንጥንያን ቤተ ክርስቲያን ፓትርያርክ አካኪዮስን አወገዘው ። አካኪዮስም በበኩሉ የሮሙን ፖፕ ስም ከሥርዓት ቅጻሉው መዝገብ እንዲፋቅ አደረገ ። በዚህ አኳኋን በካቶሊክና በግሪክ ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት መካከል ሠላሳ አምስት ዓመት ያህል የፈጀ መለያየት ሰፍኖ ኖረ ። ይህም በካቶሊክ ታሪክ ጸሐፊዎች ዘንድ “በአካኪዮስ የተፈጸመ መለያየት” በመባል ይታወቃል ።

ሆኖም ከአካኪዮስ ፡ ከጴጥሮስ ሞንጉስና ከንጉሥ ዜኖ ዕረፍት በኋላም የሄኖቲኮን (የአንድነቱ) ንቅናቄ በቀዳማዊ ኦስታሲዮስ (491-518) ስለ ቀጠለ ለቀሴጥንጥንያ ቤተ ክርስቲያን ፓትርያርክ ሆነው

የሚሾሙ ሁሉ ንጉሥ አናስታስዮስ አስከ ዐረፈበት እስከ 518 ዓ.ም ድረስ ይህንኑ የስምምነት ስነድ የተቀበሉና የሚደግፉ መሆናቸውን በፈርማ ቸው ያጸድቁ ነበር ።

በዚያን ወቅት የተነሣው የአንጾኪያው ፓትርያርክ አቡነ ሳዊሮስ (512-518) የተዋሕዶን መሠረተ ሃይማኖት በስብከቶቹና በጽሑፎቹ አብራርቶ አስተምሯል።

በቀዳማዊ ጀስቲን (518-527) ድጋፍ የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ስምምነቱ ለተዋሕዶ (ለኮፕት) ቤተ ክርስቲያን ያደላል በማለት የስምምነቱን ስነድ ችላ ብላ በተዋሕዶዎች ላይ ስለተነሣች አቡነ ሳዊሮስ ዘአንጾኪያ በ518 ዓ.ም ወደ እምነት መሰሎቹ ወደ እስክንድርያ በመሰደድ ከሞት ተርፋል ። የግሪክ ኦርቶዶክሶች ተዋሕዶዎችን በመቃወም ብቻ ሳይወሰኑ በአካኪዮስ ጊዜ ከሮም ቤተ ክርስቲያን ጋር ተቋርጦ የነበረውን ግንኙነታቸውን እንደገና አደሱ። ይህንኑም ዕርቅ ያዘጋጀው ፖፕ ሖርሚስዳስ እንደ አርዮስ ፡ አውጣኪ ፡ ንስጥሮስ የመሳሰሉ መናፍቃንን፤ እንዲሁም የቊስጥንጥንያውን ፓትርያርክ አካኪዮስን ፡ የእስክንድርያውን ፓትርያርክ ቅዱስ ዲዮስቆሮስን ሌሎችንም የተዋሕዶ እምነት ተከታዮችን የሚያወግዝ ጽሑፍ አዘጋጅቶ ለቊስጥንጥንያ መንግሥትና ቤተ ክርስቲያን ልኳል ።

በቢዛንታይን መንግሥት (ኤምፓየር) ሥር ይተዳደር ለነበረው ሕዝብ ከፍተኛ ዋጋ ያለው የመተዳደሪያ ሕግ በመስጠቱና በመንፈሳዊ ትምህርት ችሎታው የታወቀው ቀዳማዊ ዩስጢንያኖስ (527-565) እንደነገሠ ዜጎቹ በሃይማኖት ልዩነት ምክንያት ሲያካሂዱት የቈደቱን ጠብ አስወግደው በመካከላቸው አንድነትን ፈጥረው በሰላም እንዲኖሩ ለማድረግ ሞክሮ ነበር ። ይህንንም ዕርቅና ሰላም በማስፈኑ ረገድ የግሉ እምነትና ፍላጎት በኬልቂዶን ጉባኤ ውሳኔዎች ላይ የተመሠረተ ቢሆንም ከተዋሕዶ እምነት ተከታዮች ጋርም ግጭትን ከመፍጠር ተቆጥቦ ነበር ። በተለይም ባለቤቱ እቴጌ ቴዎዶራ በይፋ ሳይሆን በግቡፅ (ውስጥ ውስጡን) የተዋሕዶን እምነት ትከተልና ተዋሕዶዎችን ትደግፍ ስለነበር በዩስጢንያኖስ ዘመን መንግሥት በተዋሕዶዎች ላይ የነላ ችግር አልደረሰ ባቸውም ። በእቴጌይቱ ጉትጎታና ግፊት ንጉሥ ዩስጢንያኖስ በግሪክ ኦርቶዶክሶችና በተዋሕዶዎች መካከል ዕርቅን የሚያሰፍን ውይይት እንዲጀመር ስላዘዘ በቀዳማዊ ጀስቲን ዘመን መንግሥት ወደ እስክንድርያ

ተሰዶ ይኖር የነበረው አቡነ ሳዊሮስ ዘአንጾኪያ በ533 ዓ.ም ከእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን የተወከሉትን ካህናት (ሊቃውንት) በመምራት ከግብጽ ወደ ቊስጥንጥንያ ሄዶ በውይይቱ ተካፍሏል። ሆኖም በሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት ተወካዮች መካከል የተካሄደው ውይይት እንዳችም ተጨባጭ ውጤት አላስገኘም። እንዲሁም ንጉሥ ዩስጢንያኖስ ተዋሕዶዎች ተደስተው ወደ ስምምነቱና ዕርቁ እንዲሳቡ በማሰብ በ544 ዓ.ም የንስጥሮስን ኑፋቄ ደጋፊ የነበሩትን ቴዎዶራ ዘሞፕሱኤስትያን፣ ቴዎዶራ ዘሲሩስንና ኢባስ ዘኤዴሳን ከነጽሑፎቻቸው የሚያወግዝ ውሳኔ እንዲተላለፍ አድርጓል። በዚህም ውግዘት ተዋሕዶዎች ወዲያውኑ ሲሰማሙ፡ ካቶሊኮችና የግሪክ ኦርቶዶክሶች በማቅማማት ውግዘቱን አልተቀበሉትም። በዚህ አኳኋን ንጉሥ ዩስጢንያኖስ በግዛቱ የሚኖሩትን ካቶሊኮች ንፍ የግሪክ ኦርቶዶክሶችን የኬልቄዶንን ጉባኤ ውሳኔ ከሚቃወሙት ከተዋሕዶዎች ጋር አስማምቶ በሰላም ለመግዛት የጀመረው እቅድ ግቡን ሳይመታለት ስለቀረ እስክንድርያ የሚኖሩትን መለካውያን (የግሪክ ኦርቶዶክሶችን) በመርዳት በኮፕቶች ላይ ተጽእኖ አደረገ።

ባጠቃላይ ንጉሥ ዩስጢንያኖስ ምንም እንኳ መለካውያንን በመደገፍ ኮፕቶችን መጫን ቢጀምርም በእቴጌ ቴዎዶራ እርዳታ በኮፕቶች (በተዋሕዶዎች) ላይ ከፍ ያለ ሥቃይ አላደረሰም። እንዲሁም ቀደም ሲል እንደተመለከትነው በእቴጌይቱ ድጋፍ በንጉሥ ዩስጢንያኖስ ዘመን መንግሥት ኮፕቶች ኑብያ ውስጥ ያለመሰናከል ክርስትናን አስተምረዋል።

ከላይ እንደተመለከትነው ክርስቲያኖች በሚያሳዝን ሁኔታ በእምነት ልዩነትና በማዕርግ ፍለጋ ምክንያት እርስ በእርሳቸው ሲፋጁና የቢዛንታይን ነገሥታትም ሰላም አስፍነው ሰፊውን ግዛታቸውን ለማስተዳደር በተሳናቸው ወቅት፡ ፋርሶችና በቢዛንታይን ግዛት ዙሪያ የነበሩ አረማውያን የቢዛንታይንን መንግሥት በኃይል ለመውረር አስፍስፈው በታላቅ ዝግጅት ላይ ነበሩ።

2) ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ሁለት ባሕርያት አሉት የሚለው ኑፋቄ እንደተጠበቀ ሆኖ “አንድ ፈቃድ አለው” በሚል መሠረተ ሃይማኖት ላይ ተመሥርቶ የተዘጋጀው የዕርቅ ሰነድ።

ከዩስጢንያኖስ በኋላ ከነገሠው ከቢዛንታይን ንጉሥ ከሕርቃል

(575-641) ዘመነ መንግሥት ጀምሮ በግብጽ የኮፕቶች ኑሮ የመረረ የሥቃይና የመከራ መቀበያ ሕይወት ሆኖ ነበር።

በተከታታይ በፋርሶችና በዓረቦች ጦር በመከበቡ ምክንያት የቢዛን ታይን መንግሥት በተዳከመበት ወቅት በአፍሪካ ለነበረው የቢዛንታይን ግዛት ጦር አዛዥ ሕርቃል የሥልጣን ተቀናቃኞቹን ደምስሶ እንደነገሠ ፡ ፀሐይ እምላኪ በነበረው በቾስሮኤስ ፓርቪዝ የተመራው የፋርስ ጦር በእስያ የቢዛንታይን መንግሥት ቅኝ ግዛት ከነበሩት ሀገሮች በ613 ዓ.ም ሶርያን ፡ በ614 ዓ.ም ኢየሩሳሌምን ይዞ ጌታ የተሰቀለበትን ግማደ መስቀልና ሌሎችንም ንዋያቱ ቅድሳት ዘርፎ ወደ ሀገሩ ወሰደ ። የፋርስ ጦር ሶርያንና ፍልስጥኤምን በመያዝ ሳይወሰን በ619 ዓ.ም አንዱ ክፍለ ጦር በቾስፈረስ የባሕር ሰርጽ በኩል የቊስጥንጥንያን አካባቢ ሲወጋ ፡ ሌላው ክፍለ ጦር ደግሞ የቢዛንታይን መንግሥት ቅኝ ግዛት የነበረችውን ግብጽን ወርሮ ለስድስት ዓመት ያህል በገዛበት ወቅት ክርስቲያኖችን ጨፈጨፈ ፡ አብያተ ክርስቲያናትንና ገዳማትን ደመሰሰ ። በዚያን ዘመን ኃያልና ሰፊ የነበረው የቢዛንታይን መንግሥት በዜጎቹ መካከል ሰላም ማስፈን ተስኖት በመዳከም ላይ በነበረበት ወቅት ልበ ሙሉ ጀግና የነበረው ንጉሥ ሕርቃል በፋርሶች ላይ ዘምቶ በ623 ዓ.ም ድል አደረጋቸው ። በምርኮ የወሰዱትንም ግማደ መስቀል ወደ ኢየሩሳሌም መልሶ በክብር ከነበረበት ከጌታ መቃብር ላይ እንዲያርፍ አደረገ ። ግብጽን ይዞ የነበረውንም የፋርስ ሠራዊት በ625 ዓ.ም ድል አድርጎ አባረረ ። በዚህም ጀግንነቱና ግማደ መስቀሉን በማስመለሱ የሕርቃል ዝና በቤተ ክርስቲያንና በዓለም ታሪክ ሲተረክ ይኖራል ። የዓቢይ ጾም መጀመሪያው ሳምንት “ጾመ ሕርቃል” ለሱ መታሰቢያ ተብሎ በቤተ ክርስቲያን የተደነገገ ነው ይባላል ። ሕርቃል በታላቅ ጀግንነት ፋርሶችን ድል በማድረግ የግዛቶቹን ነጻነት ካረጋገጠ በኋላ ቀደም ሲል በተነሡት ነገሥታት በሃይማኖት ልዩነት ሰበብ በዜጎቹ መካከል የተፈጠረው ክርክር ፡ ጥላቻና መከፋፈል ለጠላቶቹ ለፋርሶች የብርታት ፡ ለቢዛንታይን መንግሥት የውድቀት ምክንያት መሆኑን ተገነዘበ ። ሆኖም በሃይማኖት የተለያዩ ዜጎችን በሚያቀራርብ ፍትሕን በተከተለ መንገድ ለጠቡ እርማትና መፍትሔ በመሻት ፈንታ ከሱ በፊት የተነሡ ነገሥታት ከሞከሩት የከፋ ፍጅት የፈጠረ የዕርቅ ሰነድ አዘጋጀ ። ይኸውም ቀደም

ሲል በተመለከትነው አንዳችም ዕርቅና ሰላም ሊያወርድ ባለመቻሉ ሳይሳካ በቀረው “ሄኖቲኮን” በተባለው የስምምነት ሰነድ ምትክ ከቅስጥንጥንያው ፓትርያርክ ከአቡነ ሰርጌዮስ ጋር በመመካከር “ለጌታችን ለኢየሱስ ክርስቶስ አንድ ፈቃድ አለው (ሞኖሴሊትዝም)” የሚለውን መሠረተ ሃይማኖት የግሪክ ኦርቶዶክስና የኦርየንታል ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች ሁሉ ተቀብለው በመስማማት፣ አንድነታቸውን መሥርተውና አጽንተው ሀገራቸውን ከጠላት እየተከላከሉ በሰላም እንዲኖሩ በማለት በ622 ዓ.ም ዐወጇ ። ይህም ዐዋጅ የግሪክ ኦርቶዶክስ እምነት ተከታይ የሆኑ ነገሥታት በዚያቸው መካከል ሰላምን አስፍነው ለመግዛት እንዲያመቻቸው ያወጁት ስለሆነ፣ የአንድ ባሕርይን (የተዋሕዶን) መሠረተ ሃይማኖት ስላላነሣና የኬልቄዶንንም ጉባኤ ስላወገዘ ለግሪክ ኦርቶዶክሶች በማድላት ተዋሕዶዎችን የሚጫን ነው በማለት በግብጽና በሶርያ ክፍላተ ሀገር ይኖሩ የነበሩ የተዋሕዶ እምነት ተከታዮች ወዲያውኑ ተቃወሙት ። በተለይም በግብጽ የሚኖሩት ኮፕቶች የግሪኮችን ተንኮል ጠንቅቀው ስለሚያውቁ ከነቅዱስ አትናቴዎስና ቂርሎስ የተማሩት ቀጥተኛ የተዋሕዶ ሃይማኖታቸው እንዳይፋለስባቸው በመስጋትና በመፍራት የዚህንኑ ሰነድ (ዐዋጅ) ዓላማ በጥብቅ ተቃውመዋል ። ሆኖም ይህንኑ ሰነድ የአንጾኪያው ፓትርያርክ አቡነ አትናቴዎስና (621-629)፣ የሮሙ ፖፕ ቀዳማዊ ሐኖሪዮስ (625-638) ተቀብለውት ነበር ። ነገር ግን በሁለቱም የቤተ ክርስቲያን መሪዎች ላይ ወዲያው ከካህናቶቻቸው ዘንድ ከፍ ያለ ተቃውሞ ደርሶባቸዋል ። የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያንም ትንሽ ቁየት ብላ በ680 ዓ.ም በተደረገችው በሁለተኛዋ የቅስጥንጥንያ ጉባኤ ለኢየሱስ ክርስቶስ ሁለት ፈቃድ አሉት ብላ ወስናለች ። ንጉሥ ሕርቃል ያቀረበው የዕርቅ ሰነድ ተቀባይ ማጣቱን ቢገነዘብም ቅሉ፣ በቢዛንታይን ግዛት ውስጥ በብዛት የሰንዴና የተለያዩ እህሎች ማምረቻና ኀተራ በነበረችው ግብጽ የሚኖሩ ኮፕቶች በውድም ሆነ በግድ ስምምነቱን ተቀብለው በሰላም እንዲኖሩ ለማድረግ ቄርጦ ተነሣ ። ይህንንም ዓላማውን በጭካኔ መንገድ ከግቡ ሊያደርስለት የሚችል ቆራጥና ጨካኝ ካህን በጥቁር ባሕር አካባቢ የምትገኝ የፋሲስ ጳጳስ አቡነ ሲሩስ መሆኑን ተገነዘበ ። ስለዚህ ከመለካውያን (ከግሪክ ኦርቶዶክስ) እምነት ተከታዮች ጋር በመተባበር ቢፈቅዱ በውድ፣ ባይፈቅዱ በግድ “አንድ ፈቃድ” በሚለው የዕርቅ

ሰነድ መሠረት የኬልቄዶንን የሁለት ባሕርይ እምነት ውሳኔ እንዲቀበሉ እንዲያደርግ በ630 ዓ.ም በእስክንድርያ የመለካውያን ፓትርያርክና በመላግብጽ የቢዛንታይን መንግሥት እንደራሴ አድርጎ ሾመው ። ይኸው ጨካኝና ምሕረተቢሱ አቡነ ሲሩስም ወደ እስክንድርያ ተጉዞ በ631 ዓ.ም ከደረሰ በኋላ በመንግሥት ሹማምንት ፡ በመለካውያን ካህናትና ምእመናን በመደገፍ በሰነዱ የሰፈረውን ተቀብለው ከመለካውያን ጋር አንድ እንዲሆኑ ኮፕቶችን ቢጠይቃቸው “ክርስቶስ ሰው የሆነ አምላክ በመሆኑ መለኮትና ትስብእት ያለመለየት ፡ ያለመቀላቀል ፡ ያለመለወጥ ስለተዋሐዱ አንድ አካል ፡ አንድ ባሕርይ ፡ አንድ ፈቃድ ፡ አንድ ግብር” መሆኑን በምናምነው መሠረት አሁን ለክርስቶስ አንድ ፈቃድ አለው የሚለው ሰነድ ከመጀመሪያ ጀምሮ የተቀበልነው እምነት ቢሆንም ቅሉ ፡ ለሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት መለያየት ዋነኛ ምክንያት የሆነው ክርስቶስ ሁለት ባሕርይ አለው የሚለው ኑፋቄ እስከ አልተወገዘ ድረስ ከቀጥተኛው የተዋሐዱ እምነታችን ዝንፍ አንልም ስላሉት ለዐሥር ዓመታት ያህል የኮፕቶችን ካህናትና ምእመናን በመግረፍ ፡ በማሰር ፡ በመግደል ወዘተ. ከፍ ያለ አሰቃቂ ሥቃይ ፈጸመባቸው ። እንዲሁም የካህናቱ ፡ የምእመናን ሀብትና የአብያተ ክርስቲያናት ንዋያት ቅድሳት ተዘረፉ ። በበረሐ በሚገኙ ገዳማት መንነው የሚኖሩ መነኩሳትም ሰነዱን አንቀበልም ስላሉ በግርፋትና በሞት እንዲቀጡ አደረገ ። በዚያን ወቅት ስለ ተዋሐዱ እምነታቸው ሲሉ ሰማዕትነት ከተቀበሉት በብዙ ሺህ ከሚቈጠሩት ካህናትና ምእመናን መካከል በእስክንድርያ የኮፕት ቤተ ክርስቲያን ፓትርያርክ የቀዳማዊ ብንያም ወንድም ሚናስና በምነና ላይ የነበረው ባሕታዊ ሳሙኤል ይገኙባቸዋል ። የኮፕቶች ፓትርያርክ ቀዳማዊ ብንያም(633-662) ግን የቢዛንታይን መንግሥት መውደቂያና የዓረቦች ድል አድራጊነት እስከተቃረበበት ወቅት ድረስ ቴቤያድ ወደ ነበረው ገዳም ተሰዶ በመግባት እዚያው በብሕትውና ቂየ ። ኮፕቶች በደረሱባቸው ከፍተኛ ሥቃዮች ምክንያት በቢዛንታይን መንግሥትና በግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ላይ የነበራቸው ጥላቻና ቅራኔ ከጊዜ ወደ ጊዜ የባሰውን እየከረረ ሄደ ። ስለዚህ ወዲያው የዓረብ ጦር የቢዛንታይንን መንግሥት በያለበት ከዐ ሲያስጨንቀው ኮፕቶች ቀደም ሲል በፋርሶች ወረራ ጊዜ ከግሪኮች ጎን በመሰለፍ ጠላትን ወግተው እንደመለሱ ሁሉ ፡ ዓረቦችንም ከግሪኮች ጎን ተሰልፈው ለመውጋት አልፈለጉም ። በቢዛንታ

ይን መንግሥትና በግሪክ ኦርቶዶክስ(በመለካውያን) ቤተ ክርስቲያን የተፈጸመባቸውን የሚያንገፈግፍ ጭፍጨፋ በማስታወስ በገለልተኝነት ከዳር ቁመው ጨቋኞቻቸው በነበሩት በቢዛንታይን መንግሥትና ቤተ ክርስቲያን ላይ የሚደርሰውን ጥፋት ተገቢ ነው በማለት ዓረቦች በንጉሥ ሕርቃል ወኪል በአቡነ ሲሩስ የሚተዳደረውን የቢዛንታይንን ግዛት ግብጽን ድል አድርገው ሲይዙ ድርጊቱን የተቀበሉት በታላቅ ደስታ ነበር። እንዳንድ ታሪክ ጸሐፊዎች አቡነ ሲሩስ በመንፈሳዊ ሹመቱ(በእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ፓትርያርክነቱ) ጸንቶ ለመቂየት በመሻት ውስጥ ውስጡን ከዓረብ መሪዎች ጋር በመመሳጠርና በመዋዋል ጠንካራ የነበረው የቢዛንታይን ሠራዊት በቀላሉ ተፍረክርኮ ግብጽ በዓረቦች እጅ እንድትወድቅ አስተዋጽኦ አድርጓል ይላሉ ።

ከብዙ ጦርነት በኋላ በ642 ዓ.ም ግብጽ በዓረቦች እጅ ወደቀች ። ሆኖም ለወደፊት እንደምንመለከተው ከዚያን ጊዜ በኋላም ቢሆን ኮፕቶች በጎዥዎቻቸው ከመሠቃየት አልዳኑም ።

ቀ) የመስቀል ጦርነቶች በተካሄዱበት ዘመን የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን የነበረችበት ሁኔታ

ሳራካኖችና ቱርኮች በዐሥራ አንደኛው መቶ ዘመን መጀመሪያ ላይ ፍልስጥኤምንና ሌሎችንም ሀገሮች በጦርነት ስለያዙ ፣ እዚያው የነበሩትን ክርስቲያኖች በማሠቃየት ብቻ ሳይወሰኑ ወደ ኢየሩሳሌም ለስግደት የሚሄዱትንም ክርስቲያኖች መዝረፍና መግደል ጀመሩ ። ይህንንም አስቃቂ አድራጎት ዳግማዊ ኡርባን የተባለው የሮሙ ፖፕ ስለሰማ በ1095 ዓ.ም ክሌርምንት ውስጥ ሲኖዶስ አድርጎ ፍልስጥኤምን ከእስላሞች እጅ ነጻ ለማውጣት ወሰነ ። በዚሁ ውሳኔ መሠረት ለዚህ ቅዱስ ዓላማ ለመዋጋት የአውሮፓ ነገሥታትና ሕዝብ ፈቃደኞች ሆኑ ። በዚሁ መሠረት የመስቀል ጦርነት በተካሄደበትና በዐሥራ አንደኛው መቶ ዘመን መጨረሻ ላይ ኢየሩሳሌም ውስጥ የላቲን መንግሥት በተመሠረተ በት ወቅት ግብጽን ይገዙ የነበሩት የፋቲሚድ(የፋጡማ) ዳይናስቲ ዘሮች የሽያት እስልምና እምነት ተከታዮች እነ ዋዚር አል አፍዳል ነበሩ ። ከጨካኝና ከግፈኛው ከአል ሐኪም ዕረፍት በኋላ የተነሡ የፋቲሚድ ዘሮች ምንም እንኳ በኮፕቶች ላይ ከባድ ሥቃይ የማድረስ ፍላጎት ባይኖራቸውም ፣ በዝቅተኛ የኑሮ ጸረጃ ላይ የነበረው የግብጽ ሕዝብ ከኮፕቶች ጥቂቶቹ በግብር(በታክስ) ስብሰቢነትና በተለያዩ ሥራዎች ላይ

ተሠማርተው ብዙ ሀብት በማፍራታቸው ከፍተኛ ቅናትና ጥፋቻ ስላደረጉበት ፡ ሀብታቸውን በኃይል ለመዝረፍ ከመዋከር አልተቆጠበም ነበር ። ያንን ለጥፋት ያሰፈሰፈ ሕዝብ በክርስቲያኖች ላይ ለመፈጸም ከተነሣሣ ለት የዘረፉ ተግባር ለመግታት መሪዎቹ ስላልቻሉ ያንኑ ሕዝብ ለማስደሰት በመንግሥት መሥሪያ ቤቶች ውስጥ ይሠሩ የነበሩትን ኮፕቶች ያለምንም ጥፋት ክርስቲያን በመሆናቸው ብቻ አባረሩአቸው ።

በኮፕት ፓትርያርኮች ላይ የሚደርሰው እስራትና ሥቃይ ሁል ጊዜ ከእስላሞች በሚሰነዘረው ውንጀላ ብቻ ሳይሆን አንዳንድ ጊዜ ከፍተኛ ምቀንና ቅናት ከሰፈነባቸው ከኮፕት መነኩሳትና ጳጳሳት ለገዥዎች በሚቀርበው የሀሰት ውንጀላም ጭምር ነበር ። ለምሳሌ የማዕርግ እድገት ስለተከለከለ ኮሎቶስ የተባለው መነኩሴ በፓትርያርኩ በአቡነ ክርስቶዶሎስ(1047-1077) ላይ ባቀረበው የሀሰት ክስ ምክንያት ባለ ሥልጣኖች የክሱን ይዘት በሚገባ ሳያጣሩ “ሲሻኝ ጢስ ወጋኝ” እንዲሉ ፓትርያርኩን አስረው የቤተ ክርስቲያኒቱን ሀብት ወሰዱ ።

እንዲሁም ቀደም ሲል በስምንተኛው መቶ ዘመን አባ ጴጥሮስ የተባለ መነኩሴ የእስክንድርያው ፓትርያርክ ቀዳማዊ ሚና ወርዶ እሱ እንዲሾም በመሻት ለደማስቆና ለግብጽ ገዥዎች ጉቦ በመስጠቱ እንዲወርድ የታዘዘው ፓትርያርክ በሕገ ወጥ መንገድ አልወርድም ስላለ ወደ እስር ቤት ተልኮ ለተወሰነ ጊዜ ሲሠቃይ ቆየ ። ሆኖም ለሥልጣን የንጋው ትእግስተ ቢሱ አባ ጴጥሮስ ሹመቱን በአስቸኳይ ለማግኘት ባለመቻሉ ከግብጽ ገዥ ከአቡ አውን ጋር በመጋጨቱ በዚሁ ሁኔታ በመበሳጨት አቡ አውን የቀድሞ ትእዛዙን ቀይሮ አቡነ ሚና (ሚናስ) ከእስር ቤት ወጥቶ የፓትርያርክነት ተግባሩን እንዲቀጥልና አባ ጴጥሮስ ወደ ወገኒ ቤት እንዲላክ አደረገ ። በተቃራኒው ደግሞ እንደ ዳግማዊ ማርቆስ ያሉ አንዳንድ መነኩሳት ለፓትርያርክነት ሲመረጡ የተግባሩን ከባድነት በማሰብ ለዚህ ከፍተኛ መንፈሳዊ ማዕርግ አንበቃም በማለት እየጠፉ ወደ ገዳም ይሄዱ ነበር ። ነገር ግን ይመራናል ብለው የመረጡአቸው ካህናትና ምእመናን አስረው በማምጣት ይሾሙአቸው ነበር ።

ከላይ እንደተመለከትነው ኮፕቶች ገደብ የለሽ ግብርና የነፍስ ወከፍ ታክስ በመክፈል ፡ አልፎ አልፎም የሚደርሱባቸውን ሥቃዮች በመቀበል የሚያሳልፉት ኑሮ አንሶአቸው የመስቀል ጦርነት ሲጀመር እስላሞች ከኬልቂዶን ጉባኤ ጀምሮ በተዋሕዶዎችና (በኮፕቶችና) በምዕራብ

አብያተ ክርስቲያናት መካከል የተፈጠረውን የማይታረቅ ቅራኔና የከረረ ልዩነት ባለመገንዘብ ፡ ኮፕቶችን በክርስትና እምነት መሰሎቻቸው ለሆኑት ምዕራባውያን(ካቶሊኮች) የመስቀል ጦረኞች በማድላት ውስጥ ውስጡን ያግዛሉ ብለው በመጠራጠር በዓይነ መላት ይመለከቷቸው ነበር። ስለዚህ እስላሞች ጦርነቱ የመስቀል ጦርነት እስከሆነ ድረስ የካቶሊክም ሆኑ የግሪክ ኦርቶዶክስ ወይም የኮፕት ክርስቲያኖች መስቀልን ስለሚቀበሉ ሁሉንም እንደ ደመኛ ጠላት ይመለከቱ ጀመር ። በሌላው ወገን ደግሞ የካቶሊክ እምነት ተከታይ የሆኑ የመስቀል ጦረኞች የተዋሕዶ እምነት ተከታይ ክርስቲያኖች ከሐዲዎች ናቸው ፡ የግሪክ ኦርቶዶክስ ተከታዮች ደግሞ ተገንጣዮች ናቸው በማለት እስላሞችን ድል እያደረጉ በያዙአቸው ሀገሮች በሚኖሩ የተዋሕዶና የግሪክ ኦርቶዶክስ እምነት ተከታዮች ላይ ከፍ ያለ ሥቃይ ፡ የንብረት ጥፋትና ብዝበዛ አድርሰዋል ። ለምሳሌ በ1178 ዓ.ም ንጉሥ ባልድዊን ግብጽን በጦር ኃይል ይዞ ታላቅ ጥፋት ባደረሰ ጊዜ በእስላሞች ላይ ብቻ ሳይሆን በኮፕቶች ላይም ታላቅ ጉዳት ደርሶባቸዋል ። ባጠቃላይ የመስቀል ጦረኞችም ሆኑ የእስላም ገዥዎች አንዱ ወገን ሌላውን ወግቶ ባሸነፈ ቊጥር ሁለቱም ወገኖች ያለምንም ርህራሄ ኮፕቶችን ጨፍጭፈዋል ። ንብረታቸውንም አውድመዋል ።

በኮፕት ክርስቲያኖች ዘንድ የነበረው ሌላው ችግር ደግሞ አንድ ፓትርያርክ ከሞተ በኋላ ሌላ መርጦ ለመተካት ከገዥዎች ፈቃድ ሲጠየቅ የሚሰጠው ገደብ የለሽ ገንዘብ ከፍ ያለ ነበር ። ለምሳሌ የኮፕት ፓትርያርክ ዳግማዊ መቃርዮስ በ1128 ዓ.ም ከዐረፈ በኋላ ኮፕቶች አዲስ ፓትርያርክ መርጠው ለመሾም ፈቃድ ሲጠይቁ በቅድሚያ ስድስት ሺህ

ያህል ዲናር ለመንግሥት ግምጃ ቤት ክፈሉ ተባሉ ። ኮፕቶችም ለዓመት ግብርና ለነፍስ ወከፍ ታክስ ከሚከፍሉት በተጨማሪ እላይ የተጠቀሰውን ገንዘብ መክፈሉ በጣም ከብዷቸው ላለ የባሰውን ይባስ ብሎ አንዳንድ ነገር አመላላሽ ኮፕቶች ለቤተ ክርስቲያናቸው መተዳደሪያ ከምእመናን የሚሰበስቡትን ገንዘብ ለጠላቶቻችን ለፍራንኮች በድብቅ በመላክ ላይ ናቸው በማለት ስላሳበቁ ከሊፋዎች ጉዳዩን በሚገባ ሳያጣሩ ወዲያውኑ አብያተ ክርስቲያናቱ እንዲወረሱ በማዘዛቸው ያለ የሌለው ሀብት ሙጥጥ ተደርጎ ተወሰደ ። እንዲሁም ፓትርያርክ መርጦ የመሾም ዓላማቸው ተገትቶ ከቆዩ በኋላ በብዙ ደጅ ጥናት ዋዚር አሕመድ ስለፈቀደ ተፈላጊው ገንዘብ ተከፍሎ አቡነ ገብርኤል እብን ታሪክ (1131—1145) የእስክንድርያ (የኮፕት) ፓትርያርክ ሆኖ ተሾመ ።

የግብጽ ገዥ የነበረው የሱኒ እስልምና እምነት ተከታይ ሳላዲን የእስተዳደር ሥራውን እንደጀመረ ኮፕቶችን ከተለያዩ የሥራ ቦታዎች አባረረ ። ከሥራ ገበታቸው በማባረር ብቻ ሳይወሰን ክርስቲያኖችን ሁሉ የውርደት ምልክት ከሆነው ከጥቁር ልብስ በስተቀር ነጭና በተለያዩ ኅብረ ቀለማት ያጌጡ ልብሶችን እንዳይለብሱ ፡ ፈረስ እንዳይጋልቡና ከፍ ያለ መቀጫ ገንዘብ ለመንግሥት እንዲከፍሉ አዘዘ ። ኮፕቶችም በግፍ የተጣለባቸውን ገንዘብ ለመክፈል ያለ የሌለ ሀብታቸውን ሸጡ ፡ እርስታቸውንም ለእስላሞች በመሸጥ ርስት የለሽ ሆኑ ። አንዳንዶቹም የእስልምናን እምነት በመቀበል እላይ ከተጠቀሱት ጭቆናዎችና እዳዎች ነጻ ሆኑ ።

እላይ የተጠቀሰው ኮፕቶች ፈረስ እንዳይጋልቡ ፡ ጥቁር ልብስ ብቻ እንዲለብሱ ፡ ከፍ ያለ ገንዘብ እንዲከፍሉ የሚለው የጭቆና ሕግ በዐሥራ ሰባተኛው መቶ ዘመን ቱርኮች ግብጽን ይገዙ በነበረበት ወቅትም ለተወሰነ ጊዜ በተግባር ላይ ውሎ ነበር ።

እንዲሁም እስክንድርያ ውስጥ ባውካሊስ በተባለው ሥፍራ በግ ብጽ የመጀመሪያውና ጥንታዊው ቤተ ክርስቲያን ተሠርቶ በነበረበት ቦታ ላይ በእስክንድርያው ፓትርያርክ በአቡነ አጋሶስ (662—680) የተሠራው ታላቁ የቅዱስ ማርቆስ ካቴድራል ከሜዲትራንያን ባሕር ወደብ አጠገብ ስለሆነ ፡ የመስቀል ጦረኞች በመርከብ ተጉዘው ድንገት እስክንድርያን የያዙ እንደሆነ ምሽግ ያደርጉታል በሚል ሰበብ የላላዲን ሹማምንት ለማፍረስ ከወሰኑ በኋላ ኮፕቶች ባለሥልጣናችን በመለመንና ሁለት ሺህ

ዲናር በመክፈል ከመፍረስ አድነውታል ።

ሳላዲን በ1173 ዓ.ም ክርስቲያኑን የኑብያን መንግሥት የሚወር ሠራዊት ልኮ በኑብያ ኑአሪዎች ላይ ከባድ ጥፋት አደረገ ። ገዳማትና አብያተ ክርስቲያናት ፈረሱ ። የተዋሕዶ እምነት ተከታይ ከሆኑ ጳጳሳት ፡ ካህናትና ምእመናን ብዙዎቹ ታሰሩ ። አንዳንዶቹም ለዓረብ የባሪያ ገብያ ለሽያጭ ቀርበው ተቸበቸቡ ። ሆኖም በ1187 ዓ.ም ሳላዲን የመስቀል ጦረኞችን ድል አድርጎ ኢየሩሳሌምን ከያዘ በኋላ እሱና ተከታዮቹ በኮፕቶች ላይ የነበራቸውን ጥላቻ ትተው በደህና ዐይን ይመለከቷቸው ጀመር ። ይኸውም የፈረሱትን አብያተ ክርስቲያናትና ገዳማት እንዲሠሩ ፈቀዱ ። ከመንግሥት መሥሪያ ቤቶች የተባረሩ ኮፕቶች ሁሉ ወደ ሥራቸው እንዲመለሱ ፡ የፈለጉትን ዓይነት ልብስም እንዲለብሱ ወዘተ. ፈቀደላቸው ። ለጥቂቶችም የተወረሰ ሀብታቸው ተመለሰላቸው ።

በ14ኛው መቶ ዘመን የኮፕቶች መከራና ሥቃይ እንደገና እየጨመረና እየከፋ ሄደ ። ይኸውም በ1365 ዓ.ም እስክንድርያን የያዙ የካቶሊክ እምነት ተከታይ የሆኑ የመስቀል ጦረኞችም ልዩነት ሳያደርጉ ታላቅ ጭካኔ በተሞላበት መንፈስ እስላሞችን ፡ ኮፕቶችንና መለካውያንን መዘበሩ ። በዓረቦች በባርነት እየተገዙ በውትድርና ያገለግሉ የነበሩት የቱርክ ፡ የሞንጐልያ ወዘተ. ተወላጅ እስላሞች ከፈረንሳይ የዘመተውን የመስቀል ጦረኛ ድል ካደረጉ በኋላ ኃይል ስላገኙ (ስለተሰማቸው) በዓረብ ተወላጆች ይገዛ የነበረውን ሕጋዊውን የግብጽ መንግሥት አይባክ በተባለው የጦር መሪያቸው በኃይል አስወግደው ግብጽን መግዛት የጀመሩት ማምሉኮች ክርስቲያኖችን ማሠቃየት ጀመሩ ። ይኸውም በጭካኔ የሚወጉንና የሚበዘብዙን የእምነት መስሎቻችሁ የመስቀል ጦረኞች ስለሆኑ የደረሰብንን ጉዳት በእናንተ ላይ እንወጣለን በማለት የእስላም ባለሥልጣኖች በእስክንድርያ ፓትርያርኮች በአቡነ ማርቆስ አራተኛ (1350—1364) ፡ በአቡነ ዮሐንስ ዐሥረኛና (1364—1369) በኮፕቶች ላይ የግድያ ፡ የእስራት ፡ ከሥራ የማባረርና የመሳሰሉ ከፍ ያሉ ሥቃዮችን አድርሰዋል ። አብያተ ክርስቲያናትና ገዳማትን አፍርሰዋል ። ከጥፋት የተረፈውን የመንበረ ፓትርያርኩንና የቤተ ክርስቲያኒቱንም ሀብት ወርሰዋል ። ሆኖም ከግብጽ ግዛት ውጭ ከአራት የሀገር መሪዎች ለግብጽ ገዥዎች በምልጃና በማስፈራራት መልክ

በቀረቡ ጥያቄዎች ምክንያት ለተወሰነ ጊዜ የግብጽ ቤተ ክርስቲያን ሰላምና እርዳታን ልታገኝ ትችላለች ። ምልጃዎችም የሚከተሉት ናቸው ።

1ኛ/ የቀስጥንጥንያ ንጉሥ ራሱ ከአቶማን ቱርኮች ጋር በመዋጋት ላይ የነበረ ቢሆንም ፣ ግብጽ የሚኖሩትን መለካውያን እንዳያወቃዩአቸው ለማምሉኮች ዳይናስቲ ያቀረበው ልመና ፤

2ኛ/ ከግብጽ መንግሥት ጋር መልካም ግንኙነት የነበረው የአራጐን ንጉሥ በግብጽና በኢየሩሳሌም የተዘጉ አብያተ ክርስቲያናት ተከፍተው ለምእመናን መንፈሳዊ አገልግሎታቸውን እንዲሰጡ በማለት ለማምሉኮች ያቀረበው ምልጃ ፤

3ኛ/ የኮብያው ንጉሥ የእስክንድርያውን ፓትርያርክ የአቡነ ማርቆስን በግፍ መታሰር እንደሰማ ወዲያው በሀገሩ የሚገኙትን እስላም ነጋዴዎች አስሮ ፓትርያርኩ ካልተፈታና በኮፕቶች ላይ የሚካሄደው ሥቃይ ካልቆመ ያሰራቸውን ሰዎች የማይፈታና ተጨማሪ ርምጃም የሚወስድ መሆኑን የሚገልጽ ደብዳቤ መላኩ ፤

4ኛ/ እላይ ከተጠቀሱት ከሦስቱም ጥያቄዎች ከበድ ያለው የኢትዮጵያው ንጉሠ ነገሥት በተዋሕዶ እምነት መሰሎቹ በሆኑት በኮፕቶች ላይ የሚፈጸመው ሥቃይ እንዲቆም ፤ የግብጽ እስላሞች በኮፕቶች ላይ የግፍ ተግባራቸውን የሚቀጥሉ ከሆነ እሱም የዓባይን ወንዝ እቅጣጫ በመለወጥና የተለያዩ ተጽእኖዎችን በማድረግ የሚበቀል መሆኑን በመግለጽ ከግብጽ ባለ ሥልጣኖች ጋር ያደረገው ድርድርና ያስተላለፈው መልእክት ነው ።

በ15ኛው መቶ ዘመን ፍሎሬንስ ውስጥ በተደረገችው የፌራራ ሲኖዶስ (1438—1439) የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ከኮፕት ፣ ከኢትዮጵያ ፣ ከግሪክ ኦርቶዶክስ ወዘተ. አብያተ ክርስቲያናት ጋር የዕርቅ ድርድር ለማድረግ ሞክራ ነበር ። ይኸውም ከተለያዩ የግሪክ ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት የተወከሉ ካህናት ፣ እንዲሁም ከእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን የቅዱስ እንጦንስ ገዳም አበምኔት አባ ዮሐንስና ኢየሩሳሌም ካለው የኢትዮጵያ ገዳም ኢትዮጵያዊው አባ ጴጥሮስ ተወክለው በጉባኤው ላይ በመገኘት ውይይቱ ተጀምሮ ሦስቱንም አብያተ ክርስቲያናት ከሮሙ ፖፕ ሥር ለማድረግ ከእስላሞች ወረራ እናድናችኋለን በሚል ሽፋን የታቀደ ደባ ስለነበር ግቡን ሳይመታ ቀረ ። የጉባኤው አለመሳካት ዋናው ምክንያት የካቶሊክ ፣ የግሪክ ኦርቶዶክስና የተዋሕዶ (የኦርየንታል)

አብያተ ክርስቲያናት ቀደም ሲል ተወጋግዘው የተለያዩባቸው ሃይማኖት ልዩነቶች አስወግዶ የሚያስማማ በሦስቱም አብያተ ክርስቲያናት ዘንድ ተቀባይነት ሊኖረው የሚችል መፍትሔ ባለመገኘቱ ነበር ።

በ) በአቡነ ቄርሎስ 4ኛና በአቡነ ቄርሎስ 5ኛ ፓትርያርክነት ዘመን ፡ ከዚያም በኋላ በኮፕቲ ቤተ ክርስቲያን ካህናትና ምእመናን ዘንድ የተከሰተው መሻሻል (ተሐድሶ)

በኮፕቶች ዘንድ የተሐድሶ አባት በመባል የሚታወቀው ቄርሎስ 4ኛ (1854—1861) የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ፓትርያርክ እንደሆነ ፡ ዋነኛ ዓላማ አድርጎ የተነሣው ትምህርትን ማስፋፋት (ማስፈጠት) ስለነበረ በግብጽ ካህናት ዘንድ ሰፍኖ የነበረውን የትምህርት ጉድለት (ዝቅተኛነት) ለማሻሻል ካህናት ተግተው እንዲማሩ አደረገ ። ከፍተኛ መንፈሳዊ ትምህርት ቤትም ከፍተኛ ዓለማዊና መንፈሳዊ ዕውቀት የነበራቸውን መምህራን በማሠማራት ፡ መጻሕፍትን በገፍ በማቅረብ ካህናትና ምእመናን የቅብጥ ፡ የዐረብኛ ፡ የእንግሊዝኛ ፡ የፈረንሳይኛ ፡ የኢጣልያንኛ ፡ የቱርክ ወዘተ. ቋንቋዎችና የተለያዩ መንፈሳዊ ትምህርቶችን እንዲማሩ አደረገ ። በተጨማሪም ከካይሮ ወጣ ብሎ ሁለት የወንድ ትምህርት ቤቶችንና አንድ የልጃገረዶች ትምህርት ቤት ከፍቷል። እንዲሁም ያረጁ አብያተ ክርስቲያናትን አድሷል ። አዲሶችንም አሳንጸል ። ለካህናት መማሪያና ለቤተ ክርስቲያን አገልግሎት የሚውሉ መንፈሳዊ ነክ መጻሕፍት ማዘጋጃ የሕትመት መሣሪያ ከአውስትሪያ ገዝቶ በማስመጣት አቋቁሞአል ። ይህም ካይሮ ከነበረው ከመንግሥቱ ማተሚያ ቤት ቀጥሎ ሁለተኛው የግል (የቤተ ክርስቲያን) ማተሚያ ቤት ነበር ።

ቀደም ሲል በዐሥራ አንደኛው መቶ ዘመን በአንድ ወቅት በድንገት የተለመደው የዐባይ ወንዝ ሙላት በጣም በመቀነሱ የተደናገጠውን የግብጽ ገዥ ከሊፋ አል ሙስታሊንን የእስክንድርያ ፓትርያርክ አቡነ ሚካኤል አራተኛ ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ የኢትዮጵያ መንግሥት በወንዙ ላይ ምንም መሰናክል አለማድረጉን በማስረዳት እንዳጽናናውና የሁለቱን ሀገሮች ወዳጅነት እንዳጠናከረ ሁሉ ፡ በዐሥራ ዘጠንኛው መቶ ዘመንም በግብጹ ገዥ በሰይድ ፓሻና በኢትዮጵያው ንጉሠ ነገሥት በዐጼ ቴዎድሮስ መካከል የተነሣውን ጠብ በማስታረቅ ሰላምን ለማስፈን አቡነ

ቄርሎስ አራተኛ በ1856 ዓ.ም ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ ነበር ። በዚያው ዘመን በዕውቀት በገፉ ፡ ለቤተ ክርስቲያናቸው በጎ አሳቢ በሆኑ የኮፕት ምእመናንና በወግ አጥባቂዎች ካህናት መካከል ከፍ ያለ ትግል (ሽኩቻ) ተጀምሮ ነበር ። አቡነ ቄርሎስ አራተኛ ከአርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች ጋር ተቀራርቦ ለመሥራት በመሻት ከግሪክና ከአርመን ፓትርያርኮች ጋር ግንኙነት ፈጠረ ። ሆኖም በአብያተ ክርስቲያናቱ መካከል የተጀመረው ግንኙነት በመንግሥቱ ላይ እንደታለመ አመጽ በመቁጠሩ የግብጹ ገዥ ሰይድ ፓሻ አቡነ ቄርሎስን በእጅ አዙር በመርዝ አስገደለው ።

ከአቡነ ቄርሎስ አራተኛ ዕረፍት በኋላ ቤተ ክርስቲያንን የማሻሻሉ ተግባር በምእመናን በተመረጡ ማዕርገ ካህናት በሌላቸው የሰበካ (የተሐድሶ) ጉባኤ አባላት ይካሄድ ጀመር ። ምንም እንኳ ወቅቱ ካህናት ዲሞክራሲን በተከተለ መንፈስ ከምእመናን ጋር እየተመካከሩ የቤተ ክርስቲያንን አስተዳደር የማሻሻልና ስብከተ ወንጌልን የማስፋፊያ ዘመን ቢሆንም ፡ በ1874 ዓ.ም የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ፓትርያርክ ሆኖ በመሾም ለ53 ዓመታት ያህል ቤተ ክርስቲያንን ያስተዳደራት አቡነ ቄርሎስ 5ኛና (1874—1928) አንዳንድ መሰሎቹ ካህናት ወግ አጥባቂዎች ስለነበሩ ፡ ከምእመናን ጋር በእኩልነት መንፈስ ተቀምጠው እየተመካከሩ ስለ ቤተ ክርስቲያንቱ መሻሻል በጋራ እየተረዳዱ የመሥራቱ በአዲሱ ዘመን የተከሰተው የበጎ አሳቢነት መንፈስ የሰፈነበት ቀልጣፋና አመርቂ ውጤት የሚያስገኘው የአሠራር ዘዴ አልዋጥላቸውም አለ ። ስለዚህ ያለ የሌለ ኃይላቸውንና ሀብታቸውን መሥዋዕት በማድረግ ቤተ ክርስቲያንቱ እንድትሻሻል (እንድታድግ) ለማድረግ በቀናና በጋለ መንፈስ ታጥቀው (ቆርጠው) ከተነሡት በጎ አሳቢ ምሁራንና ምእመናን ጋር በቤተ ክርስቲያን አስተዳደርና የሥራ አመራር ወዘተ. ውስጥ አያገባችሁም በማለት ግብ ግብ ገጠሙ ። ሆኖም ከብዙ ትግልና ውጣውረድ በኋላ የምእመናኑ መንፈሳዊ (የሰበካ) ጉባኤ የመንግሥትን ድጋፍ ስላገኘ የወግ አጥባቂዎች ዓላማ ተዳክመ (ውድቅ ሆነ) ። ስለዚህ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ምእመናን በማኅበር (በሰበካ ጉባኤ) እየተደራጁ ከካህናት ጋር በመተባበር ስለ እናት ቤተ ክርስቲያናቸው መሻሻልና ማደግ ከልብ በትጋት ይሠሩ ጀመር ። አሁንም በመሥራት ላይ ናቸው ።

እቡን ቄርሎስ 5ኛ በወጣ አጥባቂነቱ ሐሳብ ግትር ቢሆንም ቅሉ ፡ ብዙ ያረጁ አብያተ ክርስቲያናትንና ገዳማትን አሳድሶአል ። በመላ ግብጽ አዳዲስ አብያተ ክርስቲያናትንም አሳንጸል ። የተግባረ ዕድ ትምህርት ቤትም ከፍቷል ። ካይሮ ውስጥ መሐመሻ ከተባለው ቦታ ላይ የነበረውን ታላቅ ቤት ገዝቶ ከፍተኛ መንፈሳዊ ትምህርት ቤት ከፍቷል ።

ቀደም ሲል በጭቆና መልክ በክርስቲያኖች ላይ ከሕጋዊው ግብር በላይ ተጥሎ ይሠራበት የነበረው ተደራራቢ ግብር በሰይድ ፓሻ ተሽሮ ክርስቲያኖች እንደ እስላሞች እኩል ቀለል ያለ ሕጋዊ ግብር እንዲከፍሉ የተደረገው በእቡን ቄርሎስ 5ኛ የፓትርያርክነት ዘመን ነበር ። ምንም እንኳ እስልምና የመንግሥቱ ሃይማኖት ቢሆንም ማንኛውንም እምነት የሚከተል የግብጽ ዜጋ ሁሉ እኩልነት በሕግ የተረጋገጠው በዚያው ዘመን ነው ።

ከላይ እንደተመለከትነው በጥንት ጊዜ በካህናትና በምእመናን ከየገዳማቱ ለፓትርያርክነት ከሚመረጡት መነኩሳት አንዳንዶቹ ከገዥዎች በኩፕቶች ላይ የሚሰነዘሩትን ሥቃዮች ከባድነት በማሰብ ለሹመቱ ብቁ አይደለንም በሚል ሰበብ ምርጫውን አንቀበልም ሲሉ ፡ በመራጮች ታስረው ከተወሰዱ በኋላ በቅዱስ ማርቆስ ቤተ ክርስቲያን ሥርዓተ ሢመቱ እየተፈጸመላቸው ይሾሙ ነበር ። ከሃያኛው መቶ ዘመን ጀምሮ ግን በክርስቲያኖች ላይ ይሰነዘር የነበረው ሥቃይ በመቃለሉ በ1928 ዓ.ም ቄርሎስ 5ኛ ካረፈ በኋላ ከነበሩት ከእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ጳጳሳትና ሊቃነ ጳጳሳት መካከል በአንዳንዶቹ ላይ ፓትርያርክ የመሆን ፍላጎት ስላደረባቸው በመካከላቸውም ውድድሩ እየጸና ሄደ ። ይህንን ጉጂ ዝንባሌ ባጭሩ ለመቅጫት የቤተ ክርስቲያኒቱ ሕግ በሚያዝዘውና ከጥንት ጀምሮ ለፓትርያርክነት ይበቃል ተብሎ የታመነበት መነኩሴ ከገዳም እየተመረጠ እስክንድርያ በሚገኘው በቅዱስ ማርቆስ ቤተ ክርስቲያን ሥርዓተ ሢመቱ እየተፈጸመለት ይሾም በነበረው ባህል መሠረት በሃያኛው መቶ ዘመን ቤተ ክርስቲያንን ከራሳቸው ጥቅምና ዝና በማስቀደም በቀና መንፈስ ያገለግላሉ ተብለው ከሚታመንባቸው መነኩሳት መካከል በካህናትና በምእመናን ብቁ የሆነው እየተመረጠ ካይሮ በሚገኘው በቅዱስ ማርቆስ ካቴድራል እንዲሾም ተወሰነ ። ሆኖም ውሳኔው ለጥቂት ዓመታት (ለ29 ዓመታት) ተግባር ላይ ሳይውል ከቆየ

በኋላ ከጳጳሳት ሳይሆን ከመንኰሳት መካከል አቡነ ቂርሎስ ስድስተኛ (1959—1971) ለፓትርያርክነት ተመርጦ ከተሾመበት ጊዜ ጀምሮ በተግባር ላይ ውሏል ።

እንዲሁም ከዘጠንኛው መቶ ዘመን ጀምሮ አልፎ አልፎ ካህናትና ምእመናን ሁለት ወይም ሦስት ጳጳሳትን (ጳጳሳትንና መንኰሳትን) ለፓትርያርክነት በእጩነት ከመረጡ በኋላ ስሞቻቸው የተጻፈባቸው ዕጣዎች እቤተ ክርስቲያን ውስጥ ከመንበሩ ላይ ተቀምጠው ከተቀደሰባቸው (ከተጸለዩባቸው) በኋላ ሕፃን ልጅ ቀርቦ በምእመናን ፊት ዕጣውን ሲመዝ የወጣለት ካህን በመንፈስ ቅዱስ መመረጡ ታምኖ የእስክንድርያ ፓትርያርክ ሆኖ ይሾማል (የሐዋ. 1 : 23 — 26) ። በዚህ መንገድ ከተሾሙት መካከል አቡነ ዮሐንስ አራተኛ ፣ አቡነ አትናቴዎስ ሦስተኛ ፣ አቡነ ሺኖዳ ሦስተኛ ይገኛሉ ።

ለመላ የግብጽ ሕዝብ (ዜጋ) የሃይማኖት ነጻነት ከተሰጠበት ጊዜ ጀምሮ የኮፕቱ ቤተ ክርስቲያን መንፈሳዊ ትምህርት ቤቶችንና የሰንበት (የእሑድ) ትምህርት ቤቶችን በማስፋፋት ፣ ሕፃናትን ፣ ወጣቶችን ፣ ምእመናንንና ካህናትን በትጋት አስተምራለች ። አሁንም በማስተማር ላይ ናት ። ከፍተኛ መንፈሳዊ ትምህርት የገበዩት ካህናትና ምእመናን ቤተ ክርስቲያንን በሚገባ በማገልገል ላይ ናቸው ።

ቀደም ሲል እንደተመለከትነው ከኬልቂዶን ጉባኤ ጀምሮ የተዋሕዶ እምነት ተከታይ ካልሆኑት የዓለም አብያተ ክርስቲያናት እራሷን አግልላ ስትኖር በእኩልነት መንፈስ እርስ በእርስ ለመረዳዳትና ክርስትናን ለማጠናከር በሃያኛው መቶ ዘመን ለተጀመረው ለዓለም አብያተ ክርስቲያናት ንቅናቄ (ጉባኤ ፡ ማኅበር) እንደ ሌሎች የኦርቶንታል አብያተ ክርስቲያናት አባል በመሆን በየጊዜው በሚደረጉት ጉባኤዎች በመካፈል የተቻላትን አስተዋጽኦ ታደርጋለች ። የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ባደረገችው በሁለተኛው የቫቲካን ጉባኤ (1962—1965) ላይም በተመልካችነት ተገኝታለች ። እንዲሁም አዲስ አበባ ውስጥ እንደ ኢትዮጵያ አቁጣጠር በ1957 ዓ.ም በተደረገው የኦርቶንታል ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ላይ የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ተካፍላለች ። ይህም ጉባኤ በእምነት አንድ በሆኑት በእምስቱ የኦርቶንታል አብያተ ክርስቲያናት የተካሄደ ከኬልቂዶን ጉባኤ በኋላ የመጀመሪያው መሆኑ ነው ።